

LUDZIE (14959) sb pl t

N ludzie (4029), ludzi (3); ludzie : ludzi *LibLeg* (76 : 1; 6/191v), *KromRozm I* (16 : 1; A2v), *BielKron* (261 : 1; 308v). ◇ G ludzi (4740), ludzie (1); -i : -ie *RejPos* (149 : 1; 311). ◇ D ludzióm (1721), ludziem (381), ludziám (129), ludzim (2); -em *ForCnR* (3), *BielŻywGlab*, *BierRozm*, *ConPiotr*, *Goski*, *GrzepGeom*, *MycPrz* (3), *BiałKaz* (2), *ZapKościę*, *GostGospPon*; ludziám (8), *SeklWyzn* (8) *SeklKat* (7, w tym zapis: ludziám 2 r.), *RejKupSekl* (1), *MurzHist* (2), *MurzNT* (5), *GrzegRóżn* (4), *BudBib* (5); -óm : -em *BierEz* (5 : 9), *OpecŻyw* (8 : 1), *PatKaz III* (1 : 9), *BielŻyw* (1 : 5), *GlabGad* (3 : 19), *MiechGlab* (2 : 1), *WróbŻółt* (1 : 8), *WróbŻółtGlab* (1 : 5), *RejPs* (5 : 4), *LibMal* (2 : 3), *HistAl* (9 : 2), *Diar* (3 : 2), *BielKom* (6 : 1), *GroicPorz* (10 : 2), *Leop* (26 : 2), *OrzList* (1 : 3), *UstPraw* (6 : 1), *OrzQuin* (26 : 1), *SienLek* (7 : 6), *HistRzym* (1 : 1), *BiałKat* (3 : 10), *GrzegŚm* (6 : 1), *BielSpr* (5 : 3), *PaprpPan* (8 : 1), *KarnNap* (5 : 1), *ActReg* (10 : 2), *SiebRozmyśl* (1 : 1); -óm : -ám *GliczKsiąż* (22 : 1), *KrowObr* (115 : 5), *BibRadz* (10 : 21), *KwiatKsiąż* (8 : 2), *WujJudConf* (10 : 1), *CzechRozm* (47 : 3), *ModrzBaz* (85 : 26), *CzechEp* (45 : 1), *ReszPrz* (7 : 1), *KołakSzczęśl* (2 : 1), *WujNT* (126 : 8); -em : -ám *Paprup* (5 : 1); -óm : -em : -ám *LibLeg* (6 : 31 : 2), *MetrKor* (6 : 3 : 2), *FalZioł* (40 : 114 : 1), *RejKup* (2 : 3 : 3), *Mącz* (31 : 5 : 2), *Prot* (1 : 2 : 6), *KuczbKat* (22 : 7 : 1), *WujJud* (14 : 9 : 1), *Oczko* (4 : 7 : 7), *SarnStat* (89 : 5 : 1); -óm : -em : -im *RejJóz* (7 : - : 1), *BielKron* (75 : 61 : 1); ~ -óm (150), -om (94), -(o)m (1477); -óm *SienLekAndr* (2), *Strum* (3), *Oczko* (4), *KochMRot*, *PudłFr*, *KochWr* (3), *GórnTroas* (11), *KochCn*, *KochFrag* (2), *SiebRozmyśl*, *GostCast* (2); -om *OpecŻyw* (8), *KochFr* (6), *KochDz*, *JanNKar*; -óm : -om *KochZg* (1 : 1), *Mącz* (29 : 2), *OrzQuin* (13 : 13), *SienLek* (1 : 7), *BiałKat* (2 : 1), *KochPs* (3 : 7), *KochPhaen* (1 : 2), *KochPieś* (2 : 1), *KochSob* (1 : 1), *ZawJeft* (9 : 1), *KochPij* (2 : 1), *OrzJan* (6 : 1), *SarnStat* (49 : 40); -em (22), -ém (7), -(e)m (352); -em *OpecŻyw*, *ForCnR* (3), *OrzQuin*, *GrzepGeom* *SarnStat* (5), *SiebRozmyśl*; -em: -ém *BiałKat* (9 : 1), *Oczko* (1 : 6); -ám (92), -am (9), -(a)m (28); -ám *MurzHist* (2), *KrowObr* (5), *GrzegRóżn* (4), *Mącz* (2), *Prot* (6), *KuczbKat*, *WujJud*, *WujJudConf*, *BudBib* (5), *CzechRozm* (3), *ModrzBaz* (26), *CzechEp*, *ReszPrz*, *KołakSzczęśl*, *WujNT* (8), *SarnStat*; -am *Oczko* (7); -ám : -am *MurzNT* (4 : 1) *BibRadz* (20 : 1). ◇ A ludzi (1353), ludzie (901); -i *MetrKor* (2), *BierRaj*, *ForCnR* (3), *HistJóz* (2), *TarDuch*, *FalZiołUng*, *BierRozm* (4), *RejŁas*, *RejPs* (16), *RejRozpr* (2), *LudWieś*, *RejJóz* (4), *RejKupSekl*, *DiarDop* (2), *BielKom* (14), *LubPs* (40), *GroicPorz* (12), *RejWiz* (29), *RejFig*, *BibRadzBaz*, *KochSat* (2), *Sarn* (2), *SienLek* (5), *BielSat* (4), *GrzegŚm* (3), *HistLan*, *KochMon* (3), *KochOdpr*, *KochPs* (15), *KochTr*, *StryjKron* (9), *CzechEpPorz* (2), *KochFr* (3), *KłonŻal*, *KochMarsz*, *KochPhaen*, *WisznTr*, *KochPieś*, *KochProp*, *Calep* (3), *KochCzJan*, *KochPij*, *KochFrag* (2), *CzahTr* (3), *PazLiz*, *KlonFlis* (3), *PudłDydo*; -e *ZapWar*, *OpecŻywPrzedm*, *PatKaz I* (2), *PatKaz III* (4), *GlabGad* (3), *WróbŻółt* (11), *WrobŻółtGlab*, *KromRozm I* (6), *MurzHist* (6), *MurzNT* (10), *KromRozm II* (10), *KromRozm III* (27), *KochZg*, *KwiatKsiąż* (10), *Mącz* (46), *LeopPrzep* (6), *RejPosWstaw* (4), *BudBibKaw*, *MycPrz* (2), *KarnNap* (4), *Oczko* (5), *ZapKościę* (2), *ReszPrz* (4), *ReszHoz* (4), *WerKaz* (6), *BielSjem* (2), *PudłFr*, *Paprup* (3), *ZawJeft* (3), *GostGospSieb*, *GrochKal*, *LatHar* (20), *KołakSzczęśl*, *JanNKar* (4), *JanNKarGórn*, *SiebRozmyśl*, *KlonKr* (2), *CiekPotr* (2); -i : -e *LibLeg* (28 : 14), *BierEz* (6 : 2), *OpecŻyw* (2 : 4), *FalZioł* (11 : 6), *BielŻyw* (6 : 9), *MiechGlab* (3 : 6), *LibMal* (1 : 7), *SeklWyzn* (1 : 6), *SeklKat* (12 : 2), *RejKup* (6 : 1), *HistAl* (11 : 3), *Diar* (1 : 3), *GliczKsiąż* (5 : 8), *KrowObr* (140 : 1), *Leop* (2 : 21), *OrzList* (1 :

10), *UstPraw* (1 : 1), *RejZwierz* (25 : 1), *BibRadz* (46 : 6), *OrzRozm* (9 : 15), *BielKron* (205 : 32), *GrzegRóżn* (2 : 4), *OrzQuin* (10 : 11), *Prot* (3 : 1), *RejAp* (43 : 10), *GórnDworz* (22 : 46), *HistRzym* (3 : 6), *RejPos* (76 : 8), *BiałKat* (3 : 7), *KuczbKat* (3 : 32), *RejZwierz* (67 : 7), *BielSpr* (36 : 1), *WujJud* (4 : 21), *WujJudConf* (3 : 9), *RejPosRozpr* (2 : 3), *BudBib* (7 : 5), *HistHel* (1 : 1), *Strum* (2 : 2), *WierKróc* (1 : 1), *BiałKaz* (3 : 4), *BudNT* (3 : 2), *CzechRozm* (47 : 3), *PaprPan* (9 : 8), *ModrzBaz* (77 : 3), *SkarJedn* (2 : 11), *SkarŻyw* (7 : 75), *CzechEp* (43 : 6), *NiemObr* (27 : 2), *KochMRot* (1 : 1), *ReszList* (3 : 3), *WerGość* (1 : 4), *KochPam* (1 : 1), *ArtKanc* (4 : 4) *BielRozm* (3 : 2), *GórnRozm* (13 : 13), *KochWr* (4 : 2), *ActReg* (2 : 18), *GostGosp* (3 : 3), *Phil* (5 : 4), *GórnTroas* (6 : 2), *GrabowSet* (1 : 2), *OrzJan* (2 : 6), *RybGęśli* (1 : 4), *WujNT* (22 : 63), *SarnStat* (17 : 29), *KmitaSpit* (6 : 1), *PowodPr* (3 : 3), *SkarKaz* (2 : 38), *VotSzl* (1 : 5), *GostCast* (1 : 2), *SkarKazSej* (1 : 21), *KlonWor* (12 : 3). ♦ I ludźmi (1161), ludzi(a)mi (1); -mi : -(a)mi *ZapWar* (2 : 1). ♦ L ludziech (209), ludziach (157), ludzioch (63); -éch *LibLeg* (2), *BierEz* (2), *OpecŻyw*, *PatKaz III* (3), *FalZioł* (4), *BielŻyw* (3), *BielŻywGlab*, *GlabGad* (5), *MiechGlab*, *ComCrac*, *LudWieś*, *RejKup* (3), *Diar*, *BielKom* (3), *Leop* (6), *KochSat*, *Mącz* (7), *Prot*, *GórnDworz* (20), *HistRzym*, *MycPrz* (2), *WierKróc*, *KochDryas*, *KochJez*, *KlonŻal*, *BielSen*, *KmitaPs*, *KochWr*, *ZawJeft* (5), *GostGosp*, *KochCn*, *GrabowSet* (2), *VotSzl*; -ach *ZapWar*, *WróbŻołt* (2), *SeklKat* (3), *HistAl*, *KromRozm I*, *MurzHist*, *MurzNT* (2), *KromRozm III* (2), *GliczKsiąż*, *KrowObr* (7), *RejAp*, *GrzegŚm* (2), *RejPosRozpr*, *BudNT*, *CzechRozm* (20), *Oczko*, *StryjKron* (2), *CzechEp* (6), *CzechEpPORz*, *NiemObr* (2), *WerGość*, *WerKaz*, *ArtKanc*, *GórnRozm* (2), *Phil* (2), *OrzJan*, *WysKaz*, *CiekPotr* (3), *SkorWinsz*; -och *OrzQuin*, *KochPs*; -éch: -ach : -och *RejRozpr* (2 : 1 : 5), *RejJóz* (4 : 1 : 3), *OrzRozm* (3 : 3 : 4), *BielKron* (53 : 1 : 1), *RejPos* (3 : 1 : 17), *PaprPan* (4 : 2 : 1); -éch : -ach *KromRozm II* (1 : 3), *OrzList* (1 : 2), *BibRadz* (1 : 3), *KwiatKsiąż* (3 : 4), *SarnUzn* (2 : 1), *BiałKat* (1 : 1), *KuczbKat* (1 : 2), *BielSpr* (5 : 1), *WujJud* (1 : 3), *WujJudConf* (2 : 1), *BiałKaz* (1 : 1), *SkarJedn* (1 : 1), *SkarŻyw* (1 : 7), *ReszPrz* (1 : Z), *ReszList* (3 : 1), *PudłFr* (2 : 1), *ActReg* (2 : 3), *WujNT* (2 : 9), *SarnStat* (2 : 16), *SkarKaz* (2 : 2), *CzachTr* (3 : 1), *SkarKazSej* (1 : 4); -éch : -och *LubPs* (3 : 1), *RejZwierz* (2 : 2), *SienLek* (3 : 2), *RejPosWiecz*² (5 : 1), *HistLan* (1 : 1), *RejPosWstaw* (1 : 2); -ach : -och *RejZwierz* (2 : 11), *ModrzBaz* (7 : 10); ~ -ach (85), -äch (58), -(a)ch (14); -ach *HistAl*, *MurzNT* (2), *GliczKsiąż*, *OrzList* (2), *BielKron*, *SarnUzn*, *BielSpr*, *WujJudConf*, *BiałKaz*, *SkarJedn*, *Oczko*, *CzechEpPORz*, *NiemObr*, *ReszPrz*, *ReszList*, *WerGość*, *WerKaz*, *PudłFr*, *GórnRozm*, *OrzJan*, *WysKaz*, *SkarKaz* (2), *CiekPotr* (3), *SkarKazSej* (4); -äch *RejRozpr*, *KromRozm I*, *MurzHist*, *KromRozm II* (3), *KromRozm III* (2), *RejAp*, *RejPos*, *BiałKat*, *GrzegŚm* (2), *KuczbKat* (2), *RejZwierz* (2), *RejPosRozpr*, *BudNT*, *PaprPan* (2), *ArtKanc*, *Phul* (2), *CzachTr*, *SkorWinsz*; -ach: -äch *KrowObr* (4 : 3), *BibRadz* (2 : 1), *OrzRozm* (1 : 2), *WujJud* (2 : 1), *CzechRozm* (16 : 4), *ModrzBaz* (2 : 5), *SkarŻyw* (5 : 2), *StryjKron* (1 : 1), *CzechEp* (5 : 1), *NiemObr* (1 : 1), *WujNT* (7 : 9), *SarnStat* (7 : 9); -éch (13), -ech (4), -(e)ch (192); -éch. *BiałKat*, *KochJez*, *PudłFr* (2), *KochWr*, *ZawJeft* (5), *KochCn*, *SarnStat* (2); -ech *OpecŻyw*, *SienLek* (3); -och (4), -(o)ch (59). ♦ V ludzie (106), ludzi (2) *BielKron*, *OrzQuin*.

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI – XIX w.*

Liczba mnoga od „człowiek”. Zbiorowość lub jednostki charakteryzujące się cechami oraz obyczajami właściwymi ludziom; *homines Mymer*¹, *Mącz*, *Cn*; *gens, mortales, viri Mącz*, *Cn*; *gens humana, animae, nomina Cn*; *populus Mącz* (14959) : *PowUrb* +4; *MetrKor* 34/135 [2 r.], 40/812, 816, 823, 46/46v,

117, 175; Viele ich z ludźmi mieffkaią/ ktorzy sie pŃom przyrownaią. *March*¹ A4, A4v; Zrządzenie pierwfze po Bodze/ Dáło ludziem tu dwie drodze: Ktorzy ich nie dobrze wiedzą/ W błędzie wielkim zawždy chodzą *BierEz* F; Ludzie w wielu rzeczach błędzą/ A nie dobrze Ńwycz Ńpraw Ńdzą. A gdy Ńzkody popádaią/ Na Ńzczelcie winę Ńkádaią. *BierEz* K, Dv [2 r.], D2, D3v, H2, H3v (18); a tak nienalazŃy Ńobie z Ńwym^m oblubieńce^m goŃpody/ muŃilij wniŃtz pod ŃŃopę poŃpolitą/ w ktorą sie ludzie Ńchodzili czaŃu pluty ij niepogody. *OpecŻyw* 15, 35, 35v, 42, 83, 193v (19); *OpecŻywList* Cv, C2v; *ForCnR* A3, B; *PatKaz I* 5v, 15v; *PatKaz II* 60v, 77, 84; ludzie bogouye dla cznot rzeczeny Ńa a zly gorŃzy yeŃt nyŃz która beŃtya *PatKaz III* 141, 91, 94v, 98v, 109v, 129 (14); TheŃ Iemioło gŃogowe albo theŃ iabŃoniowe w winie vwarzone/ ludziom ktorzy rozum Ńtraczą to wino dawać pić *FalZioł I* 155b; Znamie tych ludzi ktorzy Ńa zaraŃeni iadem wŃciekŃego pŃa abowiem poŃpolicie taczy ludzie wody sie boiją *FalZioł V* 88v, ++b, ++4e, ‡‡ 3a, ‡‡ 3b, *3b (200); [Był pytan *Plato*] Poczim ludzie poznani bywaią, odpowiedział, ludzie á naczyni[e] Ńklane iednako rozeznawamy, naczynie zaiŃte po zwięku, ale ludzi po mowie. *BielŻyw* 83, 8, 30, 37, 57, 67, 70 (29); *BielŻyw nlb* 8; Czemu miedzi inŃzymi zwierzęti, Ńami tilko ludzie Ńiwieią. *GlabGad* B; ludzie wiele nad księgami Ńiedząci rzadko tŃuŃci bywaią, á poŃpolicie bladzi albo iednak chorzi *GlabGad* K4v, A4v, A5, A7, A8v, B2 (65); *MiechGlab* *2v, *5, *5v; *BierRozm* 5 [2 r.], 6, 7, 13, 21 [2 r.]; *March*³ V2, V5v; ziemia żydowska iefth w Ńrzodku ziemie na ktorey ludzie mogą mieŃzkac. *WróbŻołt* Z5v, B7, Ev, G2, 67/25, 70/7 (18); *WróbŻołtGlab* A3v; *LibLeg* 6/118, 191, 7/8v, 40v, 9/52v (17); ku roŃkoffy ludzkiej [Bóg] vczynił ofobliwe Ńwiatłofci Ńlońce aby dzień ludziem obiáŃniało *RejPs* 203, 32v, 37, 72v, 83v, 111 (26); *ComCrac* 18v, 19; *RejRozpr* D3, E4v, G4v, K2v, K3, K3v; *ConPiotr* 32 [2 r.], 32v; *LibMal* 1544/85v, 89v, 1547/135v, 1554/188v, 191 [2 r.]; *LudWieŃ* A4, B4; *SeklWyzn* e3v [2 r.]; *RejJóz* C7, D, Dv [2 r.], D5v, D6 (18); *SeklKat* A2, 14, K4, L2, Q (18); *RejRozm* 404, 406 [2 r.]; *ZapWar* 1548 nr 2668; *RejKup* b5 [2 r.], b7, c8v [3 r.], e2v, f3 (30); *RejKupSekl* a3, a7; *HistAl* A8, G3, G8, H, H5 (17); Będzye wyęcey wyar/ niŃli ludzi ná Ńwyeęce: A zátym żadney pewney nyebędzye *KromRozm I* M4, Av [2 r.], B3v, D2, D3, K3 (11); *MurzHist* B3, F2, F4v, G2v, H2v, Kv, Q4v; *MurzHistSekl* ktv; *MurzNT* 61, 73, 88v, *Mar* 8/24, *Luc* 6/22 (14); *KromRozm II* av, a3v, b, bv, b3 (24); *KromRozm III* A3, B4, B8v, D2, E4v (29); *Diar* 28, 32, 34 [2 r.], 41, 53 (20); *DiarDop* 103, 107, 111, 112, 115; przekŃete báby s Ńwey wielkiej zadroŃci/ Nie życzą nic dobrego ludziem w ich mŃlodoŃci *BielKom* E2v, Bv, D2v, D3 [2 r.], D3v marg, D5v (21); Po potopye záię gdy nyeco ludzi było/ zŃoty wyek był bárzo czyŃty/ gdy ludzie byli Ńpráwyedliwi y dobrzy. *GliczKsiqż* H2v, A2v, A3, B3v, B4, B4v (44); *LubPs* C3v, 12 marg, I2v, O2 marg, O6v (42); Ludzkie práwo iefth/ ktore od Ludzi bywa poŃtánowione/ dla záchowánia Ńpolney miłofci y pokoju poŃpolitego. *GroicPorz* a2, B3v, C2, d4v, h3, n4 (23); Pan KryŃtus Ńam tylko iefth żywot/ á wŃzyŃcy ludzie Ńmierć. *KrowObr* B; WypuŃtzaŃz thy miły Pánie/ trawę z ziemie/ y ziołá/ aby ludziom Ńłużyły. *KrowObr* 95, C3, 3, 9v, 12v, 15v (113); brzuch co ták tyie/ Więcey ludzi poraŃa niŃli miecz pobije. *RejWiz* 15, A2, A6v, 3v, 10v, 16 (48); Cy Ńynowie byli Rachel/ ktore porodziłá Iakobowi/ wŃzyŃtkich ludzi czternaŃcie [omnes animae quattuordecim]. *Leop Gen* 46/22; Okrutnie wielką wielkoŃc ludzi [maxima multitudo] tám iefth/ á dáleko więŃzzego zroŃtu niŃli my *Leop Deut* 1/28; OnegoŃ dnia/ przyŃŃli teŃ do niego SáduceuŃŃowie/ kthorzy powiádaią nie być zmartwychŃtania ludzi [qui dicunt non esse resurrectionem] *Leop Matth* 22/23; Abowiemci ieden

Bog/ ieden pośrednik Boży y ludzi [*unus est mediator Dei et hominum*]/ człowiek Chryftus Iezus *Leop* 1. *Tim* 2/5, A3v, Bv, 7/21, 41/30, 46/15 (54); *OrzList* a4, c2v, d3, d4, ev (22); Tacy ludzie co imienie opuściwży y tułią się/ łupieństwā czyniąc/ tracą swe imienie. *UstPraw* 13, G2v, Kv; A boday takie wody/ po fwiātu pływaly. Ktoreby nigdy ludziom/ szkody nie dzyalały. *RejZwierz* 66v, 15, 31v, 63, 66v, 74 (16); Vczynił go świętym w wierze y w cihości/ a wybrał go ze wżytkich ludzi [*elegit eum ex omni carne*]. *BibRadz Eccli* 45/4, I *2, *2v, *4v, *6v, 18c *marg* (56); Wiele iest ludzi ktorzy ftawiaią bānki nā rozmaitych członkāch/ niewiedząc kczemu są pożyteczne. *Goski* *2; *OrzRozm* Dv, G3v, H2, H3v [3 r.], K4 (55); Miał iefzcze Iupiter z Wenerą trzy Gracie dzyewki [...] nāgo chodziły fpołu wżytki trzy/ dwie oczymā do ludzi/ ā trzecia ftyłu twarz miała *BielKron* 22; niewiem iefli tho iest Boża wola/ āby ludzie mārli od głodu *BielKron* 214v; Smok wielki w iāmie nā ten czās był/ kthory kiedy głodzien był ludzi kradł y pożyrał *BielKron* 340y; gdy Tātārowie fšli s Polfki z ludzi fercā wybrałwży w iādziech wielkich moczyli ā do wod kładli/ ktorzy ludzie taką wodę pili/ zārāżili fie od niey. *BielKron* 366, A5, 3v [2 r.], 5, 5v, 7v (209); *GrzegRóżn* B4, Dv, Ev, H3, L (10); Teraz iako wpieniadzach [!] ludzie fmak pocżuli/ Cnota/ i przyfstoieńftwo do kąta się tuli. *KochSat* B2, A2, B2, C3; *KochZg* A3v; *KwiatKsiąż* A2v, A3v, B2v, B3, C2 (25); Homines immolare, Bogu ku czcy ludzie ofiarowāc/ to yest zābić. *Mqcz* 166b; Mortales [...] pro hominibus Miāfto ludzi. Omnes mortales, Wżyfcy ludzie. *Mqcz* 232c; Quid cum illis agas, A co s takimi ludźmi pocżać. *Mqcz* 341b, 11b [2 r.], 18c, 18d, 20a, 26b (99); thāk po Skārbie zākopānym/ iāko po ftudni zāmknioney/ ludziom korzyści niemāfz żadney. *OrzQuin* A4, A4, C2 [2 r.], D4v, E3, F2v (44); Nalepfa [rola]/ iednāk z siebie Pżenice nie rodzi/ Orāc trzeba: LeniŃstwo ludziā wielce fzkodzi, *Prot* C4, A4, B2v [2 r.], C3v, D, D4 (12); *SarnUzn* B8v [2 r.], E4, F6, H3, H5 (8); *SienLek* 1, 5v, 10, 16v, 20v (22); *SienLekAndr* a3v; *LeopPrzep kt*, av [2 r.], b2 [2 r.], A3, D (15); *RejAp* BB6, 2v, 3v, 94, 153v (30); myflę sobie/ kiedy nā fād Boży przydzie/ iż thām wżyfcy ludzie nāgo fthānāc māiā/ wielki frāfunk s tego mam *Górndworz* P4v, A2v, Cv, C6v, Dv, D2 (128); *GrzepGeom* A4v, Bv; *HistRzym kt*, [2], 7v, 48v, 49 (10); Gdyż ludzie milczā/ niechay wżdy kāmienie woła *RejPos* 267v, 4v [2 r.], 5v, 6v [2 r.], 8 [2 r.], 9 (102); Abowiem iāko wżyfcy ludzie s ftrony człowieczeńfkiego przyrodzenia [...] takoweż ciālo mamy iāko ma Pan KriŃtus/ ile człowiek *RejPosWiecz*² 91v, 91, 91v [3 r.], 93v [2 r.], 94v *marg*, 95 [4 r.]; *RejPosWiecz*³ 98, 98v [2 r.]; Tak vczy Gribaldus trzech z ofobnā/ Oycā/ Synā/ y Duchā Świętego łącząc nie infzym fpoŃobem: iedno iāko troie ludzi od siebie rōznych: gdy kāždy z nich ma ofobnā IfnoŃ/ ālbo bytnoŃ fwą *BiałKat* 110v, 16 [3 r.], 21, 56, 111, 163v (20), *BielSat* D3v, H2, N2; *GrzegŚm* 5, 21, 22, 29, 50; *HistLan* B2, E4, F3v; miedzy ludzkim powinowāctwem/ żadne ludzi miedzy Ńobā tak bārzo niewiāże iāko Małżeńftwo *KuczbKat* 255, a2 [3 r.], 25 [2 r.], 55, 60, 75 (57); nā on czās [...] głowā [się] ludziom nie miefzālā iāko dziŃ. *RejZwierc* 100; Cnotā zāfię iest takim ludziom [*opilcom*] bārzo fprzeçiwna/ ā siłnym iest nieprzyiacielem ciātu. *RejZwierc* [121]v, B2v [2 r.], B3, B4v [2 r.], 2v, 3 (119); iest wiadoma rzecz iż po wżzech Krāināch Ńwiātā ludzie fie rodzā nā rozmaite obyczāie/ iedni bywāiā leniwi/ drudzy pęcncy *BielSpr* 1, b3v, 1v [2 r.], 9v, 45; *WujJud* 2, 56v, 59v, 83v [2 r.], 133 (23); *WujJudConf* 6v, 27v, 29, 38, 48 (16); *RejPosRozpr* b3v [3 r.], b4, b4v, c, c3v (10); *RejPosWstaw* [21³], [41²]v [2 r.], [41⁴]v, [110³], [110³]v (17); *BudBib* I B, 289a *marg*, *Is* 2/11, I 346d *marg*, 8/7 (20); *MycPrz* I A4v, II Av; *Strum* A4v, G3, G3v, Hv, L2, Nv; [bestyja ona

Bucefał] był tak okrutny Ze ludzie iadł iako Smok bár zo [!] iadowity *WierKróc* A2v; *BiałKaz* D4, F3v, F4v, G2v; Ine omyłki tych zacnych tłumaczow mijam/ ktorym fię iednak nie dziwuię/ że fię ná kilku mieyfcách spotknełi/ gdyż przyzwoita ludziom omylać fię *BudNT przedm c2, przedm a2, a2v, Act 14/15[14], 18/13, 2. Tim 3/2 (14); StryjWjaz* C; piśmo święte nafienim nie tylko názywa to z czego fię ludzie zácznáią y rodzą ále też y ludzi fámych iuż z inżnych vrodzone. *CzechRozm* 154v; Bo duch tylko duchom fluzyc może/ á człowiek też záfię ludziom. *CzechRozm* 158, A4v, A6v, 7v [2 r.], 8 [2 r.], 16 (143); *PapriPan* E2, G4v, I2v, L3, O4v (11); *KarnNap* A2v, A4, F2, F3; w wilu żwierzętach przyrodzenie wiele cnot wyráziło/ áby ludzi ku náśládownániu ich pobudziło [*ut homines ad imitandum excitaret*] *ModrzBaz* 52; Bo dla te^{go} rozum z láfki Bożey ieft ludziom dan [*est enim ratio divino munere hominibus data*]/ áby był wodzem y miítrzem życia ludzkiego *ModrzBaz* 70; wżytcy ludzie ná wyobrażenie y podobieńftwo Boże vczynieni fá [*omnes ad imaginem et similitudinem Dei factos*]/ á do żywotá nieśmiertelnego ftworzeni. *ModrzBaz* 143, 2 [2 r.], 2v, 4, 4v, 6 (199); Co ludzieftánowią [!]/ ludzie plować y odmienić mogą *SkarJedn* 206, A6v, 9, 43, 45, 56 (21); Krolu/ możelz mi wierzyć/ że zá lat dawnieyżych Y ludzie obyczáiw byli pobożnieyżych. *KochDryas* A2v; Ludzie z łobą vprzeymie/ nie zá tárczą/ żyli/ Stársze w lećiech/ také też przełożone czćili. *KochDryas* A2v; *KochOdpr* B2; *Oczko* A2v, A3v, A4 [2 r.], A4v, lv (30); *KochPs* 49, 50, 78, 86, 91 (16); [czarci św. Antoniego] imienia/ gdy ie kto im stráfzył/ po wżytkim Egipćie [się] bali/ y z ludzi wćiekáli *SkarŻyw* 58; Bog fá m dla nas y zbáwienia náłzego/ poddánym być v ludzi raczył. *SkarŻyw* 202, A2 [2 r.], A4, A4v, 28 [2 r.], 59 (129); *MWilKHist* A2v, A3, A4, E4v, Fv; *StryjKron* A6, 6, 11, 72, 161 (13); *CzechEp* *3v, 26, 28 [2 r.], 29, 39 (97); *CzechEpPORz* *2v, **3v; ludzie w żywoćie mátczynym/ áż w kilku dzieśiát dni/ bierzą doftáteczne wypelnienie miáry ciáła fwego *NiemObr* 144, 5, 10, 15, 20, 22 (72); Więc y w to niewiérz/ áby w téy kráinie Medaea iáka/ y Circe niebyła: Która by ludzi obracała w świnié *KochFr* 88, 8, 45, 61, 81, 85 (9); *KlonŻal* A2v, E4; Do ciebie miłóści Przyftępuię/ która maż sílá ztąd zazdrości/ Ze ludziom ínac źle rádźilz. Ale iz y w niebie/ Y ná ziemi nikt nie ieft befpiechen od ciebie. *KochDz* 108, 106; *KochMarsz* 154 [2 r.]; *KochMuza* 25; *KochPhaen* 1, 5 [4 r.], 8, 16, 24; *KochSz ktv*; *KochMRot* B3 [2 r.]; *ReszPrz* 23, 35, 62, 71, 72 (13); *ReszHoz* 124, 137, 140 [3 r.]; *ReszList* 144, 149, 156, 162, 163 (9); *WerGośc* 215, 227, 243, 258, 263 [2 r.]; *WerKaz* 296 [2 r.], 299; *WisznTr* 17, 22; *BielSen* 5; Święty pokoioi/ tę maż wadę w łobie/ Ze ludzie rádźi zgnuśnieią przy tobie. *KochPieś* 15, 9, 26, 31, 35, 44; *KochSob* 36; Do Ierzego W. NAD złoto/ y nád srebro/ przyiaźń przekládaia Wízyfcy ludzie/ ktorzy fye ná rozumie znáia. *PudlFr* 33, 11, 34, 41, 49, 67; *ArtKanc* K4v, R18, R19, S20v, T10 (18); *BielRozm* 4, 9, 10; Co ná świećie ludzi ieft/ ktore ípráwuie rozum/ wżytcy Miáftá/ Zamki mieć chćą. *GórnRozm* L4v; ná poczátku/ gdy ludzie połpołu miefzkác poczėli/ obráli łobie Krolá/ naylepszego miedzy łobą człowieká *GórnRozm* M4v, D3, Ev *marg*, Fv, F2 *marg*, F4 (74); *KmitaPsal* Av, A4v; *KochProp* 15; *KochWr* 19, 22, 24 [3 r.], 25 [2 r.], 26 [2 r.] (18); *PapriUp* 13, 14; *ZawJeft* 3 [2 r.], 5, 14, 22 [2 r.], 23 (22); Byli y przed nami ludzie yczynili wiele Rptey tyle albo y wiecey, iednak aequalitas była zachowana ktora niebedzie li vwm tam in consideratione *ActReg* 118, 4v, 9, 10, 95, 101 (21); Conclamatio – Krzik spolni wiele ludzi. *Calep* 233a; Indigetes – Bogowie z ludzi vczynieni. *Calep* 527a, 232b, 562b; *GostGosp* 70, 88, 142, 146 [2 r.]; *GostGospSieb* +2, +2v [2 r.], +3v; *GrochKal* 22; *Phil* G4, I, 14, K3, L4 (14);

Ani tam gdzie sie ludzie ludzi náiadáią/ Takięgo okrucieńtwa łprofnęgo nie znáią. *GórnTroas* 71, 4, 20, 31, 40 [2 r.], 48 (13); *KochCn* B3v, B4v; *KochCz* Bv; *KochPij* C, Cv, C2 [2 r.], C3 [2 r.]; *GrabowSet* C2v, E, E3, F3, H (15); *KochFrag* 20; *OrzJan* 8, 21, 25, 32, 55 (18); Bo w málych y młodych lećiech/ w máley cenie póspolicie wżyfłtko v ludzi bywa: á ofobliwie Pan Bog/ y łáfká ięgo/ [...] tákże teź grzech/ y łprofnóść ábo ciężkość ięgo. *LatHar* 130; częłto choroby ná ludzie Pan Bog zá grzechy dopułzcza *LatHar* 647, +5v, [+11v], 8, 15, 29 (42); Ze czterech żywiól [*ziemia, woda, wiatr, ogień*] ludzie człowieczeńtwa máią. Ktorem záś ich włáfnóści po śmierći wracáią. *KołakCath* B4, Cv, C4v [2 r.], C5; *KołakSzczęśl* C4v; *RybGęśli* B2, B4, C2v [3 r.]; przyłtało áby łędzia ludzi był nie fámy Bogiem niewidziány/ ále y człowiekiem/ ktoregoby ludzie oczymá ćieleśnymi widzieć y ogládać mogli. *WujNT* 324, 11, 17 [2 r.], *Matth* 5/14, s. 38 marg, *Matth* 10/17 (184); *WysKaz* X2v, 1, 2, 7, 9 (9); *JanNKar* A3, G2v; *JanNKarGórn* H2 [2 r.]; dla tego pímo ludzie náleźli: áby to co chcemy mieć ná potomné czáfy pámiętnę/ písmem było obwárowano *SarnStat* 1210, *4v, 43, 72, 128, 147 (81); *WitosłLut* A4, A6 [2 r.]; *GrabPospR* L3; chćiwość zbytnia pięędzy przekłętych, Vymuie ludziom łpraw y myśli świętych. *KlonKr* Dv, B; *KmitaSpit* A3v [3 r.], Bv [2 r.], B2v, Cv, C3 (12); *PowodPr* 22, 28, 36, 66 [2 r.], 71 (16); y lew łię wrodzoney łrogości miedzy ludźmi wychowány oduczy. *SkarKaz* 420b; V nas v ludzi rozumienie nie wżyfłtko ięft záraz áni zupełnie: ále pomáłu go y po trołze przybywa *SkarKaz* 484b,)(3, 2a, 5a [5 r.], 40b [2 r.], 41b [2 r.] (117); *VotSzl* C2, D4; *CiekPotr*)?([2 r.], 4, 17, 77, 79; *CzahTr* A4, Cv, D3, D4, E2v [2 r.], G3 (16); *GosłCast* 53, 66, 68, 71; *PaxLiz* B3, C, Cv, E4; *SkarKazSej* 658a [3 r.], 659a, 660a, 662a, b (42); *KlonFlis* A4, Bv, C2v, E2; *SkorWinsz* A2v; *SapEpit* A2, A4, B4; *KlonWor ded* **2, **5, 1, 4, 17 (17); *PudłDydo* B3v; A kiedy teź poiedźiefz z mężem ná wesele/ Gdzie łię łásiedźi záda/ będzie ludzi wiele/ Okryi głowę poważnym rąbkiem *ZbylPrzyg* Bv, B2.

W połączeniu z przydawką przymiotną charakteryzującą pełniącą niekiedy funkcję epitetu emocjonalnego [w tym: przydawka + ludzie (780), ludzie + przydawka (747)] (1527): *BierRaj* 19v; *MetrKor* 34/135; *March*¹ A4v; Dobrzy ludzie co prácuia/ Rzadko nędze ná sie czuia *BierEz* K, Bv, C3v, G3v, G4v, H3v, M, N4; takowé rozmyłlaniję będzie sie widziało niektory^m iakoby dziecinné a profté/ a dworni ludzie będą to mietz łnádź iakoby zapołmiech łobie. *OpecŻyw* 30; Slucháycie tu te^{go} ludzie pyłłni/ tzo z wielką prátzá ij pieczá domy łwoie buduięcie *OpecŻyw* 87, 51, 108, 114, 120v, 125 (11); *ForCnR* A2, A3 [3 r.], B2v, B4v, C2 (11); *PatKaz III* 110, 135v; ludziom ćielistym zbytnie á thłufłtym niedobry ięft pokarm częłty ku iedzeniu *FalZioł III* 25b; Mięfo łkopowe mocnym á zdrowym ludziem ięftł barzo dobre *FalZioł IV* 2b, ++d, *b, *2b, *f, *4b (58); Dobrich obyczáiow ięft ten ktory złych ludzi obyczáie znalzáć może. *BielŻyw* 83, *nlb* 4, 11, 27, 35, 58 (12); *BielŻywGlab nlb* 12, 14 [2 r.]; *BielŻywUng* [172]; Czemu ludziem boiaznym póspolicie włoři padaia. *GlabGad* B2v; Przeto ludzie chorzy bywaią mgli iż w ich kołciach takowy tuk wyłicha. *GlabGad* D2v; małe noři v nich [*u Persów*] były wgardzone, iakoby one ludzi głupich á nie poważnych były znamiona. *GlabGad* N7v, A8, D4v, E7v, F4, G6 (23); *MiechGlab* 20, 33; *BierRozm* 15; *KłosAlg* A4; *March*³ V4v; memor ełto improperiorum tuorumquae ab infipiente funt tota die. [...] pámiętay ná bluznienie ktore czynia ludzie głupi naprzećiw tobie vłtawicźnie. *WróbŻołt* 73/22, B2, B7, E2, 16/14 [2 r.], 25/4 (15); *WróbŻołtGlab* A4v; *RejPs* 22, 31, 37v, 38, 54 (22); ony teź przyiachawłchi tam mayá sye pitacz tich

livdzy łtarich ktorzi tam Zdawnich czałłow ossyadłoczy swoye mayą *LibLeg* 11/83v, 6/116, 10/68v, 71v, 11/61, 86, 171v; *RejRozpr* Kv; *LudWieś* A4v, B4, B5; *SeklWyzn* 3v [2 r.], b3v, f3v, Gv, g2, g3v; *RejJóz* H8, I; *SeklKat* g2v, L3v, S3v; *RejKup* 14; *HistAl* M6v; yełli co złego/ tego dobrzy á łtáteczni ludzi w łwym łtanye nye tylko nye pochwałá/ ále z záłóścýą [...] vzywáýą *KromRozm I* A2v, E, G2, K4v, M3, Nv; *MurzHist* A2v, Bv, Cv, D3, E2, N, Qv; *MurzNT* 28v, 38v, *Matth* 11/25, 51 [3 r.], 61 (13); *MurzNT Sekl* A2; *KromRozm II* av, c3v, h4v, n4, o3v, q, v4; *KromRozm III* A2, C4, D4, 17, L6 (8); *Diar* 26, 66 [5 r.], 68; *DiarDop* 99, 107 [3 r.], 109; *BielKom nlb* 4, B3 [2 r.], B3v, B6v [3 r.], B7v (14); Przeto tedy yáko máłó łłczodrobliwych á łáłkáwych ludzi/ ták teź máłó vczonych. *GliczKsiqż* M7v, A2, C, D6v, E4v, E7 (20); *LubPs* A3v, A4, B [2 r.], Bv [3 r.], B2v *marg* (62); NA Sędzięgo przynależy dáwác Rzeczniká białym głowom/ ludziem niedołężnym/ łierotom *GroicPorz* d; Práwá ná złoczyńce łą vczynione/ áby zá boiáźniá ich/ zuchwáli ludzie od złych vczynkow łye hámowáli *GroicPorz* ii4v, C2v, av, b2v, 14v, o4 (12); łi Doktorowie/ albo oycowie Święci/ byli takieź ludzie krewcy/ iako y my/ y dla tego tzełtokroć vpadáli y błádzili. *KrowObr* Bv, 81v [2 r.], 82, 114, 116v, 123v (24); *RejWiz* 8v, 45, 70 *marg*, 77 *marg*, 93v (14); Obyczáie ludzi kłamliwych [*hominum mendacium*] łą bezecne á poháńbienie ich/ znimi bez przesthánku. *Leop Eccli* 20/28, 2.Reg 4/11, *Iob* 20 *arg*, 30 *arg*, *Ps* 16/8, 14 (17); *OrzList* e, ev, e4, e4v, f, i2; *UstPraw* I3v; *KochZuz* A3, A4v [2 r.]; *RejZwierz* A2v, 9v, 61, 70, 75v, 121 v; *BibRadz I* *2v, *4v, 1.Reg 30/22, 2.Reg 3/34, *Ps* 69 *arg* (42); *Goski* A2; *OrzRozm* A3, B2v, C4, Gv, I3v (15); Piłáli teź drudzy połtronni hiłthorykowie o nas nie tráfnie [...] máiac nas zá opiłe ludzi *BielKron* 334; Lud Litewłki dźifiefyżego czałfu/ niepołlednieyfy iefth infzych Narodow w Rycerłkich rzeczách/ bo łą ludzie vrodziwi/ ochędoźni ná koń/ zbroyni/ w łzáćiech łwietni *BielKron* 437; w tey wierze Máchometowey łzalone ludzi zá łwięte máia. *BielKron* 458, 9, 24, 39, 46, 52 (69): A nawięcey tego łtrzeź/ abyá na urzędzi Łakomych ludzi nigdi nieładzał *KochSat* C, A2, A2v, B2v; *KochZg* B; *KwiatKsiqż* Cv [2 r.], D3, F4v, G2, H2v (11); *Acutis morbis adolescentia, magis patet, Ku chorobam łą skłonniefy młodzi ludzie. Mqcz* 283c; *Magna oratorum est semperque fuit paucitas, Bárzo máłó yełt y záwždy bárzo máłó byłó wymownych ludzi. Mqcz* 284d; *Homines paululi et graciles, Máluczcy ludzie y ciency. Mqcz* 285a; A qua homines tetrici dicti, *Smutni/ furowi/ pochurni/ zásepłeni ludzie. Mqcz* 453b, 17d, 48d, 50a, 90c, 99b (29); *MqczLub* 1; tákze teź trudno iefł/ ludzióm nádęthym/ á ku dobremu mieniu chciwym/ mieyłcá dołtác w łpokoyney Rzeczypołpolitéy zacného. *OrzQuin* C2, D3, Ev, E2, F2v, G2 (12); *Prot* A2v, A4v, C3, C4, D3v; *SarnUzn* F2, G8v; Wrácánie pełnym Ludziem więcey łłuzý/ niźli łzczupłym *SienLek* 38, 2v, 5v, 14v, 15v, 25 (15); *SienLekAndr* a3; *LeovPrzep* a2v, 3v, H4; *RejAp* AA3v, AA7, CC3, 5, 110v (14); ludzye łthárzy niemal wlyfczy łkárzą łie ná dźifiefyze czałfy/ á ony pirwze zbytnie chwałá *GórnDworz* H5, C, C6v, D6v, E2, H8 (50); *GrzepGeom* A4, B2; *HistRzym* 112v, 128v, 131; Táme teź potym iáko vpominał Apołtoły łwoie/ ktorzy/ iáko ludzye krewcy/ połnęli byli *RejPos* 104v, 2v, 25v [2 r.], 26 *marg*, 41, 42 (51); *RejPosWiecz*² 92; *BialKat* 166, 221, 226, 311, 336; *BielSat* B4v, C4, D, G4; *KwiatOpis* A2v; *GrzegŚm* 21, 28, 44; *HistLan* B4 [2 r.], D, F4; *KuczbKat* 60, 135, 180, 300, 305 (14); MOgác być miedzy vcćiwemi ludzi krotofile bez owyh [!] niepołrzebnych zártow *RejZwierc* 72v; O pomnicie łie zli ludzie co czynicie/ á gdzieź vciecżecie? *RejZwierc* 86, A2, A3, 7v, 14v [3 r.], 16 (75); *BielSpr* b2v, b3, b4, b4v, 1 (21); *KochMon* 22; *WujJud* A3, B3, 15, 16v, 32 (13);

WujJudConf 8, 103; *RejPosRozpr* cv, c2v; *RejPosWstaw* 21v, [21²]v, 22, [41³], [41⁴] (12); *BudBib* I C3, 4. *Esdr* 11/42, *Tob* 4/19, *Sap* 10/11, *Eccil* 9/21 (16); *HistHel* A, Av, D; *Strum* A4; *BiałKaz* K4v, M2v; Bo ludzie bączni/ a zwłazczá ktorzyby więcey niż iednego ięzyká nieiáko świádomi byli/ wiedzą że nie iedno Greckie/ ále y inych ięzykow słowá fá niektore/ co wiele rzeczy znaczą. *BudNT* Ii6, *przedm* a4v, b, b5, b7, *Petr* 2/15; *CzechRozm* A2v, 18 [2 r.], 25v, 32v, 61v (30); *PapPan* B2v, B3 [2 r.], G4, Lv, Q4v (9); *KarnNap* C4; Tenże do Appiufa Pulchra Hetmáná piŕze/ że był kłámŕtwy ludzi lekkich [*mendaciis levissimorum hominum*] obciáżon. *ModrzBaz* 60v; NIewiem iesli práwo iákie ma być wftáwione przeciwko ludziom próżnuiącym á leniwym [*otiosos et ignoros*] *ModrzBaz* 83, 1v, 2, 3v, 4, 4v (114); *ModrzBazBud* ¶6v; *SkarJedn* 86, 100 [2 r.]; *Oczko* 14, 29v [2 r.]; Długóz/ o wieczny boże/ ludzie zuchwáli Ná fzczeńście ták befpiecznie będą kazáli? *KochPs* 141; Niechcę v wŕzetecznych ludzi fzukác rády/ Ani ná ich długie pozwolę biésiády. *KochPs* 205, 3, 4, 7, 9, 10 (49); [*bogobojny pan*] vchá dawał chytrym złym ludziom *SkarŻyw* 389; Aaron prze boiazń vczynił báłwaná y cielcá ludziom rozpułtnym. *SkarŻyw* 490 *marg*, A3v, A4v, A5v, 30, 69 (34); *ZapKości* 1582/27, 28; ERato złotowłofa/ y ty wdzięczna lutni/ Skąd póciechę w fwych trofkach biorá ludzie fmutni: Vfpokóycie ná chwilę ftrapioná myśl moię *KochTr* 14; *MWilKHist* D3, F [2 r.], Kv; Trafia fie teź to iż Ludzie dowcipni widząc niewdzięczność pracy twoich [...] czáífem to czyniá/ co oná Sibilla Cumea przed národzeniem Chriftufa Páná 620. lat Tarquiniuffowi Rzymfkiemu vczyniá *StryjKron* A6, A6, 145, 350, 452, 667, 777; *CzechEp kt*, *2, *3v, 1, 11 (23); *CzechEpPORz*; *NiemObr* 68, 76, 114 [2 r.], 150, 166; A ty fám ŕiebie winuy/ bo/ co cię dźiś boli/ Ztąd idzie/ iżeś ludziom obłudnym był gwoli. *KochFr* 102, 16, 30, 41, 73, 102, 104; *KochDz* 109; *KochMarsz* 154; *KochMRot* A5; *ReszPrz* 76, 112; *ReszHoz* 119, 128 [2 r.], 129, 130 [2 r.], 137; *ReszList* 156 [2 r.], 163, 164 [2 r.]; [*pijaństwo*] teź y mądre ludzie w błazny odmienia/ ferce y rozum odeymuie *WerGośc* 254, 204, 212, 236, 244, 257; *WerKaz* 270, 292, 294, 295, 298 [2 r.], 301 [2 r.]; *BielSjem* 5, 25, 31; *KochPieś* 37; *PudłFr* 5; *ArtKanc* L, Q3v, Q4v, Q20, S20v; *BielRozm* 2, 4 [2 r.], 5, 7, 14, 21, 24; *GórnRozm* Av, A2v, B, Cv, D3 [3 r.], D3v (41); *KmitaPsal* A3; *KochWr* 26, 27, 30 [2 r.], 31, 33, 34 [2 r.]; *PapUp* C3v, 14v; *ZawJeft* 11, 35; *ActReg* 85, 159; Monogrammi – Sułfi a niebarewni ludzie. *Calep* 672a, 229b, 572b, 744b, 1116b; V ludzi mądrych y rządnych nie chowáią krow pierwałtek cielá *GostGosp* 118, 4, 122, 146 [2 r.]; *GostGospSieb* +4v; Plugáwe fłowá ludziom vczciwym nie należą. *Phil M marg*, L, M [2 r.], M3, N, N2v (12); *GórnTroas* 65; *KochPij* C, Cv; *GrabowSet* A3v, F3v, V2; *KochFrag* 47, 49; *OrzJan* 20, 30, 39 [2 r.], 52, 67 (10); Chwałá tobie Pánie IEzu Chryfte/ ktorýś ŕlepe ludzie rozliczne/ wzrokiem opátrzył/ y infze rozmáite choroby [...] potężnieś oddalił. *LatHar* 536, 30, 81, 122, 338, 512, 596, 745; *RybGęśli* C2v; *WujNT przedm* 27, s. 23, 27, 180, 232 (29); *JanNKar* Cv, D2, H3v, H4; Y niechay iuź tám [*Kolegijum Krakowskie*] będzie iáko iáka Perlá náuk wŕzyftkich: áby wypuŕczála z ŕiebie ludzie poráadne [*ut viros producat consilii maturitate conspicuos JanStat* 2161]/ cnotámi ozdobione/ y w rozmáitych profesiach ćwiczone *SarnStat* 196, 64 [2 r.], 81, 178, 180, 184 (35); *SiebRozmyśl* D, E3, Fv; *GrabPospR* N3v; *PowodPr* 58 *marg*, 66, 73; O ŕprośni ludzie ktorzy ták lzyćie dáry Boże. *SkarKaz* 348b, 42a, 79a [3 r.], 240b, 550a, 580a; *VotSzl* A2v, B4, D4, D4v, E, E4v; *CiekPotr* 15 [2 r.], 19, 20, 49, 79; *CzahTr* G, G3, I4v; *SkarKazSej* 659a, 663a [2 r.], 665a, 698b, 701b (10); *KlonFlis* A3v, H2; *SapEpit* A4v; Ludzie ŕzedni y ftárzy/ Bárzo nieprzyŕtoyne Látom wálfzym

złodzieyftwo/ dzieło niespokoyne. *KlonWor* 44; Przeto naydziefz takowych/ ktorzy gdy nie mogą Trzeźwych ludzi ośzukac; Więc idą tą drogą: Hándluia z piiánymi *KlonWor* 68; Y tak lichwiarz wypiiia vtrapione ludzie: Iák wyfyła krew ludzká piiawká ná vdzie. *KlonWor* 75, 11, 23, 28, 29, 37 (17).

~ W charakterystycznych połączeniach: ludzie bezecni, (bez-, nie)rozumni (15), biegli (7), blaźniwi, bojaźliwi (2), bojaźni (2), burzliwi (2), chciwi (5), chełpliwi, chędogdy, chlubliwi (2), chorzy (23), chudzi, chytrzy (10), cisi (2), cieliści (2), cieńcy, ciężko myślący, cudni, dobrze czyniący, dowcipni, drapieźni (2), fałeczni (3), fałszywi (5), głupi (32), gniewliwi, grubi (4), hardzi (7), hojni, kłamlivi (5), koleryczni, krewcy (4), krnąbrni (2), krotochwilm, lekcy (16), leniwi (5), letni (2), lisi, lutościwi, łaczeni, łakomi (10), maluczcy, marnochlubni, marnotrawni, mdli (3), misterni, mizerni, miedzi (124), nadęci (8), (nie)baczeni (24), niebarewni, (nie)cnotliwi (55), niedbali (4), (nie)dobrzy (154), niedołączni, (nie)dworni (4), (nie)mądrzy (144), (nie)mocni (21), nieobaczeni, (nie)obyczajni (3), (nie)ostroźni (2), (nie)- posłuszni (4), niepostanowieni (3), (nie)prawi (4), nierozsądni, (nie)rządni (10), (nie)spokojni (11), (nie)sprawiedliwi (8), (nie)sprośni (11), (nie)stateczni (34), (nie)- swarliwi (4), (nie)szczyrzy (4), (nie)szlachetni (2), nieumiejący, (nie)umiejętni (10), (nie)wdzięczni (5), (nie)wierni [= (nie) można im wierzyć](4), (nie)wstydlivi (2), (nie)zgodni (2), niezyczliwi (5), nikczemni (14), obłudliwi (4), obłudni (20), okazali w cnocie (2), okrutni (16), omylni (8), opętani, opili (2), cnotą ozdobimi, ozdobni (2), pełni, pijani, pletliwi (2), płosi (3), pochmurni, poczciwi (31), podeszli w leciech, podstępni (2), pokryci (6), (po)radni (3), pracowici (2), prozni (3), proznujący (11), przewrotni (12), przyjaźliwi, przykryci (2), pyszni (14), rozgniewani, robotni, rozkoszni (6), rozmyślni, rozpustni (4), roztropni (8), rozważni (2), rzetelni, siwi, skłonni (do czego) (3), skrzętni (2), słabi, smętni, smutni (7), sprawni, sprzeciwni, srodzy (9), stali (2), starzy (68), strapieni (4), sraszliwi [= strachliwi] (2), streskani, strudzeni, susi (5), surowi, swowolni (35), szalejący, szaleni (27), szczęśliwi (2), szczodroblivi, szczupli, szedziwi, ślepi, średni, tłuści (6), trefni, treskliwi, trędowaci, trzeźwi (2), twardzi, uczciwi (22), uczynni, układni, uporni (10), urodziwi (2), urosli, utrapieni (10), utratni (2), mało rozumu używający, waśniwi, weseli, wielcy (w czym) (6), wielomowni, wieloządni, wszeteczni (24), wychudli, wykrętni, wymowni, wymyślni, wysocy, występni, zajątrzeni, zaraźliwi (3), zasępieni, zazdrościwi (4), zdrądlivi (2), zdrowi (7), zeszi (2), zetrwożeni, zgodliwi, złościwi (56), złośliwi (16), źli (214), zniewieścieli, zuchwali (4), zwadliwi (8), ~

Z przydawką rzeczowną charakteryzującą [w tym: ludzie + przydawka (33), przydawka + ludzie (7)] (40): Sąciem wždy ludzie cznót wybornych/ ktorzy iego nauki aż do śmierci nałladuią. *ForCnR* A3v; czudnołcz maryey ludzyem zley żądze byla fkrytha *PatKaz III* 109v; to ieft rzecz pewna, iż ludzie grubego przyrodzenia, bywaią prołci, á rozumu też grube⁸⁰. *GlabGad* A2; fą nie iakie znamiona po ktorich ludzie zley albo dobrej nathury bywaią poznawani. *GlabGad* L8v, A2; TAtarzy fą ludzie połpolicie wzroftu frzedniego *MiechGlab* 21, *5v; *RejPs* 189; *KromRozm I* B4; *BielKom* F8; A nie dáy mię w pośmiech ludziom vporney głupości. *LubPs* K4v, bb5v, gg5; á między ludzmi wielkich myfzli ftał fie fwar [magnanimorum reperta est eontentio], *Leop Iudic* 5/15, *Iudic* 5/16; *OrzList* f4; ludziem ciálá subtelnego [bańki] máło fą vżyteczne/ bo tylko z nich subthyl ná [!] krew ciągną *Goski* x2; *BielKron* 272v, 448; *Cepas edisse*, Pochmurnego wrzoku [!] ludzie. *Mącz* 48a; *OrzQuin* E, X2; *SienLek* 25; *RejPos* 36v, 277, 277v; O święta Máryá podpómoż nędzné/ wópómoż ludzie flábego

vmyśłu *BiałKat* 228v; *RejZwierc* 16, 125, 155v; To mówię o ludziach niewolniczego przyrodzenia [*ad homines servili ingenio*]/ ktorzi niemogą być niczem inlzym w powinności zadržymáni/ iedno ftráchem á karániem. *ModrzBaz* 37, 6, 11v, 15, 109v; náuka kácerfka prętko powftáie/ złego fumnienia ludzi wsię ná bierze [!] *SkarJedn* 24; w Kámięncu Podolfkim/ ludzie nátur flábych/ co tám niebywáli/ ochotnie fyie nápiwłzy támteczného piwa/ ták fyie zárażáią *Oczko* 23v, 27; *WujNT* 1.*Tim* 6/5, 2.*Tim* 3/8.

W połączeniach szeregowych (46): pięć też iest rodzaiow rzeczy żywiączych/ Iako fą Ludzie/ byđło czworonogie/ robacztwo, ptaczy/ ryby. *KłosaAlg* A3; *SeklWyzn* e3v; Zowiem go panem názym bo bog ocieć poddał wżisztko pod moc iego/ pod ktorego moczą fą Angely/ Szatany/ Ludzie/ y wżelkie ftworzenie w niebie y náziemy/ wydome y niewydome *SeklKat* O2v; *HistAl* N3; *MurzHist* L3; *KromRozm II* q3v; *KromRozm III* A7; *Diar* 46; *GliczKsiąż* E4v; *KrowObr* 197; Iákobych ia fwe fpráwy do końcá tákiego Mogł przywieść/ ktoreby fie potym podobáły/ Bogu/ fwiátu/ y ludziom/ á mnie też dodały Dobrey myfli/ pociechy/ y poczćiwey flawy *RejWiz* 49; *BibRadz Ion* 3/7, 1.*Cor* 4/9; nie máłz przemożnieyfzego nád krolá/ ktory y ludziem/ morzu/ y zyemi pánuie. *BielKron* 115v, 8; *Mącz* 120b; *SienLek* 142v; *RejAp* 131v [2 r.], 134v; piękność od naywyfżfzey dobroći nie oddzielona [...] dáie Anyołom iftność/ ludziom rozum/ żwirzethom fmyfły/ ziołom moc/ kámieniom włafność. *GórnDworz* Mm5v; A tho fie nam nic inego nie znáczyło iedno fprośność grzechu náżego: prze ktory iuż áni v ludzi/ áni v Bogá/ áni v Anyołów/ áni v żadnego ftworzenia/ mieyfćá żadny tákowy nie ma *RejPos* 213; nie tylko to iest ćichy Czo tylko w kácie milcząc łeży/ á ni nacż dobrego áni ludziom/ áni Bogu/ áni Rzeczyfpolitey przygodzić fie nie może. *RejZwierc* 139, 65v, 143, 161, 189v; *BiałKat* G3; *CzechRozm* 197; *ModrzBaz* 119v; *Oezko* 24; *CzechEp* 213, 293 [2 r.], 348; *ReszPrz* 109; *WerGość* 204; *WerKaz* 281; *GórnRozm* N; *WujNT* 443, 456, 843, 1. *Cor* 4/9; A ty o Páno święta/ V Bogá/ v Anyołów/ y v ludzi wzięta: Na fłowá ciotki twoiey niceś nie mówiłá/ Tylkoś Pána fwoiego ták błogołáwiłá. *SiebRozmyśl* F4; *PowodPr* 14; klániał fię iáko Bogu flupom/ obrázom/ y flońcu/ y gwiazdom/ y ludziom/ y beftyom/ ktore widzieć y ná ktore pátrzyć mógl. *SkarKaz* 487a.

W porównaniach (56):

jako comparatum (49): Ludzi tak rozeznować mamy iako konie gdzie kupuiemy *BielŻyw* 92; frogość okrutnych ludzi yeft frofłza niż lwia. *LubPs* O2v *marg*; *KrowObr* 205; Ludzye iáko Małpy *RejWiz* 6v; Zbáwienie v ludzi iáko ftára czápká *RejWiz* Dd5, 47v *marg*, 87 *marg*, 157v *marg*, 168 *marg*, 180v *marg* (10); ludzie w fprawiedliwości przyrownáni ku Bogu zá nic niefłoią. *Leop Iob* 9 *arg*, *Is* 17/12; *RejZwierc* I4v; *BibRadz Hab* 1/14, I 471a *marg*, *Eccil* 33/14; ludzie márnie giną á leczą/ á kolyfzą fie iáko trzcíná od wiáthru *RejAp* 66; *GórnDworz* K4v, Gg; o iuż wierz mi iż ta tozmowá [!] y tá biefiádá thák tákim ludziom f mákuie iáko kozie Wilczy głos *RejZwierc* 91; Ludzie ná fwiecie by pczóły fie broiá/ Bęczą káláiąc gdy fie kogo boiá. *RejZwierc* 225v, 49, 100v, 185v, 203, 214; Bo ścińnę ludzie że chodzić będą iáko ślepi/ bo Iehowie grzeřzyli *BudBib Soph* 1/17; *BudNT Mar* 8/24; *Paprpán* P4v, Eev; Wiárá fię Kátholicka rořtárga/ á ołtarze Boże ludzie [!] Beftyom podobni rozmiecá. *SkarŻyw* 58, 341; *CzechEp* 155, 399; *GórnRozm* F3 [2 r.]; *GrochKal* 25; *Phil* H; Lecż iáko po iáfnym dniu chmury nářtawáią/ Ták odmiánę w rzeczách fwych ludzie vřnawáią. *KołakCath*

C2; *WujNT Mar* 8/24; *WysKaz* 12; *PowodPr* 79; *SkarKaz* 609b; *SkarKazSej* 662b; Chwyta ludzi po świecie Tátáryzn łákomy/ Iak źwierzęta po leśie *KlonWor* 29, *ded* **3.

jako comparandum (7): *BielŻyw* 91; [*pierwsza bestyja*] zięthá ieft z źemie ták iz na nogách łtanęła iáko ludzie/ á ferce człowiecze było iey dáne, *BibRadz Dan* 7/4; Gdy oni porownywáią Syná Bożego z ludźmi álbo z Anyoły/ tu go chwala y wynofzą. *SarnUzn* H4; *RejPos* 45v; ábowiem y Bogá łámego przypodobywa piłmo ludziom rozmáitym *CzechRozm* 106; *SkarŻyw* 453; Tymże łpołobem pod nowym teftámentem nie zábijác ábo prześládowác Heretykow/ iákoby trędem duchownym zaráżonych ludzi/ kazano/ ále tylko ze zboru wylęczyć *CzechEp* 48.

W przeciwstawieniach: »ludzie ... bestyje (7), zwierzęta (4), drzewo (drzewina) (3), lwy (2), świat (2), jaszczurki, krzemień, podludki, psy« (22): *ForCnR* D4v; Niedzwiedzie gdy chcą płod mieć Iakoby ludzie z łobą legaią, á nie tak iako infze zwierzęta *FalZioł* IV 13c; Abowiem ták mi łie zda/ że teź miełłkam iáko miedzy lwy/ á nieiáko miedzy ludźmi *RejPs* 84v, 81v; Czás nyemáły ná náuki łynom łwym/ áby náznáczyli [*rodzicy*] tego potrzebá/ chcáli łnadź łnich ludzi doftác/ á nyepodludkow. *GliczKsiąź* N3; *OrzRozm* R4; *BielKron* 249v, 451v; *RejAp* 76; *RejPos* 129v; A iefłiz łą gdzie tácy łynowie y corki/ Wierzę iz nie łą ludzie lecz práwe iálzczorki. *HistLan* B3; Ezáiałzowe łłowá nie mogą być o ludziách/ ále zgołá o beftyách rozumiane. *CzechRozm* 114v, 114 [3 r.], 114v; A to czyniac/ niemowilem do krzemieniow/ áni do dębow (bo ztych niemoże być Rzeczłopolita) álem do ludzi mowil [*Haecque agens non silices alioquutus sum, non quereus: homines alloquutus sum*]. *ModrzBaz* 142v, 81v; *KochPs* 83; *LatHar* 477; *WujNT* 130; *SkarKazSej* 665a.

»ludzie ... (pan) Bog (62), Krystus (7), aniołowie (4), duchowie (4), pan (o Bogu) (4), syn Boży (3), apostołowie (2), dusza (2), ojciec (o Bogu) (2), szatan (2), pismo święte, słowo boże, *zaimek odnoszący się do Boga* (2)« (96): A nye przeciwyá łye to/ gdy piłmo łwyęte powyáda/ vtciwe małżeńtwo we włfytkich/ A ludźye powyádáyą: Nyevtciwe wkápłanyech? *KromRozm I* C2; *KromRozm II* 12; *KromRozm III* G7, Mv; *GliczKsiąź* H; *KrowObr* C2, 61v, 126v, 207, 213v, 215 (8); Duffánia w ludziech niepokłádác Prorok vczy/ iedno w łámym Pánie *Leop Ps* 145 *arg*, *Rom* 2/29, *Gal* 1/1, 1.*Thess* 2/4; *BibRadz* I 281b *marg*, *Matth* 6/18, *Act* 5/4, *Rom* 2/25, 1.*Thess* 2/4; *BielKron* 24v; *OrzQuin* Z; O nas dáwác rozłádek będą Potomkowie/ Ieftelmy włzyłcy Ludzie á nie Aniołowie. *Prot* C4v; *RejPos* 20, 46, 271; *GrzegŚm* 13, 40; *KuczbKat* 80, 435; nie ludźie grzełzą/ ále Bog ieft ktory chce y łpráwuie grzechy. *WujJud* 218, 32v [3 r.], 153, 182, 192v; *WujJudConf* 188; *RejPosRozpr* b3v, b4v; *CzechRozm* 96v [2 r.], 110v [2 r.], 116, 170v; *PaprPan* Gg3; *ModrzBaz* 29, [38]; *SkarJedn* 45, 49; *SkarŻyw* 91, 185 [2 r.], 213 [2 r.], 598; A Iudás teź przykłádu tego nie dla duchow pewnie/ ále dla ludzi vzył y on nápiłál *CzechEp* 100, 7, 100, 128, 303, 319, 325; *NiemObr* 16, 50, 89; *ReszHoz* 137; *LatHar* 379; Ale ty kiedy pościłz/ námaż głowę twoię/ y vmyi oblicze łwoie: ábyś łię nie okazał ludziom iz pościłz/ ále Oycu twemu ktory ieft w łkrytości [*ne videaris hominibus ieiunans, sed Patri tuo qui est in abseondito*] *WujNT Matth* 6/18, s. 16, 151, 218, 375 *marg*, *Act* 5/4 (20); *PowodPr* 48; *SkarKaz* 2a, 158b; *SkarKazSej* 701a.

Przysłowia: wyęcey przyłtoi Bogá łłuchác/ niźli ludzi [*Oboedire oportet Deo magis quam hominibus Vulg Act* 5/29]. *KromRozm I* Pv; *KromRozm III* M, Mv; *LubPs* bb *marg*; *GroicPorz* a2; *KrowObr* B4,

141, 207; *BielKron* 181v, 205v, 234; *SkarŻyw* 124, 600; *CzechEp* 24, 55; *WujNT* 408, *Act* 5/29, s. 510. [Ogółem 18 r.].

RejPs 106v; *LubPs* 13v; *GroicPorz* e4; A ktożby mógł takiego nágánić prawdziwie/ Ktoryby żył w tak zacnych zwyczajach pocźciwie. Chybáby sie nie wftydał ni ludzi ni Bogá *RejWiz* 7v; *BielKron* 222; NVż zálie Małżonki ich/ co zá dżiwy ftroia/ Ludzi sie nie íromáia/ áni Bogá boia. *BielSat* Dv; *CzechRozm* 228; *SkarŻyw* 164; *CzechEp* 264 [2 r.]; *NiemObr* 166; *BielRozm* 24; Prawdziwie że mię Bogá y ludzi wftyd bárzo. *CiekPotr* 70; *SkarKazSej* 703b; Bowiem człowiek leniwy leży/ siedzi/ ftoi: Ni sie ludzi nie wftydzi/ ni sie Bogá boi. *KlonWor* 33, 58. [Ogółem 16 r.].

A co nád ięzyk gorłzego/ Wízyftkim ludziem mierźieńszego? *BierEz* D2, D2 [2 r.]; Per ora virorum volitare, ná yęzyku być v ludzi. *Mącz* 505d, 270d, 480d, 482d; kiedy ludzie ná zęby ia wźięli: Oná wie iefli fałzu/ czy prawdy íye ięli. *KochPieś* 29. [Ogółem 8 r.].

bibl. co v ludzi íeft niepodobno/ to v Boga íeft podobno [*apud homines hoe impossibile est Vulg Matth* 19/26] *KrowObr* 214; *CzechEp* 319; *WujNT Matth* 19/26, *Mar* 10/27, *Luc* 18/27; *SkarKaz* 457b. [Ogółem 5 r.].

Niefzczęście po ludziach chodzi *BierEz* G; Przygodyć po ludziach chodzą *RejJóz* O6, I3v; *GliczKsiąż* N8v; *OrzRozm* R4. [Ogółem 5 r.].

Iuż zápomni y Bogá iuż nie zna y ludzi/ Bo nápoły by zdechły gdy go nie obudzi. *RejWiz* 66v, 30v; *Mącz* 323a; *GórnRozm* F3. [Ogółem 4 r.].

Nie íednákie w nim [*w świecie*] ízczęfcie/ wízem ludziem pánuie *BielKom* Bv; *BielKron* 121; *KochTr* 4.

y Bogu przyjemno/ y ludziom dobrze sie widzyeć będye. *GliczKsiąż* O; *SkarŻyw* 185; *WujNT* 1.*Thess* 2/15.

Quot homines tot sententiae, Yáko wiele ludzi tak wiele rozumów/ co głowá to rozum. *Mącz* 460a, 344c; *MycPrz* I B.

W ízczęfcie ludzie sie zápomináia. *BierEz* K2v; *RejJóz* K7v.

RejKup bb6; zápomniawízy Bogá y ludzi *OrzList* d3.

Leży cały dzyeń w bárłogu/ Ni do ludzi ni ku Bogu *BielKom* E8; *RejZwierc* 143;

CzechEp 421; Nie ludzi sie bać ále Bogá. *WujNT* 243.

Złych ludzi/ złe dáry. *BierEz* M.

Dobrze rádzi/ kto ludzi nie wádzi *BierEz* L4v.

na ludziach nie patrz ízachowanego odzienia, ale pozrzy iaki íeft tam wnątrz. *BielŻyw* 92.

Ano w ludziach rozne obyczáie/ íeden chwali á drugi náłáye *BielKom* Av.

Íamá ciefzyfz záfmucone/ Od íwyátá y ludzi opuřczzone *BielKom* G5v.

długie wízy ludzie w tym miewáia *RejWiz* 41v.

wízyfcy mądry ludzie [...] Záwždy w káżdey roznicy ná írzodek pátrzáli. *RejWiz* 80v.

dziś kotá gdy on chce/ wiele ciągnie ludzi *RejZwierc* 68v.

znáć ludzi po íierści/ znáć y po ofobie. *RejZwierc* 58v.

Owa wízytkochmy ludzie íednoż pleban człowiek. *RejZwierc* 78.

Skępiec íeft iáko na íkále iágody/ Ludziom nic po nich íedno Wronam gody. *RejZwierc* 217.

Oczy łakome siłą ludzi Zawiodły KochOdpr C4.

prawdą [...] bārzo rádā ludźi w oczy kole CzechEp 9.

więcey ludźi od pijaństwą/ niż od mieczā ginie. WerGośc 226.

ludzióm wielożądny m Wielā y niedoštawā KochPieś 37.

Nie znalazł ludźi co przed kotem/ Pierzchāią nawiętłzym błotem KochSob 59.

Frazy: »(co) się w ludziech, między ludźmi dzieje« [szyk zmienny] (3 : 1): człowiek z przyrodzenia każdy Nawięcey fie oto łtsra [!] zāwždy Aby wiedział co fie w ludziach dzieie RejRozpr Av; [syn mówi do Świata] Co fie dzyeie w ludzyech nic nie czuiefz. BielKom D5v; [spiegunowie] fie wywiaduyā co fie między ludźmi dzyeie Mącz 336c; GórnDworz D2.

»[co] w (a. przy) ludziech, między ludźmi (a. ludzie), ludziom, u ludzi najduje się (a. trafia się, a. jest itp.)« [przeważnie o zjawiskach psychicznych] [szyk zmienny] (37 : 29 : 4 : 4): A gdy go [Anacharsa] pytano, czo ieft w ludziech złego y dobrego, odpoyedział [!], ięzik BielŻyw 23; RejRozpr 14, K4 [3 r.]; RejJóz K4v; Za dzyfyejłłego žiwota Ieft wliudziech taka proftota RejKup q7, v7v; KromRozm I A2; MurzHist R; KromRozm II f, x3, y3; Dzis yeft tā nyeopātrznosc myędzy ludzmi GliczKsiqż M; RejWiz 77v, 91; Leop Deut 25/1; Goski x2; OrzRozm E2v, Q2; BielKron 99, 135v [2 r.], 456v; KwiatKsiqż D2v; More hominum evenit, Tāk fie przigodźiło co fie połpolicie między ludźmi trafia. Mącz 233c, 44b, 80b, 352b; OrzQuin B3; Prot A4v, Dv; SarnUzn Hβ, H6v; SienLek 19; GórnDworz F4v, M2v, L12v; RejPos 6; HistLan E3; między ludźmi nie nāyduie się miłość gorętlā/ āni więtlā y ściślelyłze zwiāzanie/ iāko tych co żywā w Małżeńłtwie. KuczKat 280; RejZwierc C3, 32v, 34v, 191; Leć nie wiem co za vmył w ludziech fie nayduie/ Ktory tak zacne łprawy nā ręby nicuie MycPrz I [C]2v, I [C]2; WierKróc A4; CzechRozm 112v, 219; Lecz tākā [!] ieft w ludziach przewrotnosc [Verum ea est hominum perversitas]/ niewłtydliwość/ y źle czynienia łwowlność ModrzBaz 69v, 76v; SkarJedn 338; Wielom się ludziom trāfia tā pokułā bluznierłtwā/ z ktorā ten S. wāłczył cāły żywot łwoy SkarŻyw 293; NiemObr 143; ReszList 149; WerGośc 222; WerKaz 305 [2 r.]; GórnRozm Ev [2 r.], Gv, N2v; Phil K3; GrabowSet V; WujNT kt; WysKaz 5; dźiśieyłzych czālów v ludzi ieft złości dofyć SarnStat 408, 118, 193; trāfia się ludziom z łobā się gniewāć SkarKaz 315b; Proftoty y łzczeroci między ludźmi nie mālż SkarKaz 675a, 697a, b.

»[co] u ludzi, ludziom jest niepodobny(-a, -e)« [przy podkreślaniu niezwykłości zjawiska] [szyk zmienny] (12 : 5): [Pannā Maryja i Elżbieta] powiedā wielkie radoćij iednā drugie/ chwālātż motz boga włfechmogāce⁸⁰ z daru tak wielkiego ij dziwnego/ a ludziom niepodobnego. OpecŻyw 11v; Włzedłzy Alexander w pālacz Porufow/ nālazł tām (czoby fie widziāło być ludziom niepodobno ku wierzeniu) cztherzy łthā łlupow ālbo filarow złothich HistAl Hv, M5v; BielKom nlb 3; RejPos 80; WujJud 133v; wiemy iłż łłowā twoie/ łā łłowā żywotā wiecznego/ prawdā nieomyłnā/ chocia v ludzi niepodobnā. SkarŻyw 598, 363; ActReg 116; SkarKaz 241b, 609b. Cf Przysłowia.

»[co] przychodzi (a. przygadza się, a. przypada itp. na ludzi(e), ludziom, u ludzi, między ludzi« [szyk zmienny] (25; 9 : 1 : 1): Też Perły łā bārzo dobre naprzeciw Melankolijey/ kthorā niemocz przychodzi ludziom ze drzeniem łercza. FalZioł IV 57a, II 21b, IV 54c, V 12v, 57; CZemu z zbytniego pożywania iarzyn zwłāłczcā ludziem rozkołżnym przydawā fie Podagra GlabGad Iv, E4v, L6, L7; Przyłfedł nā nie łtrāch/ iāko nł morzu przychodzi nā ludzi znāwāłnoći wietrznych RejPs 71

v; *RejRozpr* Av; Boć dzywne tu na łwiecie bywaią przygody A beż wiełci na ludzy przypadaia łzkody *RejJóz* M4v; *HistAl* Gv; *GliczKsiąż* E8v; *RejWiz* A7v; *RejZwierz* 38v; *KwiatKsiąż* A3v; *Invasit pestis in vitam hominum*, Mór przypadł ná ludzie. *Mącz* 473a, 121d, 199b; *SienLek* 133, 142v; *LeovPrzep* B3; *GórnDworz* Nv, L13; *RejPos* 6; *BielSpr* 71v, 76; *BiałKaz* K2 marg; *CzechRozm* 239v; *KarnNap* D; A żaden od przygod ná ludzi przychodzących nieieft wolen [*Nemo casibus humanis exemptus est*]. *ModrzBaz* [38]v; *KochPhaen* 5; *ArtKanc* T5v; *LatHar* 577 marg; *GosłCast* 31.

»są (a. jestełmy itp.) ludzie [w tym elipsa czasownika (5)]; być ludźmi, (z) ludzi« = *sumus homines* *Modrz* [szyk zmienny] (36; 20 : 2): wiele ludzi ieft ktorzi fie nie vczą y rozumem nie wiele łprawuia/ włzakoż wždy łą ludźmi *GlabGad* Lv; *HistAl* G8v; *MurzNT* 126 [2 r.]; *KromRozm II* c3v [2 r.], r; *KromRozm III* L7v; *GliczKsiąż* F5; pytam cie/ iełliże prorocy y Apoštołowie łwieci/ ludźmi byli/ tzyli nie ludźmi? *KrowObr* C3, 14, 192, 195v; *RejZwierz* 90; *BibRadz Gen* 18/3; *BielKron* 259v, 450; *GrzegRóżn* [L2]; *Prot* C4v; máłe dżiatki ludzie łą; tedy y ná nie łciąga łye to rołkazanie. *BiałKat* 256, 36; *HistLan* B3; Bychmy fie dáli łwiátu tey obłudzie/ Zwieść/ łzkodaby nas zwąć izechmy ludzie. *RejZwierc* 230, 8v, 34, 34v, 78, 219; *WujJud* 5v, 34v, 126v; *BudBib Is* 44/11; *CzechRozm* 7, 69v [2 r.], 116; *PaprPan* G4v; *ModrzBaz* 30, 64; Ogární łtráchem pogány/ Niech łye ludźmi być znaią *KochPs* 14; *SkarŻyw* 58, 124, 213; *StryjKron* 250; *CzechEp* 34, 35, 89, 316; *ActReg* 109; [królowie i księżeta] w chwałách ludzkich ták [się] kochaią/ że fie ludźmi być zápominaią *WujNT* 448, *Act* 14/14; Pierwey im to vkażą/ iż panięta łą/ niżli to iż ludzie łą. *SkarKaz* 421a; Y nie bylibyłmy ludźmi/ by dułża łpraw łwoich przez ciáło nie czyniła. *SkarKaz* 454a, 484b; *GosłCast* 24, 26, 35.

»co (to) za ludzie (są a. nastali)« [z odcieniem emocjonalnym] (5): Co zá ludzie łą ktorzy dobrowolnie giną? Y niezłczęcia łwoiego łobie łą przyczyną? *Prot* B2v; kto czytał ich [dawnych filozofów] łprawy może fie łcie podziwować/ pomyłliwłzy łobie co to byli zá ludzie/ á iáko cnotliwych/ pobożnych á poćciwych obyczaiów *RejZwierc* A3; *SkarŻyw* 167, 496; Rrzućiwłzy [!] okiem przed fie á potym záś zálie/ Obaczyłz co zá ludzie náłtáli w tym czálie. Wnet w nich vyżrzyłz obłudę y łykofánią *CzahTr* D.

»ludzie zwykli« = *sic vita est hominum* *Mącz*; *consueverunt homines* *JanStat* [szyk zmienny] (23): *FalZioł* II 9a; *MiechGlab* 27; *DiarDop* 101; *GliczKsiąż* A2; *Sic est ingenium hominum*, Ták ludzie zwykli. *Mącz* 391a, 183d, 303b, 500d; *SienLek* 152, 155; *LeovPrzep* Iv; *GrzepGeom* I3v; *CzechRozm* 217v; *Oczko* 4, 8; *WerGośc* 256; Zwykli bowiem ludzie konie w złoto/ łrebro przyozdabiąć/ chociaż im tym nic ich náturey końłkiey nie vbywa. *Phil* F4, B4, R4, S2; *SarnStat* 11, 192, 593.

»(jest) ludzi dość (a. wiele) żywych; są ludzie żywi« [szyk zmienny] (2 : 1): A czom tu położył iż ten M. był dobry człowiek to łłowo nie tylko ieft mnie łamego/ ale iełth żywych ludzi barzo wiele ktorzy łwiátołc iego żywota wyłoce wychwaią *WróbZółtGlab* A4; *RejKup* d3; Potym ludzi łám w owey kráinie dość żywych/ Ktorzy wiedzą iáko łpraw pilnuię pocćciwych. *CzahTr* K.

Zwroty : »(być, a. żyć itp.) jak(o) (ini a. inszy) ludzie, z ludzi« = *sicut (ceteri) homines* *PolAnt*, *Vulg*; *quam reliquum hominum genus* *Modrz* [szyk zmienny] (22 : 1): *PatKaz II* 72v; *RejPs* 106v; *MurzNT Luc* 18/11; máyąc ná łobye łkorę tákże yáko ini ludźye/ [biskupi] krewkołcyą też łą ogárníeni *KromRozm III* L7v; *GliczKsiąż* G2; *KrowObr* 1.25v; A o Polakoch łobie ledwe tám báiali/ Iż też łą iáko ludzie/ ktorzy ie widáli. *RejFig* Ee4; *BibRadz I* 133d marg, *Ps* 81/7; *GórnDworz* P5; przeto ia poydę á będę

żył iáko y infzy ludzie. *HistRzym* 28; *RejPos* 99v, 200v, 325; *KuczbKat* 30; *BiałKaz* Bv; *CzechRozm* 159v, 163v; *ModrzBaz* 97; Obaczywfy fię ludźmi być żyli iák ludzie/ Co pierwey káždy iák Wilk leżał w leśney budzie. *StryjKron* 250; *ReszPrz* 87; *WujNT Luc* 18/11, s. 270.

»(prze)by(wa)ć (*a. mieszkać, a. żyć itp.*) z (*a. między*) ludźmi« [*w tym: o Chrystusie (17), o Bogu (2), o szatanie (1), z personifikacją pojęcia abstrakcyjnego (1)*] = *habitare cum homine PolAnt* [*szyk zmienny*] (21): bo [*Pan Jezus*] z ludźmi obtzuiątz/ iedzątz/ ij pijątz/ przywodzil ie ku rozmilowaniu fwęmu. *OpecŻyw* 45v, 33v; *ForCnR* D4v; *KromRozm II* b4v; *BibRadz Iudith* 8/10; *BielKron* 19; *RejPos* 149v; *WujJud* 45v, 70; *BudBib 2.Par* 6/18; Pan Bog Syn Boży pierwey w figurze potym w rzeczy łamey/ towarzyfzył z ludźmi. *SkarŻyw* 285 marg, 1, 2, 285, 383; *MWilkHist* B2; *CzechEp* 190; [*Bóg*] Ná Swiećie z ludźmi będąc tu w pokorze miełzkał/ Stráconych dárow náłzych zás z nowu nábywał. *ArtKanc* A4; *LatHar* 232, 556 marg; *SkarKaz* 514b.

»ludzi(e) (s)chować« = *o pogrzebie* [*szyk zmienny*] (9): *HistAl* M3v; Nie przy kośćielech ludzi chowano. *KrowObr* Ss4v, 104v [2 r.]; *BielKron* 205, 339v, 456v; *Libitinam exercere, handlem pogrzebnym fie obchodźić/ też ludzie chować. Mącz* 192a; *GórnTroas* 29.

»(stać się *a. być*) ludziom, do ludzi podobny (*a. przypodobany, a. rowny*), na podobieństwo ludzi; [*kogo*] ludziom przypodobywać (*a. przyrównawać*); z ludźmi porównawać« [*szyk zmienny*] (6 : 3 : 1; 2; 1): *BierEz* N4; pan Kryftus Apoštołom swoim/ to yeft/ ludźyom fye przyrównawa *KromRozm II* r3; *RejZwierz* 84; w teyże rzece Táchnin/ łą ryby co z morzáz wychodzą podobne ludzyem/ głową/ oczymá/ rękómá/ y infzymi człónkami *BielKron* 433v; iżem widział tych wiele/ ktore miłość nędzne/ ftrapione/ bláde/ fmełhne/ wyfchłe/ á máło do ludzi podobne czyniła *GórnDworz* C4v; *WujJudConf* 49v; *CzechRozm* 33v; A pod tym przezwikiem nierozumiałem obrzymow/ áni żadnych dziwow ludziom podobnych: ále źwierzeta ludzkoácią ozdobione [*Qua appellatione, nec Cyclopes, nec ulla hominum monstra intellexi, sed animantia humanitate praedita*] *ModrzBaz* 142v; *PudłFr* 67; Bogowie/ sftawfy fię ludziom podobni/ sftąpili do nas [*Dii similes facti hominibus, descenderent ad nos*]. *WujNT Act* 14/10, *Philipp* 2/7, s. 687; *SkarKaz* 487a.

»ludźmi się stać« [*szyk zmienny*] (2) : *CzechRozm* 58; Pámiętaymy/ żełmy dla tego zftáli fię ludźmi [*nos homines esse natos*]/ ábyfmy fię ludzkiego przyrodzenia trzymáli *ModrzBaz* 143v.

»ludźmi stworzyć« (1): W nas/ których ludźmi fтворzył/ niech ludzkość pánuie *ZawJeft* 32.

»(wyn)ić miedzy (*a. do*) ludzi(e)« = *rozpowszechniac się* [*o ksiązkach*] [*szyk zmienny*] (3): *BielKom* Av; To pińanie moje gdy wynić miedzy ludzie miało/ ośobliwem ná to oko miał/ ábych ie wálzey Kx. M. przypifał *SkarJedn* A4v; IDźcie Kiałzki [!] do ludzi krom żadney ozdoby *WisznTr* 5.

»od ludzi się wyrodzić; wyrodek od ludzi« [*szyk zmienny*] (1; 1): ten dziwny naród po potopie fie od ludzi niektory wyrodził *BielKron* 8; Wiele inych dziwow álbo wyrodkow od ludzi [...] co ich kolwiek ieft podobnych człowieku/ wfyfychmy od iednego oycá poźli. *BielKron* 8v.

»znać się na ludziach; ludzie znać« [*szyk zmienny*] (3 : 2): Daycie wy łobie pokoj/ wřzák ludzie znacie/ á czego oni nie fplotą. *GórnDworz* R4; *PaprPan* 14; *KochFr* 102; IEłli fye znam ná ludziach/ tegoś Stáfiu godzien/ Abyá w łczęścié wřzelákie nigdy nie był głodzien. *PudłFr* 37, 71.

»[*kogo*] ludźmi znać; wezwani ludźmi« = *nuncupare homines, homines dici Modrz* [*szyk zmienny*] (3; 1): famibyfcie thylko mogli być wezwáni ludźmi/ kthorzy (iáko powiádacie) żadnych złoćci nie

czynicie *HistAl* K2v; *GrzegRóżn* L2; ktorzi go [rozum] ná łtronę zárzucáią/ cí niegodni áby ie ludźmi zwano. *ModrzBaz* 70, 143v.

Wyrażenia: »ludzie cielesni, w cíele, ciałem obłózeni« = *viri sensuales Miech; homines Vulg* [szyk 27 : 4] (20 : 10 : 1): Tak ci téz cielefni ludzie działaią/ dobré we złé obratząią [!] *OpecŻyw* 59; *MiechGlab* 20; *SeklKat* B2v; *KrowObr* 138v, 231v; *BielKron* 466v; *RejAp* 143v; *HistRzym* 122v; *RejPos* 66v, 131, 311v; Bo ponieważechmy ludźie ielefni/ á nie duchowie/ [...] trzebá nam Ceremoniy/ trzebá pozwirzchnich znákw/ ku wzbudzaniu nabożeńtwa náłzego. *WujJud* 205v, 54; *RejPosWstaw* [418]v; *CzechRozm* 123v; *SkarŻyw* 301; *CzechEp* 4; *CzechEpPORz* 7, 7v; *ReszList* 149; *WerKaz* 280, 292; *WujNT* 1.Dor 3/4, s. 838; Ludziom w cíele bez cíelefnego widomego miłtrzá być nie podobno *SkarKaz* 206a marg, 82a, 206a, 453a, b, 633b [2 r.].

»dawni, drzewiejszy, przeszli, przed nami będący ludzie« = *veteri (viri) Modrz* [w tym: za dawnych ludzi (1): [szyk 5 : 3] (5; 1 : 1 : 1): Tákci czynili oni dawni ludzye pánowye/ yáko w Atenách Konnidelowi nauczycyelowi Thezeufowemu/ ná każdy rok dla yego wyeczney pámyátki obyczay był że mu ofiárowano báráná *GliczKsiqż* N7; *SienLek* Vvv4; *GórnDworz* 12; Albo ieflicby ciężko mowić/ ábowiem y tho leniwcowi s trudnością przychodzi/ tedybyś łobie czytał [...] łprawy y poštěpki ludzi przefzłych *RejZwierc* 160; *ModrzBaz* 135v, 143; *GórnRozm* M2v; *Phil* D4.

»diabelscy ludzie« = *złoczyńcy (1): [Panno święta]* Czemu cie nie odwioldla łluffczá wielká diábelfkich ludzi? *OpecŻyw* 146v.

»doczesni ludzie« (1): á ták Pan thym doczełnym ludziom zá ich dobre vczynki thez doczełnemi rzeczámi pláćić raczy. *RejZwierc* 176.

»ludzie dzisiejszego (a. naszego itp.) czasu (a. wieku)« = *homines seculi nostri Modrz* [szyk 5: 5] (10): dzifiefłych czáłow ludzie wdáli fie ná bárzo zbytnye á vbezmyerne zbyeránye á nábycyepyenyędzy *GliczKsiqż* Mv; *Ferax bonarum artium seculum nostrum*, Pilni łą ludzie nauk wieku náłzego. *Mqcz* 122a; Stofuyże ieno tę powieść Zbáwićielá náłzego/ z ludźmi džíiefłzego iuż zgrzybiálego wieku *LeovPrzep* G; przypátruiąc fie Ludźiem niniefłzego czáłu/ [...] iáko ie téz myłli wyłokie łprawuią widźimy *BielSpr* 75v; *RejPosRozpr* b3; *ModrzBaz* 131; Náłzych czáłow ludzie ofpáli á bárzo niedbáli *Oczko* 11; *CzechEp* 157; Ináczey dzifiefłych czáłow ludzie poštěpuią/ ktorzy potáiemnie zdrády czynią *Phil* 03, F3.

»ludzie godni wiary« [szyk 4 : 2] (6): *MiechGlab* *5v; *KromRozm III* B7, O8v; Dum in istum inquiri, Gdy godnych ludzi wiary o tego záchowaniu pytam. *Mqcz* 337a; *ReszHoz* 124, 139.

»jako ludzie« = *będąc ludźmi (9): MurzHist* Ev; *RejZwierc* 72 v; *RejPos Więcz*² 95; *RejZwierc* 8v; [ci] ktorzy Greckiego ięzyká ná Láćinłki/ ábo ná Słowieńłki/ y ná ine przekłádaiąc/ czáłem fie téz / iáko ludzie/ omyłali *BudNT przedm* c; *CzechRozm* 39; *SkarJedn* 60; *SkarKaz* 43a, 45b.

»každy z ludzi« [szyk 1 : 1] (2): Alexander [...] Pánował hoynie; czym wielkief miłłści Dołtał był łobie z ludzi v káżdego *KlonKr* Fv; *GosłCast* 26.

»kto(ż) (a. ktory(kolwiek)) z ludzi« = *quis hominum Vulg, JanStat* (7): *Leop Prov* 20/24, *Dan* 6/12; bo ktokolwiek z ludzi ná to więc páthrzy/ młodego człowieká rychley požáłue/ niż pogáni/ ále łtáregó rychley káždy pogáni/ niż požáłue. *GórnDworz* Mm; *CzechEp* 259; Y możež kto z ludzi

teftamentowi Bożemu przygánić/ y íaki niedoftátek przyfédzić? *NiemObr* 73; *WujNT* 1.*Cor* 2/11; *SarnStat* 1241.

peryfr. »lekkich ludzi pokolenia adamowego potomek« = *grzesznik* (1): zdám íie íobie býć wíęcey robakiem niźli człowiekiem á lekkich ludzi pokolenia ádámowego potomkiem. *RejPs* 31.

»ludzie barzo ludzcy« (1): Przyfzliłmy pothym do ludzi bárzo ludzkich/ od których byliłmy wdzięcznie przyięci *BielKron* 447.

»ludzie, człowiek z ludzi« [*szyk* 1 : 1] (1 : 1): o infzych [X.K.] [...] ták rozumie/ iż będąc íyny człowieczými/ nie co íą infzego iedno ludzcie z ludzi *CzechEp* 308, 303.

»ludzi ípolnie mieszkájących towarzystwo« = *spoleczeństwo* (1): Pirwíza/ áby ono ludzi ípolnie miefzkájących towarzystwo [*hominum inter ipsos societas*] w dobrem porzádku býło/ á obronę íobie przyfstoyną miáło *ModrzBaz* 4.

»(naj)pi(e)rwszy ludzie« = *primi homines* *Modrz* (7): pirwízi ludzie byli mocnieyfzego przyrodzenia *FalZioł* I 45d; *BielKron* 333v, 335; *KuczbKat* 375; *RejZwierc* 12, 267; *ModrzBaz* 102.

»ludzie (na)uczeni« = *viri docti, literati* *Mącz, Modrz, JanStat*; *viri eruditi* *Modrz, JanStat*; *seribae* *PolAnt*; *homines docti a. literati* *Modrz*; *doctae personae, periti* *JanStat* [*szyk* 163 : 92] (255): *FalZioł* I 152c, V 53; *BielŻyw* n1b 4; *MiechGlab* *2; *WróbŻółtGlab* A4; *SeklKat* A2v; *KromRozm* I E4; zebrałem na polfki ięzyk tę żałofną Hiftorjá zlácińfkiego píma wielá vczonych ludzi *MurzHist* A3v, B3, Ev [2 r.], E3v, Iv, K2 (14); *KromRozm* II q2, q3v; Vczeni ludzie coby poczęli bez rzemyfników *GliczKsiqż* G6, H, H4v, I4v, Lv, N6 (8); *GroicPorz* gg2, hh, kk3v; *RejWiz* 143v; *Leop* NNv; *OrzList* f4, f4v; *BibRadz* I *4v, *5, *5v, 1.*Mach* 7/12, II 29c *marg*; *OrzRozm* A3v, A4v; Tegoż teź czáfu w Kolnie ípalono ludzi vczone o wiáre *BielKron* 206v; Ludzie vczone/ których rozum y náuká po wízytkim íwiecie ílynie/ miáła Hifzpánia *BielKron* 279v, 9 [3 r.], 17, 68, 80, 148 (53); *KwiatKsiqż* F4, L3; *Mącz* 21b, 33d, 53b, 66a, 195d, 234d, 489a; *OrzQuin* E2, F2v, M; *SarnUzn* D2v, E2v, F6, G6; *SienLek* 193; *RejAp* 175; *GórnDworz* A2, B6, B7v, F3v, G8v, Ov, X5v; *RejPos* 6v, 227, 288, 310; *RejPosWiecz*³ 96; [*pisał o geometrii*] Euklides ítárożytny Autor Graecki/ w którym y dżiś ludzie náuczeni íye kocháią. *GrzepGeom* B2; *BialKat* 338v; *HistLan* F4v; *KuczbKat* kt; *RejZwierc* 2v, 5v, 210 [2 r.], 259v; *BielSpr* 2v; *WujJud* 220; *WujJudConf* 217; *RejPosRozpr* c2v; *RejPosWstaw* [143²]; *BudBib* B2v, C2, C3, 1.*Mach* 7/12; *Strum* A2; *BudNT* *przedm* b5, b8v, c6v, d3, Gg3, Ii3v; *CzechRozm* A2v, 38v, 127, 141v, 150 [2 r.] (11); *Paprpán* B2v; *ModrzBaz* 1v, 15, [16] [2 r.], 17, 76v (33); *ModrzBazBud* ¶5, ¶5v, ¶6v [3 r]; *SkarJedn* 314, 361, 365; *Oczko* 30; *SkarŻyw* 200, 242, 310, 334, 373, 473, 518; *StryjKron* A6, 110; *CzechEp* 123, 127, 157, 220, 227, 365; *CzechEpPORz* *3v, *6v; *NiemObr* 4, 62, 64, 142, 151, 154, 159; *ReszPrz* 32; *ReszHoz* 137; *GórnRozm* N3v; *GostGospSieb* +2v; *Phil* P [2 r.]; *WujNT* *przedm* 5 [2 r.], s. 200, 417, 460, 857; *JanNKar* B3v; *SarnStat* 180, 192 [2 r.], 195, 196 [2 r.], 199, 923; Pomni ná onę powieść náuczonych ludzi *PaxLiz* B3; *SkarKazSej* 699b; *SzarzRytJSzarz* n1b 2v.

»nědzni (*a.* mizerni, *a.* pokorni *itp.*) ludzie« = *populus miser* *Vulg*; *przewážnie z tekstów religijnych na oznaczenie niedoskonałofci natury ludzkiej* [*szyk* 43 : 8] (51): *OpecŻyw* 8; *WróbŻółt* V7v, pp3v, pp5v; *RejKup* G; *HistAl* 18; BYfmy ludzie miferni á zapamiętali/ przykłady kaźni Bożyi [...] rozmyślali i pamiętali *MurzHist* B, Lv; *MurzNT* 78v; *BielKom* F5v; Pánfkye oczy nád ludźmi cíchemi

á pokornemi. *LubPs* I4v *marg*, Iv, Kv *marg*, ff2v; *KrowObr* C4, 73v, 141, 179v; A to tu nędznym ludzjom wierz mi wiele tego/ Przekaza/ iż nie íprawią nigdy nie dobrego. *RejWiz* 174, 5, 96, 165v; Spráwiedliwość wynosi Narody/ ále grzech czyni mizerne ludzie [*miseros autem facit populos peccatum*]. *Leop Prov* 14/34; Nędznic to ludzie kthorzy cię trapili [*Miseri te affligentes*]/ á kthorzy fię wefelili z wpadku twego. *BibRadz Bar* 4/31; Weźrzał Pan Bog z wyfokości/ Ná cíche ludzi w nífkości. *BielKron* 134; *RejAp* 63v, 78, 114, 115v, 146v; *RejPos* 6v, 20, 69, 111v, 116v (11); *HistLan* E3v; Iáko pothym oni nędzni ludzie w pádli ná twarzy fwoie [...] woáiacz do Paná Bogá fwego/ áby nie dopuścił bluźnić imienia fwego fwiętłego *RejZwierc* 200v; *CzechRozm* 158, 199; *NiemObr* 68, 99; *KochMRot* Bv; nie odstępuyże odemnie Iezu/ w pokazowánium ílki tvey nędznym ludziom *LatHar* 241; *SkarKaz* 207b; *SkarKazSej* 686a.

»ludzie nieprawdziwi« = *kłamacy* [szyk 1 : 1] (2): Czemu wierzyłz moy pánie nieprawdziwym ludzjem *BielKron* 67; *GrabowSet* R2.

»ludzie niewinni« = (*viri*) *innocentes, insontes JanStat* [szyk 41 : 25] (66): *LubPs* C2v, D2v, G, G2, Y5v; *GroicPorz* dd2v; Ale ludziom niewinnym/ przecz mamy gwakt czynić. *RejZwierc* 29v, 118v, 123v; *BielKron* 93, 198, 203v, 235v, 236, 383v; A toć íeft głos ludzi niewinnych/ kthory wftáwicznie brzmi w wíloch Pánfkich *RejAp* 61v, 80v, 109, 122, 179v, 193v; *RejPos* 163v, 172v, 259v, 266v, 322, 350v; *KuczbKat* 340; íżeś przyzedł łupić ludzi niewinnych/ á krew ich niewinną rozlewác. *RejZwierc* 135, 27, 46, 47v [2 r.], 70, 132v (19); *SkarŻyw* 70; *CzechEp* 73, 165; *NiemObr kt*, 3, 20, 91, 121, 150, 166; [*wielekroć się trafia*] że nie winne ludzie imáią/ y gárdłem karzą *GórnRozm* C, A3v, Iv, 12; Ty niezásłużone zdołiłz doftoynoścíą/ Ty ludzie niewinne wgrázałz cíężkostíą *RybGęśli* Bv; *SarnStat* 609, 611, 954; *VotSzl* By.

»niniejszy, dzisiejszy, terazniejszy, teraz (a. mnie) będący ludzie« = *praesenti homines Modrz, JanStat* [szyk 11 : 2] (6 : 3 : 2 : 2): Paweł ganj žiwoth y íprawie dzyífeyífych Ludzy. *RejKup* q7; *BielKron* 283; *OrzQuin* O; byłaby to rzecz bárzo pożyteczna/ y dla terázniejszych ludzi/ y dla potomkow. *ModrzBaz* 35v; Íżem oštátnie mieyfce dał dobrému mieniu/ Które ludzie džísejczy w tákiéy cenie máią/ Ze gwóli temu wízytko ínfzé zámiátáią. *KochDz* 105; *BielRozm* 3; *ZawJeft* 46; My Lodwik z ílki Bożey Węgierfki [...] Król chcemy: áby przyszło ku wízech tak niniejszych/ iáko przyfzłych ludzi wíadomoścí *SarnStat* 881, 995, 1018, 1036, 1056, 1186.

»ludzie podziemni« = *zmarli* (1): Zámknioné mieyfca w głébi/ y iáfkinie cíemné Dáią fię czuć/ y ludzi ízłą ná nas podziemné. Grékowie z mogli wftáią/ złé niechce wftawác/ Czy Grékóm tylko wolno pogrzebionym wftawác? *GórnTroas* 33.

»potem (a. po nas) będącego wieku, będący ludzie« = *futuri Jan Stat* [szyk 6 : 1] (4 : 3): Oznáymuiemy niniejszym líftem/ tak teraz iáko potym będącym ludziom: którzy niniejszych rzeczy wíadomośc będą mieć. *SarnStat* 995, 421, 908, 1018, 1036, 1056, 1186.

»potomni ludzie« = *posteritas Modrz; futuri JanStat* [szyk 13 : 1] (14): *Diar* 21; Ten Kárzeł poftánowienie wczynił miedzy Cefárzem á Papieżem/ gdzye líft ná to íeft/ zową Aurea bula/ íkad then Cefarz miał ílawę dobrą od potomnych ludzi. *BielKron* 186v; *KwiatKsiąż* G2, H, Hv, Q2v; *OrzQuin* B2v, E2, O; tak poípolicie potomni ludzie czynią/ iż wíęcej czoś o przefzłego wieku ludziach rozumieją/ [...] níż w kńięgach o nich ítoi *GórnDworz* V4v, Kk6; *ModrzBaz* 97, 129; ípráwy Pánfkíe

maią byđź dla wiekuiŧtęy pámięci potomnym ludzióm bez wŧzelákiego zgwałcenia obwieŧczáné *SarnStat* 881.

»rodzaj, narod ludzi; ludzie rodzaju [jakiego]« = *genus hominum* *Modrz*; *homines generationis* *PolAnt*, *Vulg* [szyk 8 : 3] (4 : 4; 3): *MurzNT Luc* 7/31; O dziwnych narodzyech ludzi. *BielKron* 8; *RejZwierc* 49, 89v; *BudBib* 1.*Mach* 1/36; Ieŧt rodzaj ludzi/ ktorzy chcą áby ie przednieyŧzymi w káźdey rzeczy miano *ModrzBaz* 39v, 71, 129; Y rzekł Pan: komuż tedy przyrownam ludzie rodzáiu tego? *WujNT Luc* 7/31, s. 773; *KlonWor* 36.

»starzy, starodawni ludzie« = *przodkowie*; *veteri* *Modrz* [w tym: u starych ludzi (16), za starych ludzi (12): [szyk 65 : 9] (70 : 4): Ítarzi ludzie wpurgacijach ŧwoich poŧpolicie vŧziwali biały czemierzicze/ iako my teraz vŧzywamy ŧcamoneam *FalZioł* I 45d, IV 52b; *GlabGad* K2v, K3 [2 r.] L8v, M, N7; *KrowObr* 204v; A takie Ítarzy ludzie/ Philozophy zwáli/ Co ŧie Ítrzegli wykrętow/ cnoty pilnowáli. *RejZwierc* 85, 111v; *BibRadz* I 221 a *marg*, *Eccli* 39 *arg*, II 72a *marg*, 95d *marg*; *BielKron* 132, 270 [2 r.], 440v; *KwiatKsiąż* M2v; Carmen, Modlitwá/ álbo yáko yne vŧzywánie ymienia boskiego/ które pewnemi słowy v Ítarych ludzi bywáło. *Mącz* 38d, 28b, 21 Od, 262c; *OrzQuin* P3v; *SienLek* 5v; *RejAp* 28; *GórnDworz* D7, R2, Hh3; Za Ítarych ludzi pirwey nie wiele piáno *BielSat* Ev, D3, D3v, D4; *RejZwierc* A5v, 37v, 38 *marg*, 60, 60v (11); *BielSpr* 5v, 6v, 7v, 44v, 48v, 62, 62v; *CzechRozm* 89v; Bífkupow máiętnoŧci Ítarodawni ludzie ták dzielili/ że czwartą część dawáli ná vbogie. *ModrzBaz* [38], 5, 18v, 35, 91, 111v (10); *Oczko* 18v; *CzechEp* 9; *BielRozm* 28, 29, 30, 34; *SarnStat* 294, 439, 1269, 1275, 1287.

»ludzie stworzenie rozumne« (1): [u ptastwa plód, gdyby ŧię odchował, tedy potym leci gdzieby chciał] Inák záię v ludzi Ítworzenya rozumnego. *GliczKsiąż* Q3.

»ludzie ŧmiertelni« [szyk 8 : 4] (12): *PatKaz* III 94; Zakon ŧie tylko ŧciąga ná ludzi ŧmiertelne/ áby ŧie według iego cieiefnie Ípráwowáli. *BielKron* 463v; [ten kto okrutniki gubi] czegoŧ więŧŧzego godzien ieŧt/ niŧ tego/ czo ludziom Ímiertelnym/ ludzie zá nagrodę dáią. *GórnDworz* Ii4, Ee5; *RejPos* 339; *WujJud* 48; *SkarŻyw* 429; *NiemObr* 45; *KołakCath* Cv; *KlonŻal* D; Y ták iuŧ w koło okráżyło ziemię/ *Smiertelnych* ludzi ták przewaŧne plemię *KlonFlis* D2v; nie ná to nie dbály Niebłagáne Boginie/ ktorych áni ludzi *Smiertelnych* prósbá ruŧzy/ ni ofiárá wzbudzi *SapEpit* A2.

»(wszyscy) ludzie (są) na (a. po) ŧwiecie, (wszystkiego) ŧwiata, ŧwieccy« [szyk 89 : 15] (49 : 43 : 12): [król nad królmí] iedzie pokornie/ aaby [!] nauczył ludzie ŧwietŧkié gardzitz chelpę. *OpecŻyw* 72; *PatKaz* III 104; a był Iozef barzo cudny nád wŧzytki ludzý na ŧwyecye *HistJóz* B3v; *BielŻywGlab* nlb 9; *MiechGlab* 20; a wŧzakoŧ ludzie ŧwieczci nadzieię maią w próżnoŧci tego ŧwiata. *WróbŻołt* T4, E6, kk7; ILe ieŧt was ludzi náŧwiecie roŧkochaycie ŧie á dáwaycie to znác weŧołemi głófy *RejPs* 70; *RejKup* y4; *HistAl* Mv; *KromRozm* II b4v; *Diar* 46; roŧtropnoŧć powiáda [...] Do wŧzech ludzi ná ŧwiecie/ áby ŧie vználi *BielKom* B4, A; Ludzycy ŧwiátá tego nic ŧobye nie waŧą boiáŧni Boŧzey. *LubPs* D2 *marg*, Dv *marg*, I *marg*, bb5v *marg*; *KrowObr* C2 [2 r.], C2v, 27v, 36v, 76v [2 r.] (11); *RejWiz* 47, 52, 72v; *Leop* *B2, *Is* 49 *arg*, 3.*Mach* 4/4; *LeszczRzecz* A6v; SAM Pan Bog wŧzytko dobre Ípráwuie/ czyni/ y dáie ludziám ná ŧwiecie *BibRadz* I *2, *Ps* 17/14; *BielKron* 123, 202v, 254v, 458v; *RejAp* 78v, 158, 188v; *GórnDworz* C6v, Y; *HistRzym* 64v; *RejPos* 4, 6v, 20, 26 [2 r.], 81 (11); *KuczbKat* 1; *WujJud* 202v, 204, 246v, Nn4v; *RejPosRozpr* b3v, b4; *RejPosWstaw* [21²]; *BiałKaz* Bv; *CzechRozm*

2, 59v, 108y, 109 [5 r.], 110 (10); *PapPan* B2v; nie tylko twoje zaślugi/ ále też y wżyftkich Ludzi ná świećie/ nie íą godne/ áby kto przez nie chwałę niebiełką miał otrzymać *KarnNap* E2; *SkarŻyw* 269, 473, 483, 580, *CzechEp* 7, 72, 203, 252, 414; *CzechEpPORz* **4v; *NiemObr* 11; *GórnRozm* E2v, L2v; *OrzJan* 18; *LatHar* 641; Abowiem tego wżytkiego ludźie tego światá ízukáią [*haec anim omnia gentes mundi querunt*]. *WujNT LuC* 12/30, s. 98, 249, 264; *SkarKaz* 5b, 82a; Widzę wielką przewrotność w ludźiech światá tego *CzahTr* C4v; *SkarKazSej* 665a.

»ludzie umarli (*a. martwi, a. zmarli itp.*)« = *mortui* *Vulg* [w tym: *dusze ludzi umarłych* (18)] [szyk 66 : 57] (123); *FalZioł* I 89c; *BielŻyw* 22; *SeklWyzn* a2v, a3v, e4v, Gv, g3; *SeklKat* D4v, Y4v, Z [2 r.]; *HistAl* M3v; Potęm v chrześćjanów tółzsię [!] s ítało [!] Bo [...] miałto pogańfkich bogów/ náftawiali vmarłych ludzi *MurzNT* 73v, 93v, 199 *marg*; *KromRozm III* B; *LubPs* aa *marg*; Zá vmárłe ludzi offiáruią wemłzach [!]. *KrowObr* 190v; Kto íe rofkazał do dułz vmárłych ludzi wćiekáć. *KrowObr* Ss2v, 33v, 51v, 73, 80, 90 (54); *Leop Sap* 19/3; *OrzList* c; *RejZwierz* 106; Nietylkoć wáłzy háńbią vmárłe Ludźi/ ále y przeciwko żywym ná woynę bárzo wołáią. *OrzRozm* M3; *BielKron* 136v, 194v, 205, 399v; *GrzegRóżn* G4v; *Mącz* 102a, 308c; *RejAp* 111v, 113v; *RejPos* 144v [2 r.] 338v; *BiałKat* 156; *GrzegŚm* 8, 9, 15, 50; *KuczbKat* 60; dułze zmárłych ludzi/ nabożeńftwem álbo wczýnnoścíą íwých przijaćioł żywych wípomagáne bywáią *WujJud* 202, 204v, 239; *WujJudConf* 59v, 61, 204v, 205 [2 r.]; *BudNT przedm* a4; *CzechRozm* 6v; X. K. nam gáni wzywáne Iezufa íyná Bożego á íam ludzi pomárłe chwali. *CzechEp* 80 *marg*, 50, 78, 79* 84, 106 (10); *NiemObr* 121; *ReszPrz* 9, 83, 89; *ZawJeft* 42; Ale gđzićz ná świećie ten Zwyczáy íełt záchowan/ Żeby zmárłym ludźioóm człek miał byđz ofiárowan? *GórnTroas* 25, 29; *LatHar* [+ 12], 104, 547.

»onego (*a. swego, a. każdego itp.*) wieku (*a. czasu*) ludzie« [szyk 7 : 6] (13); *KrowObr* 21v; W żydowłkim íełt. W tym pokoleniu/ to íełt/ miedzy ludźmi tego wieku. *BibRadz* I 4c *marg*, *Ex* 1/6; *Inscitia temporum*, Dla nie vmieyętnoścí ludźi tegoto czáfu. *Mącz* 372d; onego czáfu ludzie/ byli dáleko mnieyźzego dowćipu *GórnDworz* Iv; *RejPos* 178v; *KuczbKat* 25, 60; *RejZwierc* 125v; *WujJud* 115; od poczátku ítworzenia Pan Bog káżdego wieku ludźie do zbáwienia y poznánia prawđj závłze powoływáć raczył *WujJudConf* 115; *SarnStat* 1056, 1186.

»ludzie starego (*a. przeszłego, a. dawnego*) wieku« [szyk 4 : 3] (7); ludzie ítharych wieków zwykli byli dawać íok piołynowy Hethmanom j Rothmíftrom gdy ná woynę íechali *FalZioł* II 9a; [potomni] wíęcej czoś o przesźłego wieku ludźiech rozumieią *GórnDworz* V4v, F5v, Ee6v; *RejZwierc* 37v; *CzechEp* 190; *KochFrag* 47.

»wygładzon (*a. wykorzenion, a. wyjęty itp.*) z (pośrzodka), od ludzi; wyrzucić (*a. wyrwać itp.*) z (pośrzodka) ludzi« = *excidere dc populis* *PolAnt* [szyk zmienny] (7; 4); *BibRadz* *Is* 53/3; *RejAp* 166v; [*Merkuryjusz uczynił statut*] íz kthoż by kolwiek niemiał wśtydu w íobie/ [...] był s pośrzodká ludzi wyięty *GórnDworz* Ffv, L13v; przedíę ći obádwá Prorocy/ [...] częgoby nie wczýnili/ gdyby rozumieli żeby wczýciele s pośrzodka ludzi odrzuceni być mieli. *RejPosRozpr* ev; wygładzona bęđzie dułzá oná z ludzi íwých/ (bo) przymierze moje rozruźyłá. *BudBib Gen* 17/14; Choćby wychowáli íynj íwe/ tedj ía íe wykorzenię z ludzi/ bo biádá ím też gdy odstąpię od nich. *BudBib Os* 9/12, *Lev* 17/9, *Dan* 4/25[22]; *GórnRozm* N2v, N3.

»za (jakich) ludzi« = *wtedy, wówczas* (3): *GliczKsiąż* E8v; *RejZwierz* 83v; Znośne to było brzemię/ za ludzi/ co zgodę/ I pokoy miłowáli/ [...] Ze mogła nieowfzitim wiedzieć zwirzchnia rada. *KochSat* B2v.

»zacni ludzie« [szyk 31 :12] (43): Ciefzwa fie przednieyfzemi/ ftrafznemi fzkodami Y inych wiele żacnych/ ludzy przygodami *RejFóz* B7; *KromRozm II* q2; *KromRozm III* L6; *GroicPorz* gg2; *RejWiz* 154; *RejZwierz* 117v; *BibRadz I* *4v; *GórnDworz* B7v; *RejPos* 36v, 288; [cnota] zacnych ludzi kołztownym fkarbem mogła być názwaná. *RejZwierz* 142, B2, 12, 15v, 19, 62 (13); *WujJud* 218v; *WujJudConf* 217; *Strum* A4v; *CzechEp* 64, 158; *NiemObr* 62, 134, 151, 154; Mamy od zacnych ludzi pewną wiadomość *ReszHoz* 119, 137; *WerGość* 257; *WerKaz* 275; zacni ludzie/ gdzie mogą vohodzą przýsięgi *GórnRozm* G4v; *Phil* K, K4, M3; *WujNT przedm* 3; *VotSzl* B, C.

»ludzie na zdradzie« = *szpiedzy* (1): A czyháiac nan pośláli niektore ludzie ná zdrádie [insidiatores]/ ktorzyby fie zmyśláli być fprawiedliwymi; áby go podchwýcili w mowie *WujNT Luc* 20/20.

»(wszyscy) ludzie na ziemi (mieszkający), ziemscy« = *homines Vulg; populi terrae PolAnt* [szyk 34 : 2] (26 : 10): DEus deorum locutus est: et vocauit terram. Bog nad bogi pan/ mowil iest y wezwał k fobie ludzie na ziemi miefzkaiące. *WróbŻołt* 49/1; *KromRozm III* A8v, 214v; *Leop Matth* 9/8; *BibRadz I* 363c marg, *Ez* 38/20; á będą błogofławieni w twoim narodzye wzyfcy ludzye ná zyemi *BielKron* 13; przez ziemię małz rozumieć [...] ludzi ziemkie/ á nic o niebo ani o fprawy iego niedbáiące *RejAp* 110, 74, 76v, 90v, 104, 112 (17); *RejPos* 46, 53v, 234, 271; *BudBib Ios* 4/24[25]; *SkarŻyw* 269; *StryjKron* 6; Ziemfkich ludzi omylnie fą wzyfctkie opieki *WisznTr* 29; *KołakCath* C4v; *WujNT* 838; *SkarKaz* 5a; *SkarKazSej* 695b.

»żaden, nikt z ludzi; takiego nie masz z ludzi« = *nemo a. nullus hominum, de gentibus non est vir PolAnt, Vulg* [szyk 8 : 2] (5 : 4; 1): náidziecie osłę wwiązane/ na ktorym żaden człowiek (marg) złudzi (-) nieśiedziál *MurzNT Mar* 11/2, *Luc* 19/30; *Leop Iac* 3/8; bądźcie tey nádzieie że takiego iefcze niemáz [!] z ludzi ktory by ich [duchownych rzymskich] terás pánftwá przełzedl/ álbo ie zgruntu wywrocił *BielKron* 203; *BudBib Is* 63/3, 1.Tim 6/16; *CzechRozm* 3v; *WujNT Mar* 1/2, 1.Tim 6/16, *Iac* 3/8.

»ludzie żywi« [szyk 13 : 9] (22): Zywychli czili martwych iest więcej ludzi na fwieoie *BielŻyw* 22; *SeklWyzn* a2v; á ftaną przed fadem iego wfziłczy ludzie żywy *SeklKat* O3; *RejKup* e7v, k5v; *LubPs* ee4; *GroicPorz* v; Zywi ludzie máią fie modlić ieden zá drugiego. *KrowObr Vu*3v, 214v [4 r.]; *BibRadz I* 348c marg; *BielKron* 136v, 194v; *GrzegRóżn* G4v; *BiałKat* 156; *WujJudConf* 202v; *BudBib I* 371d marg; *LatHar* [+12], 104, 547.

Zestawienie: »dobrzy ludzie« = *boni homines; nazwa różnych zgromadzen zakonnych* (1): I dla oney krwie kláftor nátychmiałt zbudował/ [...] Mnichy dobrymi ludzmi názwał *KrowObr* 136.

Szeregi: »(ani, nie tylko, tak itp.) aniołowie, (i, albo, ale, ani itp.) ludzie« [szyk 22 : 10] (32): [Maryja] nad anyoly nad ludzye taką lafką wzyála yfz nad wfzytko ftworzenye pouyfłona *PatKaz III* 110v, 88v, 98v, 108v; *TarDuch* D3; *KromRozm III* A8; *KrowObr* 191v; *GrzegRóżn* I4γ; *SarnUzn* B7v, H4v; *RejPos* 21; *CzechRozm* 7v, 8v, 17v, 45, 50v, 123, *3v; Wy iefteście práwie fzczeńliwi y przechwálebni [!]/ ktore Aniołowie y ludzie zgodnie wystawiáią. *SkarŻyw* 120; *CzechEp* 195,

259; *NiemObr* 50, 111; między Anyoły y ludźmi wczyniłeś pokoy przyięmny *LatHar* 584; *WujNT* 306, 375, 811, 866, 882, Bbbbbb; *SkarKaz* 3b, 579b. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 11r., w przeciwstawieniach 4r.*].

»(nie tylko, tak) ludzie ale (jako) bestyje« = *non (solum) homines (sed etiam) bestiae Vulg* [szyk 2 : 1] (3): *Leop Esth* 16/24; Otho gniew moy y popędliwość moiá wylaná ięft przeciw mieyfcu temu/ ták ná ludźi iáko ná beftie *BibRadz Ier* 7/20; *RejZwierc* 62. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 1 r., w przeciwstawieniach 7 r.*].

»((a)ni, tak, nie tylko *itp.*) Bog(owie), (*a.* albo, ani *itp.*) ludzie« = *Deus et homines Vulg, Modrz* [szyk 221 : 65] (286): Łzący koždy ten Zwyczay ma/ Nikomu ślubu nie trzyma: Powiedáiąc iż nie wádzi/ Gdy ludzi y Bogá zdrádzi. *BierEz* 12v; *OpecŻyw* 4v, 167v; *PatKaz III* 148v; *FalZioł IV* 58a; *WróbŻołt A4v*; *SekIWyzn Cv*; Czo ięft íproftny grzech v boga ínadz y v wfczech ludzy Kiedy kto piękńą poftawą zdradnie kogo łudzy *RejJóz* 114, F2; *RejKup* bb6; Záprawdę my ięftełmy możni zwycięfće/ iż nie tylko ludzie ále też y bogowie imieniu náłzemu vfluguiá *HistAl* G7, G8; *KromRozm I D, Pv*; krotko mowáć/ gdy co czynię/ wfcyci się na pana boga oglądami niźli na ludźie. *MurzHist* A3; *KromRozm II* k4; *KromRozm III D7, K2v* [2 r.], M, Mv; ani Bog ani ludzie nie bronią, aby skarżył, kto od kogo cierpieć się krzywdy rozumie. *Diar* 46; *BielKom nlb* 3, E8, E8v; *GliczKsiqż* B4v, B7, C3, O, O3; *LubPs* A2, I3v, bb marg; *GroicPorz* a2, A4v; *KrowObr* Bv, B4, C2v, 50, 51 (11); *RejWiz* 7v, 58, 88v, 124 [2 r.] 161 (10); *Leop Tob* 4 arg, *Sap* 4/1, *Dan* 6/12, *Gal* 1/10 [2 r.], YY4v, AAA4v, BBB3; *OrzList* d3, e3; Ale wolę bez winności od wálznych rąk zgináć/ Niź przed Bogyem/ y przed ludźmi niecnotliwą fłynáć. *KochZuz* A3, A3v; *RejZwierz* 63, 77v; *BibRadz I *7, Ex* 31 arg, *Prov* 3/4, *Sap* 4/1, *Eccli* 10/7, 45/1, *Rom* 14/18; *OrzRozm Q, Qv, R4v*; *BielKron* 15v, 50v [2 r.], 99v, 151, 185 (14); A dla tegoż też [*Chrystus*] Pośrzednikiem ięft oboiey ítrony/ bo oboiá náturą obudwu dofięga/ Oycá Bogá y ludźi. *GrzegRóżn* L, B4, J; Diis hominibusque invisus, Bogu y ludźiom mierziony álbo od Bogá y od ludźi wżgárdzony. *Mącz* 494d, 145a* 225d; *GórnDworz* G4, Z8, Ee3v, Gg4; *RejPos* 18, 19v, 25v, 111, 200v, 223, 225; *BielSat* Dv, G4; *GrzegŚm* 24; *KuczbKat* 100, 195, 245; *RejZwierc* 37v, 48v, 53v, 54v, 63v (18); *BielSpr* 11v; *WujJud* 35, 53v, 236; *WujJudConf* 57v, 116; *RejPosRozpr* b3; *RejPosWstaw* [41⁴]v, [110³]v; *BudBib* 1. *Reg* 2/26, *Eccli* 10/7, 20/16, 25/1, 45/1; *MycPrz* II Dv; *BudNT Luc* 2/14; *CzechRozm* 26v, 4βv, 48, 59, 85v (15); *PaprpPan* Ff4; *ModrzBaz* 20, 28, 28v, 64v, 86 (10); *SkarJedn* 49 [2 r.], 291, 343; *KochPs* 15; *SkarŻyw* A3v, 124, 162, 164, 260 (9), *MWikHist* I4v; *CzechEp* 24, 55, 56, 68, 80 (15); *CzechEpPORz* 7; *NiemObr* 34, 166; *ReszPrz* 35; *WerGość* 212, 236 [2 r.]; *WerKaz* 301; *KochPieś* 79; *ArtKanc* B3, Cv, C9v; *BielRozm* 24; Y iemu śpięwáć fercu mému każę/ Rym/ Bogu miły/ ludźiom vłubióny *ZawJeft* 11, 12; *GórnTroas* 7, 39; *KochPij* C; *GrabowSet* A3v; *KochFrag* 46; *WyprPl* C3; *LatHar* 86, 132, 530, 532, 554; A niezbożnego człeká záfwe trápi trwogá/ Wie że obraził ludźie obraził y Bogá *KołakSzczęśl* C2v; *WujNT* 21, 38, 196, *Luc* 2/14, s. 375 (34); *SarnStat* 607; *SiebRozmyśl* F4v; *PowodPr* 49, 85; *SkarKaz* 45b, 241a, 347a, 457b, 548b; *VotSzl* C; *CiekPotr* 70; *GoslCast* 59; *SkarKazSej* 667b, 703b; Lecż też ná drugą ítronę: náyduiá fię mnodzy/ Bogu/ ludźiom niepráwi/ dźiwacy vbodzy. *KlonWor* 50, 33, 58. [*Ponadto w połączeniach szeregowych (16), w przeciwstawieniach (62)*].

»(nie tylko, tak) ludzie, (albo, ale, jako) bydło (*a. bydlęta*)« = *homines et iumenta Miech, Vulg; pecus et homines Modrz* [szyk 35 : 5] (40): *FalZioł* IV 52d; Na tey fiale powiadaia iż był fмок, ludzie y bydło zabiaia [trucidabat homines et iumenta] *MiechGlab* 71, 32; *LibLeg* 10/67, 91v, 11/19v; *GliczKsiąż* D4; *KrowObr* 94v, 95, 119; Wyciągnawfły Aaron rękę/ trzymaiąc wniefy liafkę/ vderzył proch ziemię/ y ftály fie wfły/ ták w ludziach iáko w bydle [*facti sunt seiniphes in hominibus et in iumentis*], *Leop Ex* 8/17, *Ex* 8/18, 9/9, 10, 1.*Cor* 15/39; *BibRadz Ion* 3/8, *Agg* 1/11; *BielKron* 46; Kulá/ galká alias sphaera, teź zgromádzenie ludzi álbo bydła ná yednę gromáde. *Mącz* 146c; Zywicá z máfłem/ goi wfzeláki świerzb ták ludzióm iáko y bydłu. *SienLek* 134v; *BudBib ler* 21/6, *Zach* 2/4; *ModrzBaz* 11βv; *SkarŻyw* 187, 269, 480 [4 r.]; *StryjKron* 26 [4 r.], 145, 375; *ReszPrz* 113; A trupy w koło ftráfzliwé leżály/ Ludzie/ y bydło/ wielki źwierz/ y máły *KochPieś* 32; *Calep* 616b; *PowodPr* 63; *SkarKaz* 453a. [Ponadto w połączeniach szeregowych 10 r.].

»czarci albo (jako i) ludzie« [szyk 2 : 1] (3): *KromRozm III* A6; Słychác w tym tám kráiu trąbienie wfátawicznie/ iefli ludzie álbo czárći niemogá wiedzyeć/ álbo trąby przypráwne ná gorze wiatrem. *BielKron* 433v; Bo teľz miedzy Czárty/ iáko y miedzy ludzmi rozność iefł *SkarŻyw* 35. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.].

»(bądź, ani) czas(y), (i, bądź, ani) ludzie« = *hominum et temporum JanStat* [szyk 5 : 3] (8) : Czály fie przemieniáia/ ludzie fie pogarźáia/ á kto będzie mnie prawdę mowić/ mufi biiácemu głowy náftáwić. *HistRzym* 49; *WujJud* 35; *CzechRozm* 1v; Wfzákže co fie źá winá bądź czáfu bądź ludzi zftáło [*Sed quod culpa seu temporum seu hominum*]/ mogłoby fie poľpolitym wfzytkich ftanow zezwoleniem nágrodzić. *ModrzBaz* 120v; *NiemObr* 85; *WerGość* 204; *JanNKar* D2; *SarnStat* 193. [Ponadto w Połączenia szeregowym 1 r.].

»(nie) ludzie a(l)bo (ani) człowiek« = *non ab hominibus eque per hominem Vulg* (6); *KromRozm II* t2v; *GliczKsiąż* F5; *Leop Gal* 1/1; Adam wfzem fynom fwoim był przyczyná aby od niego vrodzeni/ ludźmi ábo człowiekami byli zwáni *GrzegRóżn* L2; *WujNT Gal* 1/1, s. 651.

»diabeł i ludzie« (2) : Teź iáko diabli y ludzye ná rozne ftany fą rozdzzyeleni. *RejWiz* A7v; Szukáli tedy obyczáiw rozmáitych kthoremiby zábiefzeli/ áby dyabeł y ludzie nie mogli ich o trzy Bogf potwarzyć. *GrzegRóżn* Fv.

»(tak) ludzie, (i, jako, takiefz itp.) dobytki; ludzie z dobytkami« = *homines et iumenta PolAnt* [szyk 23 : 2] (23; 2); *BibRadz Ez* 25/13; Poświęć mi wfzelkie pirworodftwo/ ták z ludzi iáko z dobytká *BielKron* 30v, 29v, 30, 148, 316, 351v (18); A w ten čás w Sámáriej/ ták był głód niemáły/ Ze teź ludzye/ y ine dobytki zdychály. *HistHel* B3; *WierKróc* A4; *StryjKron* 350, 432, 712; dwáy fmoc y wielká fzkodę czynili w ludziach y w dobytku niektorym čás nie máły *CzahTr* D4.

»ludzie i (albo) duchowie« [szyk 1 : 1] (2): Nie mniemayže teź áby ludzie álbo duchowie fwięći prágnęli iákie y pomfły nád nieprzyiáioły fwoiemi *RejAp* 61v; *CzechEp* 213. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r., w przedstawieniach 4 r.].

»dusze i ludzie« (1): [*legat cesarza przypomniał książętom*] iáko on tego źá wychrzenia [!] Lutrowego z żálofcia wżywa/ w Piśmie Świętym/ ku fzkodzie duźzom y ludziom *BielKron* 198v. [Ponadto w przeciwstawieniach 2 r.].

»z nieba (czy) z (od) ludzi« = *de coelo an ex hominibus Vulg* (9): Krzeft święte⁸⁰ Iána f kąd był/ z nieba czyli od ludzi? *OpecŻyw* 74, 74; *BudNT Matth* 21/25, *Mar* 12/30; *WujNT Matth* 21/25, 26, s. 164, *Mar* 11/30, *Luc* 20/4.

»tak (nie tylko) ludzie jako (ale, albo) rzeczy« [szyk 2 : 1] (3): *Mącz* 373d; A tym oto obyczaiem fą iuz w nim/ álbo miefzkáią w nim/ nie tylko ludzye/ ále wŕzytki rzeczy ktore iedno żywą/ y ktorekolwiek ftworzone fą. *RejPosWiecz*² 91v; *OrzJan* 131.

»(nie tylko) ludzie i (ale) wszystko (a, wszelkie) stworzenie« (2): wodá/ wiátr/ á ogień/ ludziem y innemu włzelkiemu żywemu fthworzeniu/ przyrodzoną zywność dáią *BielKron* 263; *RejPosWiecz*² 91v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»ludzie, (i, a) świat« [szyk 4 : 3] (7): Potym Pan Bog przez ogień fwiát y ludzi odnowi *BielKron* 136v; *RejAp* 106; Poŕtronni záś nieprzyáciele fą dwoiácy/ iedni fą ludzie/ drudzy fą świat. *CzechRozm* 241; *SkarŻyw* [282]; *ReszHoz* 137; *SkarKaz* 417a, 485a. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»(jako) ludzie i (albo, tak) święci« [szyk 3 : 1] (4): *KrowObr* 214v; *WujJudConf* 188; *OrzJan* 14; Bog ieft ktorego prósim: Chryftus przez ktorego prosim: á ludzie y święci ktorzy z námi profzą. *SkarKaz* 636b. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»ludzie i towarzysze« (1): [*Bóg zakazał ludziom zabijać zwierzęta*] áby fię ludzi y towarzyszow fwoich/ oduczaiąc fię nie iáko w mordowaniu zwierząt miłośierdzia/ zábijác nieprzyuczyli *SkarŻyw* 271.

»ziemia i ludzie« (1): Iż wodá w morze idzye z morzá teź wychodzi/ A tym zyemię y ludzi rozmáicie chłodzi, *RejWiz* 146. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»(ani, nie tylko *itp.* ludzie i (ani, jako *itpż*) zwierzę(ta)« = *homo et animal PolAnt* [szyk 18: 6] (24) : *BielŻyw* 65, 159; ziemia rodzi pożywienie zwierzętam y ludziem *WróbŻółt* hh6v, iiv; Ani ludziom áni zwierzętom pánujemy *HistAl* 17; *GliczKsiąż* L3; *LubPs* P5; Abyś Boże ratzył to ziele błogolláwić/ y zdrowe vtzynić/ nie tylko ku potrzebie ludziom/ ále teź y zwierzętom *KrowObr* 94v, 95v [2 r.]; *BibRadz Ier* 36/29, 50/3; *BielKron* 9, 36, 80, 263v, 268v (8); *Mącz* 161d; *RejAp* 99v; koráb Noego/ ośmiorgom ludziom y bezrozumnym zwierzętom fto lat niemal budowano *LatHar* 215; *KmitaSpit* C3. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 7 r., w przeciwstawieniach 4r.*].

*W połączeniu z nazwami części ciała lub składnika organizmu ludzkiego, przeważnie w użyciu metonimiowym, często w kontekstach przenośnych (116):*fcifniono ieft wżłosci ferce tich ludzi pyfznych. *WróbŻółt* oo5; Y proŕŕę moy panie áby ŕpráwy ŕemną niemiał człowiek nádęty/ y obfita ręká złoćiwych ludzi *RejPs* 54; Oczy wŕŕech ludzi w tobie Pánie duffáią [*oculi omnium in te sperant*] *Leop Ps* 144/15; Zdáli ŕie oczom ludzi głupich vmierác [*visi sunt oculis insipientium mori*] *Leop Sap* 3/2; Wuŕciech ludzi ŕŕalonych ferce ieft ich [*in ore fatuorum cor illorum*] *Leop Eccli* 21/29, *Ps* 16/8, *Prov* 14/3; DZwońże miły Zygmuncie/ tymi trzemi głofy/ A niech twoy ohromny brzęk/ biye ludzyom w nofy. *RejZwierz* 105; [*księgi Kwintylijana*] dziś fą w ręku v ludzi weżonych po wŕzyfthkiey Europie. *BielKron* 280, 80v; thák ŕie oná miłość rozgłóŕi/ iż nie będzie mogł áni on áni oná/ ftápic/ [...] áby tyfiácá ludzi oczy tego nie podŕtrzegály. *GórnDworz* Dd4; O zátwárdzyáley głowy ludzye/ á nieobrzedánego ŕerczá y wŕzu wálznych/ ktorzyfcye ŕie zówždy ŕprzećiwili Duchowi ŕwięthemu *RejPos* 22v; wŕzy ŕlyfzácych s pilnofoią ŕłuchác będą/ á ferce ludzi głupich zrozumie náukę *RejPos* 312v,

328v; zápal w wielu ludzi fercách światło Ewángeliey twoiey *WujJudConf* 243; [*bałwany pogańskie są wykształtowane*] ku všidleniu nog ludzi głupich. *BudBib Sap* 14/11; *PaprpPan* B3; wšytcy ktorzi wiele ludu y niezliczone fprawy poruczone sobie máią/ potrzebá/ áby wiela ludzi oczu y wšzu/ y nog [*necesse est multorum oculis et auribus, et pedibus*]/ y rad vzywáli *ModrzBaz* 24v; fercá ludzi [*hominum animi*] tym bywáią obrázone/ gdy widzą/ iż w wielu rzeczách przygány godnych wšytkie mieýcá wychwalanie zástąpiło *ModrzBaz* 61v, 80v, 81; *ArtKanc* C6v; *LatHar* 628; słowo Boże/ [...] ieŝt na fercách wšytkich wiernych ludzi pálcem Bożym przez Duchá S. nápiŝano *WujNT* 629, 27; *SiebRozmyśl* E2v.

~ *Frazy*: »ludzi krew woła« (1): Ludzi zámordowanych krew ku Niebu woła *Prot* C.

»ludzie ślepe mają oczy« = *nie mają rozeznania* (1): Więc téż wšytko ná ŝwiećie po czártu fye toczy/ Bo w rozeznániu ludzie ślepé máią oczy. *PudłFr* 76.

»oczy ludzi wšytskich przypatrzeć ŝe mogą« = *coś jest oczywiste, ogólnie wiadome* (1): doŝthoieńŝtwa wálŝe obcy [...] ludzye záwždy poliádac będa. Czemu ŝe iáwnie oczy ludzi wšytskich fńadnie przypátrzyć mogą *RejPos* 290.

»serca ludziom (a. w ludziach) upadły, oziębły; stracili ludzie serca; [co] ludziom psuje serce« = *o zwátpieniu i spadku odwági* [*szyk zmienny*] (1 : 1; 1; 1): Godnym daway Vrżedy záras gdy wákuią/ Bo ty dłuŝie nádzieie fercá ludziem pfiuá. *Prot* D3v; Cnoty wšyŝtki zágálły/ máż dobry/ nowiná. Serca w ludziach oziębły/ ftrách nas Tátáryzná. *KochDryas* A2v; *KochWr* 20; *ActReg* 10.

»tropnieją serca złych ludzi« = *ludzie truchleją* (1); ony promyenye [*ktore z oblicza Maryji pochodziły*] tak były mocne yŝ tropnyaly fercza złych ludzy *PatKaz III* 110.

Zwroty: »ludzi kłuc w oczy« = *powodowac niepokój* (1): tákie ludzi bárzo kole w oczy kroleŝtwo iego/ y bárzo ŝe byli przed nim zátrwożyli *RejPos* 37.

»ludziom oczy otwarzac (a. otworzyć)« = *przysposabiać do poznania prawdy* [*szyk zmienny*] (4): [*sprawy a tajemnice Pańskie*] co dáley to iáŝniey ludziom poczcíwem iuż dziŝ oczy otwarzáią. *RejAp* 3; iuż teraz ludziom pan Bog oczy otworzył [...] áby przeýŝrzawŝy/ táiemnice Bábitońŝkie poználi/ y onymi ŝe brzydzili. *NiemObr* 165, 68, 180.

»krwiá ludzi ręce pomazać« = *zabijać* (1): Krolowie Polŝcy do tego czáfu krwiá niewinnych ludzi ręku fwych/ nie pomázáli *NiemObr* 20.

»oczy ludziom ślepić« = *ogłupiac* (1): Opętána chciwoŝć oczy ludziom ślepi Fráŝzká/ práwi/ Pokoy/ bić ŝe lepiej *RybGęŝli* B3v.

»przed oczy wšytskich ludzi ukazać« = *ujawnić* (1): gdy Pan Bog widział [*pychę papieŝa rzymskiego*]/ niechciał iey dłuŝey ćierpieć/ ále iá przed otzy wšyŝtkich ludzi iáwnie vkazał. *KrowObr* 31v.

»wpaŝć (a. (wy)dać [kogo], a. być wydanym) w ręce ludzi, ludziom, do ręki ludzi, ludziom« = *dare in manus hominum Vulg* [*szyk zmienny*] (7 : 1 : 1; 1): *LubPs* G3; *Leop Ez* 21/31; *BudBib* 1.*Mach* 14/42; *Oczko* 9v; Niedáy mię ná pewné męki Do złych ludzi krwáwéy ręki *KochPs* 38; *MWilkHist* H, Hv; ludziom wpaŝć w ręce/ Nie máłŝ ŝkończenia/ nie máłŝ miáry w męce. *GrabowSet* K; potrzebá áby Syn człowieczy był wydan w ręce ludzi grzeŝnych [*tradi in manus hominum peccatorum*] *WujNT Luc* 24/7; *SiebRozmyśl* A3.

»wybawić (a. wyrwać) z rąk ludzi; wybawienie z rąk złych ludzi« [szyk zmienny] (2; 1): z rąk ludzi złościwych rącz nas nędzne wybawić *LubPs* hh6, ee2v *marg*; wyrwi [*Panie*] fwe dzieci/ z rąk ludzi niezbożnych. *GrabowSet* C4.

»ludziom z głowy wybijając« = *zaprzeczać czemu, oduczać* (1): Nie tytkom tho ludziom tym z głowy wybijal: álem też [...] chciał przed wżythkim światem tho oświadczyć. *CzechEpPorz* **.

»ludziom przed (a. na) oczy wystawić (a. kłaść, a. miotać); wystawienie ludziom na oczy« = *przypomnieć, uświadomić* [szyk zmienny] (5; 1): [*kościół rzymski*] dla tego ty rozlitzne znaki y Cerymonie ludziom ná otzy wítawitznie kładzie áby tak zacnego dobrodzieyftwá P. Kryftufowe⁶⁰ niezápomináli *KrowObr* 108; A gdzyełz takich Stánczykow/ było ielzczę wiele/ Coby plewli obłudność/ to wżeteczne zyele. A prawdę fwiętą ludziom/ przed oczy miotali *RejZwierz* A6v; *CzechEp* 27, 167, 405; *LatHar* 577.

»ludziom języki związać« = *zakazać narzekać* (1): Bo kto kiedy ludziom języki zwiąże? y kto we wżyftkim ná świecie káždemu vgodzi? *LatHar* 513.

Wyrażenia: »ludzie z głowami« = *mędrzy* (4): Ználiście Iákubá Przyłufkiego/ Marciná Krowickie⁶⁰/ [...] y inne ludzie: záprawdę z głowami *OrzRozm* 04v; Iżby ludzie z głowami miedzy Połty niebyli/ tego niechaynie mnima áni powiáda żaden *OrzQuin* Cv; *PapPan* Hv, P4v.

»ludzie twardego karku« = *hardzi; populus durus cervice* *PolAnt*, *Vulg* (2): *BibRadz Deut* 9/6; Ludzie twardego karku y nie obrzezánych ferc y wżu/ wy fię ząwżdy fprzećiwiaćie Duchowi świętemu *WujNT Aet* 7/51.

»przed (a, przy) obliczności(ą), obliczem ludzi« = *publicznie; in conspectu hominum* *Modrz*, *Vulg*; *ante faciem hominum* *Vulg* (5 : 1): *OpecŻyw* 26; *GroicPorz* z3v; *Leop Eccli* 42/1; to co ná tákowych ziązdách bywáło przy obliczności mnogich ludzi. *Mącz* 275c; [*Paweł*] rofkázuie/ ábyfmy opátrznie czynili wććiwe rzeczy/ przed oblicznością wżytkich ludzi. *ModrzBaz* 59; *WujNT Luc* 2/31.

»przed oczyma, w oczach (wszystkich) ludzi« = *ludzie mogą obserwować* (2 : 1): bywáią ná dworze turnieie [...] / bywáią gonitwy przed pánem y oczymá wżytkich ludzi *GórnDworz* E2v; *GórnRozm* B4; Włdowie y w oczách ludzi [...] w niebo wftąpił P. IEZVS *SkarŻyw* 244a.

»przed oczyma, w oczach wszystkich (a. wszech) ludzi« = *nie ukrywając się* (2 : 1): [*ta wasza Sodomá*] przed otzymá wżytkich ludzi z merchámi nietzyftymi ofádowila [się] *KrowObr* 235v; *RejPos* 200v; [*mąż on zacny*] wroćił fię do miáftá: y dobrowolnie w oczách wżytkich ludzi iawnie chodził/ y ludowi fię onemu fwym nieprzyaćiołom poháncóm w ręce podál *SkarŻyw* 273.

»ludzie oczu pysznych« = *pyszałkowie, zarozumialcy* (1): A nád ludźmi oczu pyłfnych frogość fwą obyáwifz *LubPs* Ev.

»ludziom na oczy wystawiony« = *pokazany* (1): wytrwáliście wielką potyczkę trapienia [...] gdy z lekkoćiami y wćifki byliście ludziom ná oczy wyftáwieni [*spectaculum facti*] *WujNT Hebr* 10/33.

»zakryty od oczu ludzi« = *niewidzialny* (1): Zákrytać ielt [*mądrość*] od oczu wżech ludzi żywych *BibRadz Iob* 28/21.

»ludzie serca [jakiego]« [szyk 22 : 8] (30): Ludzie fercá zápiekłego/ Połtuchayćie ále tego *BierEz* H; *PatKaz III* 87; *FalZioł* *2b; oto grzełznici náćiągnęli łuk fwoy [...] aby włtrzelali w taiemności ludzie dobrego fercza [*rectos corde*]. *WróbŻołt* 10/3, 139/14; *RejPs* 79, 181; *LubPs* C3v, Iv *marg*, Kv,

bb2v; *KrowObr* 153v; *Leop Luc* 4/18; *BibRadz Iob* 34/34, *Ps* 7/11; Ludzyom zátwárdzyálego íerá y Anyellkie glofy nie pomogá. *RejPos* 189 marg, 261; *CzechRozm* 199v; *ModrzBaz* 68, 80v; ludzie íercá krnábrnego/ wolá íciemność íwiátá tego *ArtKanc* H18v; *LatHar* 41, 161, 438, 473, 484 (9).

»ludzie twarzy niewstydlivej« (1): [*Nowokrzceńcy*] Są teź ludźmi twarzy niewfitydlivey *CzechEp* 364.

»sprosnych ust ludzie« = *bezwstydnicy* (1): Gdyby kto miedzy iákimi bluzniercy/ y íprofnych wít ludźmi siedział/ [...] á prętko od nich nieucieká! [!] y wfzu niezátulał gdy może: miałby grzech nieiáki. *SkarŻyw* 294. ~

Iron (1): Prawdá/ zacnić to ludzie/ nie cnotámi/ ále łotroftwem íwoim byli. *WujJud* 217.

W przén (56) : Bo y tu chytrońc czártowfka sídło ná ludźye záfáwiá *KromRozm III* A2v; położyłéá wćíłki y trapienia ná grzbieńcie nálfym: nákladłéś ludzi ná głowy nálfé [*imposuisti homines super capita nostra*]. *Leop Ps* 65/12; [*stan kapłański*] był pońłány/ ku ftárću y zborzeniu wężá onego w ludźioch *OrzRozm* G4; Takieź teź ludzie iáko dłu⁸⁰ robią w morzu te⁸⁰ fwiátá/ táko dłu⁸⁰ íe im dobrze wodzi *HistRzym* 50v; [*nauka Epikurów*] ludźiom drzewi do wfzyłtkiego złego otwieráá. *GrzegŚm* A2v; przedfíę ludzie wolá fíę zá wíátrém gonić/ y z prawdá walczyć. *BudNT* Ii; Poczęłi tedy Mnifzy [...] wczynki fwe ímiele przedáwáć/ á tym ludźiom fortę ku wfzelákim złońciam otwarzáć *CzechRozm* 220; *SkarŻyw* 57; *CzechEp* 79; áby ludzie z twárdé⁸⁰ ínu przebudzeni będąć/ obaczyć fíę mogli/ wmylíłém y to nákrótce pokázáć *NiemObr* 55; tych ófátnich czáfów mieli [síę] ználeńc zwodźńiciele źdrádlwi [!]/ odrywájący ludzie od owczárnicy Bożey *ReszPrz* 13; Sáma cnotá y niebo ludzie otwarzáią *PudłFr* 74; To moy wrząd íełt/ y to mam w íwey mocy/ Ná swíáćło ludzie dźwigáć z íciemney nocy *GrochKal* 4; *Phil* L4; dźiś w Sákrámenćie Przedáią Paná ludzie ktorych czárt ózionáł. *KlonWor* 29, x x3.

Zwroty: »na ludziach (sie) budowáć; ludzi [*na kim*] budowáć« [*szyk zmienny*] (2; 1): Tom dla tego tu nápińáł/ ábyfmy íe ná ludziách niebudowáli *KrowObr* 232v, 15v; [*nauka apóstolska*] prowadźi do Chríńtuńá páná/ y ludzi ná nim buduie. *NiemObr* 36.

»jeńc ludzi« (2): Táki fye wfzyłcy íęli złęgo: [...] Którzy brzuchy íwé niemierné Tuczá/ íedząc ludzi wierné [*qui devorant plebem meam Vulg Ps* 13/4]? *KochPs* 18 [*idem*] 79.

»ludzi káśáć« (1): [*srodzy krolowie i mocarze*] iáko ludzi káńáli á drapáli *RejZwierc* 84v.

»ludziom pod cukrem trucinę podawáć« = *zwodzie* (1): Antykryft [...] ten zwytyzay ma/ íź ludziom pod cukrem/ trucinę podawá *KrowObr* 52.

»ludzi (u)łowić, ímac; łowienie ludzi« [*szyk zmienny*] (13 : 1; 2): Iezu íenżes íana j íakuba opuńciwłzi wfzytko y oycza kułowieniu [!] ludzi wezwał. *TarDuch* B2v; Zaden tego nie wyfłowi/ íáko ten fwiát ludzi łowi. *BielKom* D6v; *KrowObr* 6v, 150v; Nie boy fíę/ od thego czáfú ludzi żywe ímac będąńełz [*ab hoc iam homines eris capiens*]. *BibRadz Lue* 5/10; *RejPos* 174, 176v, 277v; Podzćie zá mná: náuczę was ludzi łowić. *SkarŻyw* 596, 597; *LatHar* 580 marg; Nie boy fíę: od tąd íuź/ ludzie łowić bęńełz [*ab hoc iam homines eris capiens*]. *WujNT Luc* 5/10, s. 212 [2 r.], k. Aaaaa 4v; *SkarKazSej* 675a.

»wypisać z ksiąg ludzi żywíących« (1): Rofkaź íe [*złe ludzie*] wypíńć z kxiąg ludzi żywíących á pońwíęconych tobie *RejPs* 101v.

»zaślepi(a)ć ludzi(e); dopuścić ślepotę na ludzi; ludzie (za)ślepi(ien)i« = *ogłupiać* [szyk zmienny] (3; 1; 2): Ale Bog młrtząc się nád ludem niewdziężnym/ dopuścił thákową fletotę ná ludzi/ áby widząc niewidzieli y flyżąc nieflyżeli *KrowObr* 80; *OrzList* h; *KwiatKsiąż* F3v; *Cupiditas et avaritia reddit homines coecos*, *Ządzá* zállepiea ludzie *Mącz* 72d; *GórnDworz* G5v; *HistRzym* 114.

Wyrażenia: »pasterz ludzi« (1): Y w on czás kiedy Sáturnus krolował/ nie kto iny/ iedno onże íam bogiem będąc/ był páłterzem ták ludzi/ iáko íą dziś ludzie páłterzmi bydlá. *GórnDworz* Gg2.

»rybitw (na) ludzi« = *piscator hominum* *Vulg* (5): *MurzNT* *Mar* 1/17; Tákowe flugi kościoła Świętego/ tzáfem Duch Święty zowie Budownikámi/ Sędziámi/ [...] Rybitwámi ludzi/ wołmi młocącymi *KrowObr* 5; *RejPos* 277v; Podźcie zá mną: á vczynię was rybitwámi ludzi [*faciam vos fieri piscatores hominum*]. *WujNT* *Matth* 4/19, *Mar* 1/17.

»(wy)kupieni, wyjęci z ludzi« (3 : 1): á tyć to íą dzyewice iego [*Oblubieńca*]/ gdyż flýfzyfz íż íą wyięci z ludzi/ to íeft ze złych á z niewiernych narodow fwiátá tego *RejAp* 119, 117; *RejPos* 342v; Ci kupieni íą z ludzi [*hi empti sunt ex hominibus*] pirwiafnkámi Bogu y Báránkowi *WujNT* *Apoc* 14/4 [*przekład tego samego tekstu* *RejAp* 119, *RejPos* 342v.].

a. *W tekstach konkretyzujących; często z zaimkiem wskazującym (384)* : *BierEz* D3v, D4v, E, E3v [2 r.], E4 (14); Gdy przed miałem bylo/ Iozeff niedopuścił onym ludziom ijdz s nijmi daley *OpecŻyw* 30v; z Ieruzale^m íj z íjnfłych miałt wiele ludzi przychodzilo oględatz Lazarza żywého. *OpecŻyw* 68v, [34v], 36, 40v, 42v, 52 (20); *ForCnR* A2, C2; Tedy Alexander tych ludzi ípytał, czemu to rowny domy máią *BielŻyw* 162; á gdy flońce wzefflo/ náfflo íie ludzi pełen dwor á Sálomon [...] íiadł ná íwem ítolcu. *March*² D3; *MiechGlab* *4v, *5v; *LibLeg* 11/98v; ítáli íie ná pośmiewísko imo nie przechodzącem ludziem. *RejPs* 133; *LibMal* 1547/129, 1552/169v; *RejJóz* L6; pátrząc zá onę rzekę vyrzeli troie ludzi *HistAl* 14, N3; *KromRozm I* N4; *MurzHist* E2v, 14; *MurzNT* *Matth* 10/17, k, 46, *Matth* 13/24, *Ioann* 6/10; Dáley kyedy go oni ludźye pytáli/ coby myeli czynić: Pokutowác im tylko kazał *KromRozm II* v, d3v, f4, g4v; *KromRozm III* B3v, E3; *BielKom* F4v; *GliczKsiąż* M2, N2v; *KrowObr* 14 [2 r.], 20, 216v; Vżrzał ludzi pod gorą pod drzewy fiedzące/ Nárzekáiąc ná ten fwiát okrutnie płáczące. *RejWiz* 82, 182; A gdy iuż ludziom głod dokuczál/ wołáli do Fáráoná [*clamavit populus ad Pharaonem*] żywności żądáiąc. *Leop* *Gen* 41/55; á zánim íflá wielkość wielka ludzi [*multitudo magna*]/ że widzieli známioná kthore czynił nád onemi kthorzy bywáli niemocnemi *Leop* *Ioann* 6/2, *Iudic* 9/36, *1.Reg* 25/15, *Tob* 3/25, *Eccli* 50/19, *Matth* 13/25 (13); *OrzList* h4v, f3v, h2v; *UstPraw* B2; Ale teraz przed wżytkiemí day fwiádectwo fwoie/ Pod ktorimeś drzewem widział owo ludzi dwoie. Powiedzyál/ że pod iábłonią *KochZuz* [A5], A2, A3v; *LeszczRzecz* A6v; *RejFig* Cc; *BibRadz I* *3v, *Gen* 24/54, 43/16, 46/32, *Num* 11/8 (25); *OrzRozm* G2v, 12; Thego czáfu cí ludzye vczeni byli/ Márcellus/ Benedykt/ y Egidyus Mnich. *BielKron* 167v; A gdy do onego Krolá ízedł [*Bartłomiej Hetman*] wyfzło przeciw íemu wielkość ludzi z wefelim *BielKron* 443, 50, 55v, 63, 76, 97 (26); *GrzegRóżn* N4v; *Mącz* 337b; *RejAp* 39v; byłem raz przy thym we Włofzech/ gdzie dwoie ludzi s íobą dlugo/ y wolnie około miłości mowiło *GórnDworz* Cc5v, V5, Y7v, Bh7v, Dd7v, Dd8v (9); *GrzepGeom* M3; Potym dáley idąc vyżrzawfzy niekthory zamek ízedł ku niemu/ á potkáli go dwa człowíeki [...] Rzekli íemu oni ludzie: Krol te^{so} kroleftwa przebywa ná tym zamku *HistRzym* 63v, 2v, 8, 11v, [39], 64 (13); Íż widziałem w widzeniu íwoim ná gorze Synái tłufzczą ludzi niezliczoną

RejPos 2v; Teżci wiele ludzi chodziło za nim słuchając a dziwując mu się *RejPos* 290, 8v [2 r.], 22, 35v, 48v, 51 (32); [człowiek] iechał drogą/ y wyrzał podle drogi chłopą dopiruczko obiezonego/ a ludzie od niego idą *RejZwierc* 101; Ludzie oni co przed miastem leżeli włożywszy ryk ruszyli się ku onemu rykowi chcąc korzyści dobrać. *RejZwierc* 163v, 9, 93, 135, 163, 176 (15); *BielSpr* 46; *RejPosWstaw* [143²], [143³] [2 r.]; *BudBib Ex* 15/14; *HistHel* B4v, C4v; *BiałKaz* G3v; *BudNT Matth* 8/27, 13/25, *Ioann* 4/28; *StryjWjaz* B4v; *CzechEp* 29v, 257v; *PaprpPan* O4, Sv, Hh4; *KarnNap* G2v; *ModrzBaz* 31 [2 r.], 143; *KochOdpr* B4v [2 r.]; To słyszac ludzie przytomni krzyknęli: Kierze eleyson chwałá Bogu/ ktory takie cudá czyni *SkarŻyw* 102; Y przetoż ludzie gdy się gdzie wkażał/ do niego się cínęli *SkarŻyw* 472, 29, 30, 62, 81 marg, 100 (54); *StryjKron* 140; *NiemObr* 141; *KochPhaen* 5; *KochMRot* C; *ReszList* 168; *WerGość* 216; *WerKaz* 305; *WisznTr* 30; *PudłFr* 28; *GórnRozm* K4; *ZawJeft* 47 [2 r.]; *ActReg* 70; Grómadá/ łtráchem ziętych/ ołobno vsiádlá/ Ludzi/ przy tych ołátnia część Troiéy vpádlá. *GórnTroas* 72, 8, 70; *OrzJan* 111; *OstrEpit* A2v; Gdy w Hieruzálem wiedział ludzie go witáli/ Száty przedeń y rołzczki zielone cínkáli. *LatHar* 520, 34, 218, 319; A gdy ludzie śpáli [cum autem dormirent homines]/ przyzedł nieprzyjaciel iego/ y násiál kákolu miedzy pńzenicą/ y odźzedł. *WujNT Matth* 13/25 [przekład tego samego tekstu: *MurzNT*, *BibRadz*, *BudNT*, *RejPos* 52]; Rzekł tedy Iesus: Káźcie ludziom vsieść [Facite homines discumbere]. A było trawy dość ná onym mieyfcu. *WujNT Ioann* 6/10 [przekład tego samego tekstu *MurzNT*, *Leop*, *BibRadz Mar* 8/6, *RejPos* 80v]; Pięć tyfięcy ludzi pięciorgiem chlebá nályca. *WujNT przedm* 6, *przedm* 35 [2r.], 36, *Matth* 8/27, 12/15, 16/10 (38); *WysKaz* 31, 34; *SarnStat* 863; *SkarKaz* 81b, 117a, 385b, 488a, 515b; *CiekPotr* 69, 70, 72; *KlonFlis* A2; *SapEpit* B, B4; *KlonWor* 40.

Fraza: »co(ż) to za (ile) ludzi(e)« (2): *OpecŻyw* 28v; Chcemy wiedzieć co tho za ludzie ábo goście coś ie w dom przyiął. *BibRadz* I 10b marg.

α. O pierwszych ludziach (głównie o Adamie i Ewie) (13) : [Bóg] Kazał z Ráiu wygnác gwałthem onych dwoie ludzi/ Aby żyli z potu swego iák niewolni sludzy. *MrowPieś* A3v; *GliczKsiąż* D2v; Y łtworzył P. Bog człowieka/ to iest/ parę ludzi/ mężá y niewiáłtę *SkarŻyw* 259, 259, 262; *ArtKanc* N11v.

W charakterystycznych połączeniach: dwoje ludzi (4), para.

Wyrażenie: »pirwszy, z pierwszego narodu ludzie« (6 : 1): *KromRozm I* D2; *KromRozm II* i3; oboye pirwłfych ludzi wnet zprzodku/ swobody oney źle vżywájąc/ od Bogá y woley yego sye odwrócili *KromRozm III* A7, A8; *GliczKsiąż* Ev; Moizełz opifuiąc żywoty y láthá pirwłfych ludzi mowi/ Żyw był Adam Dźwieńć łet lat y trzydzieści *GrzegŚm* 2; Z pierwszego narodu ludzie [hi viri] byli miłofierni *BudBib Eccli* 44/10.

b. Mężczyźni (w odróżnieniu od osob płci żeńskiej); homines *Modrz* (24) : słuzá wesołym być zwłázcza miedzi paniami ktorich to iest przyrodzenie ludzie podweśfeiac [!] a ciefzić. *GlabGad* I5v; Siłá yest takich ludzi/ ktorzy miłuyąc część a sławę/ cnotliwe a vbogye łobye poymuyą. *GliczKsiąż* P7; *RejFig* Bb5v; Matrimonio puellae servire, Pánnę ráyic za mąż/ yednáć yey przyaźń v ludzi. *Mqcz* 388d; thá [pięć białogłowska] budzi łerczá w ludziach/ iż káždy ktho zámilował/ ochotłzy iest ku wżytkiemu *GórnDworz* V6v, Z, Cc2; Strzeż się od niewiáłty pięknie vbráney/ ázálz niewiełz iáko iuz wiele ludzi dla niey łrodze poginęło. *RejZwierc* 47v; *ModrzBaz* 55.

W połączeniach szeregowych (5): Szli thedy do miáftá wielką mocą/ nie żywili żadney rzeczy żywey/ ludzi/ żon/ dzyeci *BielKron* 47, 297v, 412v, 416; czáfu potrzeby gdzie sie indziej z zóną/ y z dziećmi ludzie vćiec máią? *KochWr* 36.

W przeciwstawieniach: »ludzie ... niewiasty (4), Żony (3), biaległowy (2)« (9): Wiele iest ludzi co w vboftwie trwaią/ á wífák że z żonami mielkáią. *March*¹ A4v; *March*² V5v; *RejJóz* G4; *BibRadz* 3.*Esdr* 4/17; W ten czás też náłzy widzieli olm ludzi y olm niewiaft Kánibałow *BielKron* 442, 79v; Zá takim płáczem/ zá thákim nárzekáníem/ obaczyli sie wdy ludzie/ á biaległowy mądrofcíą swoią tego dowiodły/ iz niethelko oni dwa krolowie Romulus/ s Táciufem s sobą sie wieczną przyiázníą złączyli *GórnDworz* Z3, Vv; *RejZwierc* 188v.

Fraza: »ludzie niewieścieją« (1): Muzyki wólzelkíey [...] zákazowano/ wywodząc to iz przez to ludzye niewieścieją *BielKron* 9v.

c. *Dorośli* (często w opozycji do wyrazów „dzieci”, „dziatki” itp.) (12) :

W porównaniu (1): Zegna ludzie iak dzieci słowy záłobnymi *RybGęśli* B4.

W przeciwstawieniu: »ludzie ... dziatki« (1): (*marg*) Do VÍpráwiedliwienia Bożego trzeba przygotowania náłzego (-) [...] (mowíac o doroltych ludziách/ á nie o dziatkách máłtych) *WujJud* 94v.

Wyrażenie: »dorośli ludzie« [*szyk* 4 : 1] (5): *WujJud* 94v [2 r.]; *WujJudConf* 170; pokutá [...] y przede krztem/ ludziom doroltym iest potrzebna *WujNT* 16, 323.

Szereg: »(nie tylko) ludzie, (ale, i) dzieci (a. dziateczki)« [*szyk* 4 : 3] (7): *OpecŻyw* 117; *KrowObr* 119; á tego dnia pościli ludzye y dzyeci y dobytek/ od wieczorá do drugiego wieczorá nic nie iedząc ani pijąc *BielKron* 38v, 47v, 155, 423; *WujJudConf* 170.

d. *O zmumifikowanych zwłokach ludzkich* (2) : Tám [*w morzach piaszczystych*] dołyc múmíey/ to iest ludzi w pialku pogrążonych. *BielKron* 263v, 455v.

e. *Według wiary chrześcijańskiej ludzie w życiu pozagrobowym* (7) : *RejWiz* 179v; [*do dziwnych rozkoszy niebieskich idą*] ze wólzech czterzech ftron fwiátá/ ludzie piękni/ ludzie iáfni/ ludzie rozkofznie vbráni. *RejAp* 184; lepiej [*spowiadajac się*] przed iednym troche wftydu odnośc/ niżli dnia fádneho/ przed ták wielą tyścíy ludzi/ [...] fchnąc od fmutku. *LatHar* 138; [*o piekle*] tám tumult ludzi zębomá zgrzytáiących: [...] Tám/ nieftetyż/ ogień šíarczyfty/ płómíen piekielny *LatHar* 151; A przeto iz tu fá ludzie pod ziemią/ ktorzy [...] dzięki czynią Báránkowi/ że fá zbáwieni przez krew iego. Toć [...] [*się tu mówi*] o tych ktorzy się oczýfzczáią *WysKaz* 36.

f. *O ofiarach zagłady apokaliptycznej* (52) : *KromRozm I* G4; Potym czwartý Aniół wylał báníkę fwoię na fłónce/ y dano mu iesth gorácofcíą trapić ludzie przez ogieñ. *BibRadz* *Apoc* 16/8, *Apoc* 8/11, 9/6, 10, 15, 16/9 (8); Beftia dwurogáta rofkázuie áby bráli ludzye piątno iey/ ábo ná rękę práwą álbo ná głowę/ á ktoby niechciał pomftą grozi. *RejAp* CC3; A gdy byłą otworzoná pieczęć piátha/ widzialem pod ołtarzem dułze ludzi zábitych dla fłowá Bożego *RejAp* 60 [*przekład tego samego tekstu WujNT Apoc* 6/9]; á sítał sie iest wrzod zły á fzkodliwy ná ludzi ktorzy nošili piątno beftíey *RejAp* 130v, [*przekład tego samego tekstu WujNT Apoc* 16/2] 60v, 73v, 74v, 76, 79 (22); *RejPos* 200, 244v; *ModrzBaz* 102; Náđ tą beftyą która ludzie zaráżála y zábijála: pokazal moc Chryftufowę Philip S. y wiele ludzi pozyfkał do wiary przefławney. *SkarŻyw* 385, 493; *CzechEp* 418; Także gdy Czerzey ániolowie zátrąbili/ rozmáite plagi ná ludzie przypádły. *WujNT* 856; A w one dni fzukác będą ludzie

śmierci [*quaerent homines mortem*]/ á nie naydą iey: y będą żądać vmrzeć/ á wćiecze śmierć od nich. *WujNT Apoc 9/6* [przekład tego samego tekstu *RejAp 76*]; A od tych trzech plag pobita ięft trzecia część ludzi [*ab his tribus plagis oecisa est tertia pars hominum*] *WujNT Apoc 9/18*, [przekład tego samego tekstu *RejAp 81*] s. 852 marg, 8/11, 9/10, 15, 20 (15).

g. *Ludzkość, rodzaj ludzki; homines Mącz (34)* : [z miłości] Y ludzie by fie fferzyli Snadź kędy pierwey niebyli *RejRozpr 14*; *KromRozm I F3*; Wfzyfcyc ludzie z ziemie pofzli/ y Adam z ziemie ięft fтворzon [*Et homines omnes a solo et ex terra, unde creatus est Adam*]. *BibRadz Eccli 33/10*, *Gen 6/1*, *Eccle 7/3*, *Eccli 44/23*; *BielKron 4*, 335; Post hominum memoriam, Iáko ludzie náftáli. *Mącz 215b*; *GórnDworz C6v*; *BudBib Gen 6/1*; wfzyfcy fie ludzie rodzą z Adámá onego pierwżego ziemfkiego. *CzechRozm 28*; Lecż gdy iuz Przyidzie dokończenie wiekow światá te⁸⁰: á ludzie fie iuz też rodzić przeftaná *CzechRozm 181v, 181v*; Wfzytcfmy z niebiefkiego naśienia powftáli/ Wfzem ludziom ieden Oćiec [*Omnibus ille idem pater est*] ácz go zániedbáli. *ModrzBaz 56v*, 102; Gdy fię iufz ludzie byli rozmnożyli y rozfzerzyli po ziemi: ná dwie części ábo ná dwie kroleſtwie y dwa narody rozdzieleni fá. *SkarŻyw 268*, 269; *MWilkHist F4*; Dionifius Cartufianus [...] mowi o czáſie ábo wieku tym/ ktory fię po národzeniu Chriftuá Pána záczał/ y kończyć w ludziách będzie/ áz do dnia fądneho. *CzechEp 157*; *KochWz 135*; *ArtKanc V2v*; przez iednego człowieká grzech ná świat wfzedł/ á przez grzech śmierć: y tákże ná wfzytki ludzie śmierć przyfzła [*in omnes homines mors transiit*] *WujNT Rom 5/12*, *Rom 5/18*, s. 541, *Hebr 9/27*; *SkarKaz 577a*; *Skar 690a marg*.

W charakterystycznym połączeniu: wszyscy ludzie (11):

W porównaniu (1): iefli zboża chwaſty záraftáią: ták też ludzye wyginać muſzą *RejPosWstaw [41³]v*.

Fraza: »odkąd ludzie byli na ziemi« (3): *BibRadz Apoc 16/18*; *RejAp 138v*; y ſítało fię wielkie trzęſienie ziemie/ iákie nigdy nie było odkąd ludzie byli ná ziemi [*ex quo homines fuerunt super terram*]/ tákowe trzęſienie/ ták wielkie. *WujNT Apoc 16/18*.

»pokąd (a. jak długo) ludzi staje« = *dum memoria hominum manebit Mącz (2)*: rozum álbo ćwiczenye dobre kthoreby dáł [!] domá fynowi fwemu trwać pokąd ludzi ftawác będzye. *GliczKsiąż F4v*; *Mącz 207a*.

h. *Ludność, naród; często ze wskazaniem na mieszkańców określonego miejsca; homines, populus Mącz, Vulg, Modrz; gens Mymer¹, Mącz (928)* : *BierEz F2v*, Q; ftalo fie wywołanije od cefarza Auguſta/ aby popifano wfzytki ludzie *OpecŻyw 14v*; w tzudże ftrony biegatz mámy/ ani ięzykow ludzi onych vmiémy/ y czym żywitz fyna twégo ij nás niemamy. *OpecŻyw 28*; *MetrKor 40/816*, 46/118; *FalZioł I 75b*, IV 32d; *BielŻyw 80*; Także z tego kąta powftawali y po dzisdzien powftawaią narodowie ludu okruthnego, inſze ludzie zawfze gabaiąc [*humanum genus perturbantes*] *MiechGlab 36*, 33, 43, 46, 62, 71 [2 r.]; ziemia y ludzie tam mieſzkaiący: ćirpią rozmaite przypadłóci od ſpraw Słonecznych y biegow niebieskich. *KłosAlg A3*; *WróbŻołt 43/15*; [*Tatarzy*] Spuſtoſchily wfzy y lyvdzi pobraly wzyemy ye⁸⁰ K. m. dzyerzawi Xyezni Oſtroſkyey. *LibLeg 11/102v*; yednak tho yefth zachowane myedzi wfzitkymy lyvdzymy yfz poſlowye wfchedi beſpyeczenſthwo y fwobode maya. *LibLeg 11/136v*, 6/78v, 157 [2 r.], 157v, 159v, 191 (35); idczie [!]/po wfzyftkim ſwiecie/ powiedaicie ewangelią łáki moiei/ wfzyftkim lvdziam/ chrzcząc ie wimię oicza/ y Syna/ y ducha ſwiętego. *SeklWyzn d3*; *RejJóz L6v*, Q2v; *SeklKat C2*, Q, T4; *RejKupSekl a2v*, a8; był tám ná morzu ieden wyſep

w kthorym fłyfzeli ludzi mowiącze Greckim ięzykiem. *HistAl* M4v, A6; *KromRozm I* Dv; *MurzNT* 166 *marg*; Thoć było przed tym v innych ludzi/ żeć fláli fyny fwe do dobrych fzkół. *GliczKsiąż* Mv; *LubPs* Rv, hh2v; *GroicPorz* pv; *KrowObr* 8; niedbálfzych ludzi nie máfz iáko Polacy/ á coby fie w fwym ięzyku mniefy kocháli. *RejWiz* A4v, 152; Gdy przeftąpićie przykazániefie/ rozprofzē was miefdy ludzi [*dispergam vos in populos*]. *Leop* 2.*Esdr* 1/8, *Num* 32/11, *Lev* 19/16, *Ios* 11/14, *Iudic* 9/49, 3.*Esdr* 2/27 (13); *RejFig* Bbv; *RejZwierz* 10, 29, 30v, 32v, 42v (9); Znáć vczćiefwóćiefie tych ludzi co byli ná wfchod słońcá. *BibRadz I* 9c *marg*, *Gen* 17/16, *Deut* 2 *arg*, *Iudic* 9/49, I 143d *marg*, *Prov* 21/22 (16); ábowiefm to co v innych ludzi fzkodá/ lánfuch/ kłodá/ śmiefć/ to v nas Polakow cześć wfzytko wáży *OrzRozm* Lv, I4v, L3v, P2, R4, R4v; [żołniefze *Jozuego*] wzyęli miáfto á zápalili/ y ludzi zbili nie żywiąc áni dzyećiefie/ áni dobytka *BielKron* 47v; [śluga dla tłumaczenia] fzedł do Krolá Sábutá potáiefmnie/ powiádał być Hifzpany lákome nád ine ludzi *BielKron* 446, 2v, 7v [2 r.], 12 [2 r.], 23v, 24 (157); Antichthones, ludzie kćórfzi miefzkáýá ná drugiefy częćiefie świefáta. *Mącz* 11b; *Qualis est istorum oratio, qui omnia non tam esse quam videri volunt? Yáka yeft mowá tych ludzy? Mącz* 337b, 11c, 136d, 181b, 188b, 246c (14); Ale iż rozmáiefé miefdy ludzmi Monárchie fą/ naylepfzēy fzukáýmy *OrzQuin* O4v, B3, Q2v [2 r.], S3, Y2; *SienLek* Ttt4v; záćmiefnie [słońcá] fkućhki fwoief okazowáć będfziefie przez dwie lećiefie v ludzi ná Zachodziefie Słońcá miefzkáiefących. *LeovPrzep* Ev, D4v, E, 13; *RejAp* AA4, 42v, 56v, 65, 81v; miefdy kthoremi kolwiefk ludzmi [*Alcybiades*] żył/ thák fie vmiáł do wfzytkiefego przyfthofowáć/ że káżdy narod w tym przechodzil *GórnDworz* E2v; Alexánder sílá vczýnił dobrego thym ludziom/ kthore pod mocz fwą podbil *GórnDworz* Ii4, D4, Hhv; *HistRzym* 22; *RejPos* 6, 188, 200, 353; *BiałKat* 128v; *KuczbKat* 5; *RejZwierc* 17v, 25, 41v, 46v, 98 (15); *BielSpr* 45, 46, 60, 61v, 67v; *WujJudConf* 12; *BudBib* *Gen* 17/16, 48/4, *Deut* 4/19, 30/3, 33/17 (10); *BudNT* *Rom* 12/18; *CzechRozm* 112; *PaprpPan* A4, B3v, Lv, N3v, Ff2v, Ff4v; [*Sallustyjus pifzác o Getulach mówi*] Ci ludzie/ áni zwyczáiefow zá vftáwē wziętych nietrzyfmaliefie/ áni Praw pifánych/ áni pánowániefie kthorego człóiefká byli poślufzniefie. *ModrzBaz* 5, 11v, 31v, 35v, 74v, 77v (14); *SkarJedn* 366; *KochOdpr* D3; *Oczko* 17v; Wdeptáli mief w ziefmief ludziefie nieżyczfliwiefie [*conculeaverunt me inimici mei Vulg Ps* 55/3]/ A woyfkami chodzą/ kthorzy krfwiefie mćy chćiefwiefie *KochPs* 82; *SkarŻyw* 86, [236], 283, 355, 356 (8); *StryjKron* 125, 170, 320 [2 r.], 370, 617 (9), *NiemObr* 168; *ReszPrz* 16; *WerGość* 217; *BielSjem* 37; *ArtKanc* P3v; kiefdyá tu w Polfcze ták było fkapo ludziefie/ iż Krolowiefie áż do Niemiefc po ludziefie fláli *GórnRozm* L4, B3v, K4, M2; *KochProp* 8; *ActReg* 5, 6, 27, 29, 113, 144; *GostGosp* 142, 144; *GostGospGroch kt*; Grekowie Barbaros zwáli wfzytkiefie tē ludziefie/ kthorzy náufk nie ználi. *GórnTroas* 4, 5; *OrzJan* 81, 101, 103; *WujNT* *Luc* 13/4, *Act* 16/20, s. 563, 576; Nifzowcy/ y infzy wfzyfcy ludziefie/ kthorzyby fwowolniefie kupili fie/ náiefzdy iákie czýniąc [...] máief bydfziefie miefni zá *hostes patriae et perduelles*, *SarnStat* 438, 75, 115, 993, 1067, 1094, 1119; *GrabPospR* Nv; *PowodPr* 11; *SkarKaz*)(3, 40b, 312b; A tu ćief iufz Bog żegnáy krfayno cnotliwáfie/ Ludziefieć w tobie przewrotniefie láfáf ty poczfćiefwáfie. *CzahTr* I2v, E4, H2 [2 r.]; *SkarKazSej* 665a, 684b.

W polącziefiefiach szeregowych (18): *Terrarum gentium et civitatum* [...] Imiefonáfie ziefmiefie liudziefie y miefáf. *Mymer*¹ [312]v, [46]; Wody kthoreś wiefdziefáfie gdzie onáfie nierzáfdfniefie fiefdziefie/ ludziefie fą/ y narodowiefie/ y ięzykiefie [*populi sunt et gentes et linguae*] *Leop* *Apoc* 17/15 [*przekład tego samego tekfufiefie* *RejAp* 145v]; *BibRadz* *Dan* 3/31, I 451b *marg*, 4.*Esdr* 3/7; A wiefkiefie to miefáfto/ bo po wfzytkiefim świefátu rofypáne

ieft/ gdyż thu Pan wfpominác raczy rozmáithe ludzi/ narody/ ięzyki/ y pogány. *RejAp* 93, 81v, 91v, 119v, 145v, 146; *BudNT Apoc* 10/11, 17/15; podáne mu [*Chrystusowi*] ieft pánowanie/ y cześć y kroleftwo [...] áby go czćili wzyfscy ludzie/ narodowie y ięzyki *CzechEp* 299; *WujNT Apoc* 7/9, 9/9, 17/15.

W połączeniu z nazwą jednostki terytorialnej [w tym cum G (sine praep 47 r.) (70), L (5), ludzie + nazwa (58), nazwa + ludzie (17)] (75): *MiechGlab* *5v; [jeśli] lvdzie oney wchy nyemoglyby vkazacz fladv [ucieczki zbiega] daley zewfchy swoyey Theda czy lvdzie wlfchy oney bandą vynowaczy skody opravovacz, albo fzbyegy ony y dobithky do syebye przypanzone y slyakym dognane vydacz, Alye gdzie [!] by ludzie wzy thakowey vkazaly slyad daley zewfchy swoyey, theda nyoż daley vynowaczy nyebandą *LibLeg* 6/156v, 10/67, 91 [2 r.], 91v, 92, 94 (12); *RejPs* 155; Ludzie oney ziemie flyżąc o przyfcie Alexandrowym przyniefli mu wielkie dary. *HistAl* L4, Dv, D3, G4, H7v, L6, M6v; *LubPs* T3; *GroicPorz* a3; Czemu fie tak hániebna złość miedzy wámi nálázlá? Wydaycie ludzie z miáltá Gábáá [*Tradite homines de Gabaa*]/ ktorzy ták hániebną rzecz zbroili *Leop Iudic* 20/13, *Lev* 20/2, 1.*Par* 5/25; *BibRadz Gen* 19/4, 23/7, 2.*Esdr* 7/6, *Ioann* 4/28; *OrzRozm* O3v; Był theż táb [w Nowogrodzie] wielki fklad Kupiecki/ rozmáitych towárow/ y z rozmáitych Kráin ludzi/ s Niemiec/ s Turek/ s Tátar/ s Polfki/ z Litwy/ Ruśi *BielKron* 432v, 72, 211, 298, 335v, 447v (11); Aquitanus populus, Ludzie z tey kráyiny. *Mącz* I3d, 168d, 199d; *OrzQuin* Q4v; *LeovPrzep* A3v; thegoż im też wzytozy w onem miefcie ludzie zyczyli/ okrom iey oycá *GórnDworz* Aa5, Ii7v; *RejPos* 204; *RejPosRozpr* b4v; *BudBib* 1.*Esdr* 3/3; *ModrzBaz* 33; *Oczko* 11; *SkarŻyw* 29, 508; Dla wielkich cnot/ ktore były onego dáwnego wieku w Rzymie/ dálekich kráioŵ ludzie/ poddawali fię pod moc Rzymfka [!] *GórnRozm* B3v; *GórnTroas* 5; *SarnStat* 116, 126, 225, 309, 317 (16); *KmitaSpit* A4v.

W połączeniu z nazwą geograficzną lub przymiotnikiem od nazwy [w tym: przymiotnik (64), rzeczownik (37), ludzie ktore zowq (4); ludzie + ai (40), ai + ludzie (24), ludzie + sb (28), sb + ludzie (9); cum sb N (9), G (sine praep 2 r.) (17), L (11)] (105) : wlfytcy cie mily Iezu przeffladuią/ a nad tobą motz maią/ a náwięcév ci ktorzy fą wodze ij kfiążęta żydowfkich ludzi. *OpecŻyw* 108; *HistJóz* Cv, Dv [2 r.]; *FalZiołUng* V 119; *MiechGlab* **4, 24, 46; [*Kozacy chodzą brać dobytki do Wałach*] abi Prothwycza y ynne pogranyczne lyvdzy Corony polfzkyey wyedly kv domnymanyv ffamfzyath y nyeprzyaczyol ye⁸⁰ K. Mczi *LibLeg* 11/134, 6/158, 10/70, 94, 11/26, 108 (10); *ConPiotr* 35; *HistAl* F4v, H7v; O Symonye czárnokfyżniku ludzye w fámárieŵy też dzyerzeli/ iz on był moc álbo fiłá Boża *KromRozm II* f3; *KromRozm III* G3; *Leop Is* 28/3; *BibRadz Gen* 13/13, 1, *Reg* 6/13, 20, *Ier* 11/23, *Iudith* 2/12; *OrzRozm* D2v, L4v, T3v; SZwabfka ziemiá iefth wezwáná od ludzi Szwabow *BielKron* 287, 9, 12, 20v, 28v, 30 (39); Inde Cannensis pugna, Bitwá myędzy Rzymyány á miedzy Kartaynskiemi ludźmi. *Mącz* 33d; *LeovPrzep* B, E2; *RejPos* 16, 28, 175; *RejZwierc* 185v marg, 264v, Aaa4v; *BudBib Iudic* 8/14, 2.*Par* 32/33, 2.*Esdr* 13/12, *Is* 9/9; *HistHel* Bv; *ModrzBaz kt*, 5; *SkarŻyw* 202, 480, 535; *StryjKron* 370, 682, 712; *CzechEp* 64; *GórnRozm* D3; *GórnTroas* 68; Niemálz tu onych ludzi z Frigiiey/ niemálz miaft ich: práwé tu Niemce naydzie *OrzJan* 81; *WujNT Aet* 4/27, 16/37; *SarnStat* 426, 1001, 1051, 1205; *CzahTr* K2v; *PudłDydo* A3.

Fraza: »co(ście) za ludzie (są)« [szyk zmienny] (8): *LibLeg* 10/56; alie czo fcie Za liudzye/ ac wdzicznij gofcie Znacz jż nięználfeij krajny *RejKup* p7v; trzeciego fnich [z pojmanyh ludzi książę]

wziął chcąc ná nim wbádác co zá ludzie íą *BielKron* 450, 453, 465v; *RejPos* 196v, 295; [dwanaście szpiegierzów] naprzod ziemię obiecáną z rofkazánia Moyżefzowego oglądáli/ iáka íeft/ co zá ludzie/ co zá obroná/ co zá żyzność y vrodzáie ma. *SkarŻyw* 500.

Wyrażenia: »ludzie cudzoziemcy« (1): Ty to niewiáły gdi widziáły ludzi cudzoziemce przez rzekę płynące chwythály ie *HistAl* M3.

»cudzy ludzie, ludzie w cudzey stronie« [szyk 3 : 1] (3 : 1): Spyewacyełz Pánu Bogu co myełzka w Syonye/ Obyawcye pilność yego ludzyom w cudzey ftronye *LubPs* C2; *Inhospitalitas* – Nie ludzkosc do prziięciá czudzich ludzi w dom. *Calep* 537a; *JanNKar* H3v [2 r.].

»czarni ludzie« = *murzyni* (1): A gdy tzarne ludzi albo murzyny weśnie widziál/ tzarne ífuknie y kápice Mnichom rozdał *KrowObr* 136.

»dzicy ludzie« [szyk 5 : 1] (6): Ma Szwecia kfięstwo Angiermáńskie/ kthore ku pułnocy ná granicách Lápanow dzikich ludzi leży *BielKron* 293v, 293v *marg*, 295, 433v, 449; *SkarKaz* 382a.

»dziwni ludzie« [szyk 2 : 1] (3): Bijałci teź Herkules dziwne ludzi/ dziwne narody/ á nákoniec s ímoki y ze lwy íie łamał/ á gdziełz íeft? *RejZwierc* 166, 166v; *SkarŻyw* 355.

»ludzie gorni« (1): Stefan gdy wiechał przed bratem/ Multany y ine ludzi gorne k fobie przyciágnął *BielKron* 387v.

»grubi ludzie« = *agrestes Miech; barbari Calep* [szyk 7 : 4] (11): *MiechGlab* 60; Arabowie, Tatarowie, Turkowie ktorzi nałladuią fecti Machometowey półzli z grubych ludzi z pałterzow y z ludu ktorzy íie w lefiach chowali *WróbŻołt* cc2; *BielKron* 276, 281v; *RejPosWstaw* [1432]v; *SkarŻyw* 30, 452; *ReszPrz* 66; *Calep* 124a; á to íą tácy/ ile wiádomość mamy/ chłopi próci/ poimáni od roli/ z motłochu ludzi grubych *OrzJan* 38; *JanNKar* G.

»ludzie [jakiego] języka, mowy« = *homines eiusdem linguae Modrz* [szyk 10 : 4] (13 : 1): *BibRadz Dan* 3/31, I 451b *marg*; *BibRadzBaz* *ktv*; I ulinum Miałteczko w ktorym mieszkali Serbowie/ Dálmáte/ Wandáli/ náłzego íezyká ludzie/ kthore mieli zá Greki niektorzy *BielKron* 291, 159 [2 r.], 161v, 167v, 357; my Polacy/ iáko y ini Słowiáńkíego íezyká ludzie/ mowę íwá z Gréckíego íezyká mamy wziętą *OrzQuin* O4v, B3; *ModrzBaz* 114; *SkarJedn* 377; *Calep* 124a.

»naszy (a. swoi itp.) ludzie« = *współrodacy, współmieszkcancy; generationes nostrae Vulg* [szyk 11 : 8] (19): *LibLeg* 10/95v, 11/162v; *Leop Ex* 30/38; *RejZwierc* 3v; *BibRadz* I 288c *marg*; *BielKron* 25, 451v; Przeto Páná Bogá trzebá próci/ áby iáko rozne ítroie/ ták teź j dziwne dumy/ w ludziach náłzich vftály. *GórnDworz* 17; Zás gdy káždy pilnuie tego co ná íego vřząd náleży/ tedy íię íprawy rychley y lepiej odpráwuią [...] ludzie teź ták íwoi iáko y półtronni [*homines etiam et muneipales et externi*]/ z mniefzym náłładem y czáfu trawieniem do domu íię wráciá. *ModrzBaz* 26, 1, 113; *Oczko* A3v, A4v, 12, 21; *KochPs* 62; *GrabPospR* N4; *CzahTr* I2v; Iuż íię Polscy pátnicy vprzykrzyli Włochom/ Ktorzy íię przypátrzyli náłzych ludzi fochom. *KlonWor* 52.

»ludzie (nie)znajomi« [szyk 2 : 2] (4): *OpecŻyw* 28v; Napierwey powiádał Kádámuftow przyiáciel ktorzy íechał s tym przełozonym Krolá Portugálkíego⁸⁰ íz byli v ludzi íełzcie íwiátu nie znáiomych *BielKron* 452v; *RejPos* 290; *WujJud* 262.

»ludzie (z) narodu (naszego, a. obcego, a. polskiego itp.); narod ludzi« = *eius generis homines, homines plebei JanStat* [szyk 27 : 20] (44; 3): przykazał [*Pan*] to ludzyom z narodu Izráelkíyego/ By

pomnieli dobroci ty Bogá Iákovowego. *LubPs* S4v; *BibRadz* I *2v; [*Finlandowie ciágnęli*] do Węgiei/ do Niemiec á do Włoch/ ktory narod ludzi zwano ták. Gotti Oltrogotti Párti Swedi [...] *BielKron* 294, 21, 271, 315v, 337, 357, 433v; *GórnDworz* Y2; *RejPos* 157v; *BielSpr* 59; *BudBib* 3.Esdr 1/33, 2.Mach 4/35; *CzechRozm* 95; Byli teź y ci/ ktorzi v nas/ to ieft/w pośrodku Polłki/ Kłafztory ludźiom obcego narodu przywłafzczáli [*coenobia hominibus exterarum nationum adscriberent*]. *ModrzBaz* 132v, 105, 114 [2 r.]; *ReszHoz* 135; *ActReg* 8, 42, 75 [2 r.], 148; *KochCz* B; *WujNT* 515, 517; *SarnStat* 111, 180, 266, 425, 426 [4 r.] (18); Serce męłtwo y dzielność to wam przyznawáią/ Obcych narodow ludźie ktorzy to was znáią. *CzahTr* G3v.

»nowi ludzie« (2): *Leop* *B2; po nim nie dawnych cźáfow dofyć nowych ludzi ná wyfpách wynáleźiono/ kthorzy nigdy niebyli znáiomí ftárym Kozmographom *BielKron* 263.

»obcy ludzie« = *alieni* *Modrz*, *Vulg*; *barbari* *Vulg*; *homines extranei* *JanStat* [szyk 16 : 9] (25): *BierRozm* 9; *GliczKsiqź* B5v; Pracą yego ktorey łoby nabywał w trudności/ Nyech rozerwą ludzye obcy w fwoye ofyádłosci. *LubPs* Z; Ziemiá wálłfá łpułthoffoná/ miáłtá wálłfe wypalone fá ogniem: kráinę wálłfę tuź przed wámi obcy ludzie požyráią *Leop* Is 1/7; *BibRadz* *Eccli* 45/22; obcy ludźie przechodzą KORONĘ Polłką iáko chcą *OrzRozm* Vv, P3, P4; *BielKron* 271; *Mącz* 159a, 298a [2 r.]; *OrzQuin* Y4; *RejPos* 290; *ModrzBaz* 103; *SkarŻyw* 28; *GórnRozm* Kv; *KochFrag* 48; A oni obcy ludźie (*marg*) bárbárowie. L. G. ták zwáli Graekowie wfyłtki inne narody, ktorzy nie fá Graekowie. (-) okázowáli nam nie ledá ludzkość. *WujNT* *Act* 28/1, *Act* 28/4; *SarnStat* 71, 286, 883; *SkarKazSej* 695b; *KlonWor* 14.

»ludzie (po-, u-, za)graniczni« [szyk 4 : 4] (8): pośfel łtharofthi Kamyenyeczkyego kthori thv hil o zlozenye seymv na łpolną łprawyedlywofcz lyvdzy pogranycznich z obozey łtroni nycz nyepzinyofł pewnego *LibLeg* 11/151v, 6/155v, 11/174; *RejZwierc* 188; O NIZOWYCH Y POGRANICZNYCH ludźiach: á tákże o pohámowániu łwowlenłtwá ich. *SarnStat* 452, 4, 453; *CzahTr* G4v.

»ludzie połnocni, z krain połnocnych, na (od) wschod(u) słońca« = *fili orientis* *PolAnt* [szyk 7 : 4] (3 : 4 : 4): *BibRadz* *Iudic* 6/33, *Ez* 25/10; tylko Sármáte á Šcite/ ludzie z połnocnych á ze włchodnich kráin/ mocy Rzymłkiey nigdy fie nie bali *BielKron* 338, 281v, 298, 335v; *Mącz* 160d; Máchometh ná włchód łłóncá ludźie pobłáźnił baykámí łwemi *BiałKat* 128v; *BudBib* Is 2/6; Trudno tu o wielki rozum v nas ludźi połnocnych *GórnRozm* I4v; *PaprUp* L4.

»postronni ludzie« = *exteri homines, populi* *Modrz*, *homines externi, extranei* *JanStat* [szyk 45 : 19] (64): *MiechGlab* ktv, 1, 23, 27, 35 [2 r.]; *KromRozm* III A5v; *GliczKsiqź* M2; *RejWiz* A5; *UstPraw* E2v, H2; Mniemáli przed tym połtronni ludźie/ áby POLONIA byłá Miáłto iákieś *OrzRozm* P4, C3; [*Król królestwa Chanono ukazał nam wielką przyjaźń*] łfyłzac dobre záchowanie Krolá Portugálłkie⁸⁰ s połtronnymi ludźmi. *BielKron* 454, 128, 267v, 297, 318, 318v (12); *LeovPrzep* B2v; *GórnDworz* B6v, B7; *RejZwierc* 147v, 194v, 205, 242; *BielSpr* 60v [2 r.], 65; *BudBib* 1.Mach 3/36; *BiałKaz* I2v, M; pokoy naywięcey ile moźe być/ ze wfyłtkiemí ludźmi połtronnemí [*cum exteris populis*] ma być záchowan *ModrzBaz* 102v, [16], 34, 55, 104, 105 (9); *ModrzBazBud* ¶5; *Oczko* A4; *SkarŻyw* 334; *ReszList* 166; *OrzJan* 126; Połtronni ludzie z Perfyey przyiácháli/ áby go [*Jezusa*] we źłobie leźącego oglądáli *LatHar* 197, 196; *SarnStat* 293, 326, 375, 387, 1227 (10).

»rozmaici, różni ludzie« = *gentes diversae Vulg, JanStat; populi multi Modrz* [szyk 16 : 11] (24 : 3): *OpecŻyw* 14v; *vyełką fzya skoda sthala w Valafkyey zyemy, przesz voyłką rofzmaythych lvdzy, a swłałcza Tathar LibLeg* 7/8v; *RejPs* 70v; *RejKupSekl* a7; *RejWiz* 168; *Leop 2.Mach* 12/13, 27; *BielKron* 143, 442v; *Varietate gentium constans provincia, Rozmáyte ludzie ma w łobie. Mącz* 475c, 377a, 482a, 487d; *LeopPrzep* D4v; *RejAp* 93; *RejPos* 19, 28v; *KuczbKat* 265; *BudBib Is* 49/22; *ModrzBaz* 48; *SkarJedn* 80; *ReszList* 185, 189; *GórnRozm* B2v; *ActReg* 74; *Ale zaż tych ziem iest máło/ Z których łie voyłko zebráło? Ludzi różnych náprawádzł Bóg k Troiéy/ żeby iá zgładził. GórnTroas* 56; *SarnStat* 196.

»sąsiedni, sąsiedzcy ludzie« (2 : 1): *LibLeg* 6/117v; *i ci [...] dawają wždy swe sprawy, przecz co czynią, aby się wždy in contemptum et in discrimen nie przywiedli u sąsiedzkich ludzi sobie przyległych. DiarDop* 99; [*Gieza uporninał obywateli, aby*] *w ludzkiej krwi łie nie kocháli/ iáko byli zwykli/ sąłiednim ludziom łie záchowáli. BielKron* 299v.

»tameszni, tuteczni ludzie« [szyk 2 : 2] (2 : 2): *GórnDworz* V7v; [*Gedymin*] *oštátki wšyftkiej ziemie Mágrábfkiej zburzył/ zwoiował/ [...] ludzi támełznych łiekąc StryjKron* 406; *Drógá do Węgier y do Śląská tylko tutecznym ludziom, nie połtronnym iest zákazáná. SarnStat* 1237, 1225.

»ukrainni ludzie« [szyk 2 : 1] (2): *dla tey prziczini czy livdzie vkraynny na obie stronie pokoyv niemiewayá. LibLeg* 11/90; *VotSzl* C4, E4v.

»ludzie wysepni, (z) wyspu, na wyspie« [szyk 8 : 3] (4 : 4 : 3) : *Stoczył tám Mágiellanus bitwę z ludźmi z inych wyłpow/ támże zábit BielKron* 446; *Dáli też znác przez znáki oni ludzie wyłepni/ iż onych dwu zábili y ziedli/ ktorzy byli wyłzli na brzeg ku wywiedzeniu łpołobu onego kráiu. BielKron* 448, 20v, 281v, 441 [2 r.], 441v, 443v (11).

»ludzie z zamorza, zamorscy« (2 : 1): *SarnStat* 107, 1129; *Ktorego Gdańłkiego portu [...] gdybychmy łepiey záżywác/ á dárow od Páná Bogá nádánych vżywác vmieli/ dáłeko drożey mogli bychmy towáry łwe przedáwác ludziom zamorłkim* *VotSzl* D3.

Szeregi: »(nie tylko) ludzie, (a, i, ale) narody (a. narodowie)« = *gentes (et) populi PolAnt, Vulg* [szyk 19 : 6] (25): *KromRozm III* G3v; *KrowObr* 48v; *Y zgárná łie do niey włlyftkie narody/ á poydá ludzie mnodzy/ y rzekná Leop Is* 2/2[3], *Ps* 107/4, *Sap* 3/8, *Is* 2/4; *BibRadz Hab* 2/5, 13; *BielKron* 14v; *Mącz* 339a; *RejAp* 14v, 85v, 106v; *RejPos* 229v; *RejZwierc* 166; *BudBib Ps* 46/3, *Ier* 51/58; *Vrosły potym woyny miedzy ludźmi y narody [inter populos et nationes] ModrzBaz* 102; *SkarJedn* 80; *SkarŻyw* 285; *CzechEp* 274; *WujNT Act* 4/25, s. 453, 615, 885. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 14 r.*]

»ludzie (i) przychodniowie« (3): *łádzcie łpráwiedliwie miedzy włzemi ludźmi/ y miedzy przychodniámi [inter virum et inter fratrem eius, et inter peregrinum eius], BudBib Deut* 1/16; *SarnStat* 107, 1129.

a. *Pokolenie, ród, potomstwo; populus PolAnt, Vulg* (21) : *ZAcni to záwždy ludzye/ byli Herbutbowie RejZwierc* 60v, 2v, 63, 80v; *BielKron* 18; *GrzegRóżn* [L2]; *Nieomyłifz łye ná żadnym Herborcie nigdy/ á zaż niewidził/ iáko ci ludzie miłóść á pokóy miedzy námi w Przemysłkiey Ziemi mnożą OrzQuin* B4v; *Y łkonał y vmárł Abráhm włtárości [...] y przyłozon do ludzi łwoich. BudBib Gen* 25/7, *Gen* 25/17, 23; *Hábdank Polłki Herb dawny Ludzie rodził z cnotá. Ktorzy Krolom Coronie*

flużyli zochotą. *BiałKaz* Nv; *Biereccy*. TO są prawie ci ludzie zwyczajnie dobrego/ Więc nie masz czym brąkować ieden tu w drugiego *PaprPan* R3, Q.

Wyrażenie: »ludzie (z) domu, narodu, pokolenia« [szyk 5 : 3] (4; 3; 1): Wszak to nie iest tajemno nikomu/Czo za ludzie ijdą z tego domu *KlerPow* 3; Ale dzis nye inaczey czynią yedno yako przed them za Kaimá czynili oni ludzie s pokolenya Adámowego álbo Setowego *GliczKsiąż* P7; Wíflech tedy ludzi domu Iákobowego [*omnes animae domus Iacob*] ktorzy łnim wézlili do Egiptu/ było liedmdzieliąt. *Leop Gen*46/27; *OrzList* ev; *RejZwierz* 71; z narodu twoiego będą błogofławieni wzyfscy ludzie. *BielKron* 36, 52, 52v.

i. *W połączeniach określających przedstawicieli stanów, klas oraz sytuacji majątkowych i społecznych (1380)* :

Wyrażenia: »ludzie bogaci« = *viri divites PolAnt*; *homines locupletes Modrz* [szyk 7 : 4] (11): *OpecŻyw* 16; *FalZioł* V 46; Żywot iest ludzi bogatich łzczęfcie á radość *BielŻyw* 136; *SeklKat* Y4; *MurzNT Luc* 21/1; *GroicPorz* d2; Przez wtory obraz możemy rozumieć bogate ludzie tego światá/ ktorzy przez łáfkę Bożą podwyfzeni są ná bogáctwá *HistRzym* 4; *RejPos* 288; *BudBib Eccli* 44/6; *ModrzBaz* 19, 141v.

»ludzie c(z)elni« [szyk 4 : 4] (8): z pany wielkimi, y też z ludzmi czelnymi: nieiest dobrze obcowac *FalZioł* V 52v; *KromRozm I* O2v; *RejPos* 9; ludzkie Zbory niemogą być dobrze rządzone/ ábo wedle rozumu łpráwowáne/ iedno od ludzi czelnieyfzych [*viri excellentes*] *ModrzBaz* 13; *GórnRozm* A2v, A4v; *ActReg* 64; *GórnTroas* 41.

»czyści ludzie« [szyk 5 : 1] (6): *GliczKsiąż* K6 [2 r.]; *RejFig* Dd6v; Ná biefiedzie theż iedney/ byli półpołu z drugimi czyfłtemi ludźmi/ dwa pánowie Thárłowie *GórnDworz* Q4v, C7, N7.

»dobrzy ludzie« = *viri boni Mącz*, *JanStat*; *viri a. nobiles probi JanStat* [szyk 34 : 10] (44): yakom ya nyeprzyyął swyadestwa dosthathecznego oth pana doctora hy hynych dobrych ludzi (ktorzy na poswie są) *ZapWar* 1528 nr 2458, 1505 nr 2011, 1537 nr 2494; *LibLeg* 6/115v, 11/18v, 20v, 21, 60v; *LibMal* 1545/ 103v, 1554/186; *GroicPorz* b3, r, eev; *BielKron* 148; *Mącz* 127a, 243c, 308b; há chłopie/ á więcbyś też thy chciał/ dwie oczy mieć w głowie/ iáko ma fláchthá/ y ini dobrzy ludzie. *GórnDworz* R8, B8, H2; *ZapKościar* 1582/29, 31v, 35, 1533/35v, 37 (20); łam Káľztelan do blifkiéy wsi flugi fwé/ albo którékolwiek łzláchćice dobre ludzi półłac ma *SarnStat* 302, 573, 701, 707.

»(z) pierwszych (a. przednich, a. zacnych itp.) domow, familiji ludzie« [szyk 5 : 4] (6 : 3): *OrzList* g4; *BielKron* 148; *Mącz* 266d; *BiałKaz* K4v; [*Rzeczpospolita daje*] zdawná wśzelákich narodow wććiwym y zacnych fámiliey ludźiom/ y [!] łiebie plác y mieyfce. *CzechEp* 62; Niektorzy też zacnych y Kfiążęcych domow ludzie oftrym worem twarzy łwoie/ áby widziáne nie były/ pokrywzy/ do Pánow rozmáitych/ y do infzych domow półpolitych chodząc iáłmużny profili *ReszHoz* 126; natakie wrzędy ludzie domow pierwszych zawzdy bywali obrani. *ActReg* 47; *SarnStat* 1012, 1022.

»ludzie duchowni« = *sacerdotes Mącz*; *viri a. personae ecclesiastici(-ae)*, *homines spirituales JanStat* [szyk 7 : 6] (13): Jachanie na woynę, ma bydź łtarym obyczayem wStatuczie opyfánym, beł Zkod ludzi. thak duchownych yako swyecznych. *ConPiotr* 32; *UstPraw* E2; *BielKron* 299v; Collegium sacerdotum, Zgromádenie álbo Kolegium duchownych ludzi wśpołek mieľzkáyących. *Mącz* 59c; *StryjKron* 100; *ReszHoz* 118; wftáwiamy/ áby Duchowni ludzie trzymájący opátrzenia duchowné/

álbo kápłani/ nie mieřzáli fie nápotym w fądy świetckie *SarnStat* 562, 354, 913, 1014, 1022, 1099; *SkarKazSej* 697a.

»dworscy ludzie« [szyk 3 : 2] (5): A [*Antanagor*] wyřzawřzy ludzie dworfkie/ poczał z nimi wesoł być/ á poczał fie pytać ktoby ich panem był. *HistRzym* 22, 18v; *RejZwierc* Aaav; *SkarŻyw* 507 [2 r.].

»gorni [= *wysoko postawieni*] ludzie« (2): *OrzQuin* Bv; A iżby też tákowá wřtawá nie byli odřtrychnieni górní ludźie od řluzby żołnierzkiej. *SarnStat* 432.

»haniebni ludzie« (2): Abowiem hániebnym ludźiom wřzytki wřciwe řprawy bywáią zábронione. *GroicPorz* xv; *BibRadz* 2.Petr 2/7.

»ludzie kupieccy« [szyk 9 : 1] (10): *SienLek* 164v; *GostGosp* 144; á po tych czásiech wolno będzie Zupnikóm y ich Piřarzóm przedawác ludźiom kupieckim iáko będą mogli. *SarnStat* 394, 401, 1222 [2 r.], 1230 [2 r.], 1274; *VotSzl* D3.

»ložni ludzie« (3): O łožnych ludźiech dźieřtynicy máią wiedzíeć. *GostGosp* 146; *SarnStat* 521 [2 r.].

»majętni ludzie; ludzie majętności wielkiej« [szyk 2 : 1] (2; 1): Ná koniec iáko byli ludzie máiętności wielkiej/ dwa kłasztory zbudowáli *SkarŻyw* 178; *CzechEp* 351; Piękna przestrogá wřzytkim máiętnym ludziam. *WujNT* 245 marg.

»ludzie mali« [szyk 2 : 1] (3): *LibLeg* 10/98; *KochWr* 19; mali ludzie wielkim, [...] przydac się ieszcze mogá kiedy. *ActReg* 173.

»ludzie miejscy« [szyk 3 : 2] (5): *ComCrac* 21; Nuz monstrowac li Miejskie ludzie adowiedziec się wieleby doobrony grzecznych było *ActReg* 28; gdy którzy kmiećie/ chłopi/ álbo inni ludźie miejscy [*civiles homines JanStat* 1093] przez potomřtwá z tego śwíatá zchodzą/ [*ich dobra panowie zwykli brać*] *SarnStat* 652, 1230; *GrabPospR* N4.

»ludzie (na)pierwszy« [szyk 3 : 1] (4): [*Ćwiczenie wojenne albo około pistrna*] miedzy wřzytkimi náukámi náwobodnieřze řą/ y náyprawřze/ á przeto też náyprawřzym ludziam/ to iest/ Krolom/ Xiążętam godzą się *KwiatKsiąż* N3v; *SkarŻyw* 102; *ActReg* 47, 138.

»ludzie (z) (na)rodu [jakiego]« [*w tym: prostego (4), szlacheckiego (3), wielkiego (2), zacnego, plebei generis*] [szyk 7 : 4] (11): *OrzRozm* O3v; *SkarŻyw* 62, 573; Dzierzawy, albo Dwory [...] wolno dawac nam komu chcemy dla pozytku skarbowego, iedno nie Cudzoziemcom ale wedle Statutu ludziam znarodu szlacheckiego *ActReg* 44; GDyż to iest Státuty przodków nářnych opátrcono/ áby ludźie narodu prořtogo [*ut homines plebei JanSta* 199] do głównych Kořciołów dawáni nie byli *SarnStat* 180, 157, 197, 239, 522, 696, 921.

»nędźni (a. mizerni, a. ni(k)czemni itp.) ludzie« [szyk 24 : 11] (35): *RejKup* aa8v; *MurzNT* 111; *LibMal* 1554/189; Ach gdzyeřz tego řtátutu do Polřki dořtáli/ Nie tákby nędźni ludzye w wćiřkoch plákáli. *RejZwierc* Iv; *OrzRozm* O3v; *BielKron* 124v, 262; *Mącz* 37c, 325a, 343c, 428c; *RejAp* 74v; *GórnDworz* O3, Gg6v; *GrzepGeom* A4; *RejPos* 23v, 24, 160, 325; *RejZwierc* 39v, 59v [2 r.], 69v, 140v, 186 (3); á zá tym ludźie řkromni w pokoju fie w domkách řwych przefypiaią. *CzechRozm* 249; Pieáni/ liřty/ káiążki gámřacyey pełne/ w kochániu wielkiem bywáią v dworzan/ á ktorzi się w tym niekocháią/ tych zá prořtaci á nikczemne ludźi [*inepti*] rozumieią. *ModrzBaz* 13; *KochPs* 17; *CzechEp* 351; We krwi mizernych ludźi řmierć nie rádá brodźi. *GórnTroas* 62; *OrzJan* 31; *SapEpit* A4v.

»niedostat(ecz)ni ludzie« = (*homines*) *egentes Vulg, Modrz; debiles PolAnt* [szyk 5 : 3] (8): *SeklKat* L4; *Leop Eccle* 5/7; *BibRadz* 2.*Mach* 8/28, 30; Fokárowie ludziem niedoŃtátnim látá Bożego 1516. więcej niżli fto domow by iákie miáŃteczko zbudowáli *BielKron* 288; *GórnDworz* li7v; *BudBib* B; *ModrzBaz* 40v.

»ludzie (nie)godni, wielkiej godności« = *homines digni, idonei Modrz; viri (in)digni, idonei JanStat* [szyk 33 : 21] (53 : 1): *MiechGlab* *2v; *GliczKsiąż* M8; [złodziej] może być dan wtore ná mękę/ gdy ieft iáfný iego vczynek/ Ńwiádectwem dwu godnych ludzi ták dobrze dowiedźiony *GroicPorz* ii3, B4v; *KrowObr* Bv, 124v; *UstPraw* A4, G3; *BibRadz* 1 *Par* 12/32; Oto dochody wielkie MieŃckie/ y teź wolności rozdano ludziom niegodnym. *OrzRozm* P2, O3, O4v [2 r.], P3 [2 r.], Rv, R2v (11); *BielKron* 160, 213, 462v; *KochZg* A4; *OrzQuin* E2 *marg*; *Prot* C3, D2v; między wielkiej godności ludźmi/ máło tych ieft/ ktorzyby nie miłowáli/ ábo niemieli mieć w wielkiej vczćiwoŃci białyhgłow *GórnDworz* V2, B8, Dd8v, Hh6, Ii2; *BielSat* D2; *ModrzBaz* 17v, 39, 44, 57, 138; *StryjKron* 432; *KochJez* A4; *KochFr* 8; Wielź że w PolŃzcze godni ludzie w wielkiej cenie v nas. *KlonŻal* E3v; *BielRozm* 27; *PaprUp* G3v; *OrzJan* 68, 129, 130; *JanNKar* B4, D2v; *SarnStat* 192 [2 r.], 199, 309, 317, 867 (9); *PowodPr* 84.

»(nie) leda ludzie, ludzie nie leda jacy« = *omnes homines Modrz* [szyk 3 : 1] (3 : 1): drudzy powiedáią/ á nie ledá ludzie/ iż Scipio záżył był nieco tey bialeygłowy. *GórnDworz* Aa7; *WujJud* 38v; *ModrzBaz* 116; *vir bone famo* od ludzi nie lada iakich ma bic przeŃwiattzon *PaprUp* Iv.

»ludzie (nie)osiadli« = (*nie*)*posiadający ziemi(ę) na własność; possessionati JanStat* [szyk 11 : 5] (16): POdwoyfki ma być obieran przez Woythá y Przyfyęźniki z ofyádłych ludzi *GroicPorz* g2v, ov, dd4, oo3; *UstPraw* A3v, A4, C; Gorę ktorá zowá Cellius/ [*Hostyljusz*] ku miáftu przydał/ ná ktorey Ńie dopuŃcił fádzic ludziom nie oliádłym *BielKron* 101; CElnicy/ Mytnicy/ Zupnicy/ máią bydź ludzie oŃiedli *SarnStat* 342, 361, 429, 434, 514, 524, 525, 911.

»ludzie niepotrzebni« = *non necessarii homines Modrz* (5): Cygáni álbó ludzie niepotrzebni będą przez nas z źemie wywołáni *UstPraw* K3; *BielKron* 272; *RejZwierc* 187; *ModrzBaz* 116; *SarnStat* 523.

»ludzie niewolni, niewolniczy« [szyk 7 : 3] (9 : 1): *LibLeg* 10/122; *BielKron* 261v; Catasta, MieyŃce ná którym niewolne ludzie przedawano/ tárgowisko niewolników. *Mącz* 41a, 388d, 479d; Otóź maćie piérwřzá przyczynę/ czemu w KŃięŃtwách ludzie niewolnymi Ńá *OrzQuin* S, R2; *Calep* 635b; *Phil* P4; *OrzJan* 44.

»opatrzni ludzie« = *uczestnicy rozprawy sądowej* [szyk 4 : 1] (5): *CzechEp* 103; stanawŃi oblicznie przed namy soltifęm grzegorzęm lięgá y przed łáunikj miáŃteczka KoŃcięrziny oppatrzny liudzie iako ná imię bartoŃz Kropidlo a mieŃzczanin zmiáŃteczka koŃzięrziny ziedny stronj a pyotr pęk mieŃzkaiączy wŃzuminach z drugi strony *ZapKoŃcier* 1589/87, 1582/27v, 87v, 1589/87v.

»ludzie poddani« = *homines subditi a. subiecti Modrz, JanStat* [szyk 11: 2] (13): *MetrKor* 34/135v; *BierRozm* 9; [zakazanieŃmy uezynili] aby zadni poddani náŃch nyefźmyal lyvdzy poddanich CzefŃarza ye⁸⁰ Mczi Ńkodzycz wyedzancz yŃz zatho srodze bi karan bill. *LibLeg* 11,136, 11/83v, 84; *BielKron* 67v; Niemoże to być/ áby ten woŃkcam miał vmieć dobrze rofkázowác/ ktory ludziom Ńobie poddány [hominiibus sibi subditis] dobrze rofkázowác nieumie *ModrzBaz* 47v, 22v; *GostGospSieb* +3; *SarnStat* 178, 915, 922; *PudłDydo* B.

»ludzie podli« = *infimates Calep; homines humiles, contemptiores Modrz* [szyk 8 : 8] (16): *KwiatKsiąż* G2v; Nie powiedam ia pánie Boiánowfki thego/ áby w ludziech podłych nie mogły być/ tyż wśytki cnoty/ ktore y w zacnych. *GórnDworz* D3v, Dv, D3v; *ModrzBaz* 73, 77, 131; *ILe* kroć/ námilfzy bráčia/ ludzie podłe y ná święcie [!] wzgárdzone widziécie/ by dobrze było co w nich gánić/ niegardzcie iemi *SkarŻyw* 589, 292; *CzechEp* 325; *Calep* 532b; *Phil* 02; *OrzJan* 38; *WujNT* 579; *SkarKaz* 84a, Ooooo.

»ludzie podróżni« = *itinerantes JanStat, JanPrzyw* [szyk 7 : 5] (12): *FalZioł* IV 16c [2 r.], 52b; *MiechGlab* *5; *BibRadz* *Iob* 6/19; *SienLek* 120; y woyfká/ y podróżni ludźie ták ná morzu iáko y ná ziemi/ y wśyfcy kupcy tákże o nim [poście] wiedzą *WujJud* 193; *LatHar* 632; A ták fkázuiemy: áby Sędziowie [...] dróg y ludzi podróżnych bępieczenftwá [...] / bronili *SarnStat* 947, 491 [2 r.], 974.

»ludzie pospolici, z pospolstwa, gminu pospolitego« = *homines plebeii Modrz* [szyk 21: 15] (34 : 1: 1): *BielŻywGlab* nlb 8; polkkiego píma nie wśytci ludzie póspolici vmieią. *MiechGlab* ktv; *LibLeg* 10/92, 93v, 11/141v, 164v; *BielKom* nlb 5; *KrowObr* C2v; niektorzy chcieli áby to zboże od Tyránná było dano póspolitym ludzyom ná żywność *BielKron* 108v, 24v, 99v, 115v, 126, 129v *marg* (21); Zefzło fie też y ludzi s póspolftwá niemáło *HistLan* F; *RejAp* 163; *ModrzBaz* 80; *SkarŻyw* A2, A5v; *NiemObr* 161; *SkarKaz* 578a.

»potrzebni, potrzebujący ludzie« = *indigentes Modrz* [szyk 6 : 3] (5 : 4): Czo za zaplate placzy pan Bog tim ktorzy niekradną/ ale fwego dobrze nabytego vdzielaią potrzebuiącym ludzám? *SeklKat* L3v; *Prot* D3; *RejPos* 130v, 243; *CzechRozm* 132; *KarnNap* Dv; *ModrzBaz* 17v; [w rejestrach jałmużnika] náłázło fie więcey niż ósmdziefiát tyficiy złotych/ ktore ná połagi vbogich dzieweczek/ y ná infze potrzebne ludźie wydáne były *ReszHoz* 133, 128.

»prawni ludzie« = *prawnicy; iurisperiti Modrz* [szyk 4 : 2] (6): *ModrzBaz* 61, 97v; Nie wfpominam wálzych Sápietow/ ludzi prawnych ktorzy powiedáią/ iż Sędzia prawi ma siedzieć iáko íprawiedliwość máłuią [!] ślepo/ y niemo *GórnRozm* F, 14; *KlonWor* 16, 80.

»ludzie prawni« = *prawujący się, będący stronami w procesie, procesowicze; litigatores Modrz* (2): *ModrzBaz* 6v; Y niškąd inąd nie idą ták gęftę [!] v was morderftwá/ iedno z tego wálzego dziwnego práwá/ á chytrych wykrętow ludzi práwnych. *GórnRozm* Fv.

»ludzie prości« = *homines privati Modrz; plebei, homines simplices JanStat* [szyk 117: 97] (214): *OpecŻyw* 30; *OpecŻywPrzedm* 04; *PatKaz* I 1v; Też czośnek dobry iest barzo ludziem proftym kmiotkom ktorzi iadaią grube rzeczy zimne á piją wodę *FalZioł* I 6a, I 153b, V 85v, 86; *GlabGad* 13; *BierRozm* 8; *WróbŻołt* D6; *WróbŻołtGlab* A5; *RejPs* 125v; *RejRozpr* A4, Bv; *SeklWyzn* E, Ev, Gv, g2v; *RejKupSekl* a3v; *KromRozm* I A4; *MurzNT* 33v, 91, 111; *KromRozm* II n4v, p2; *KromRozm* III A2, C3v, O8v, Q3v; *BielKom* B6v; *GliczKsiąż* G5v; *LubPs* I4v *marg*, P5 *marg*; Czyli Pan Kryftus ták zá profte ludzi iáko y zá Káplány ciála fwego ná ímierz niewydał/ y krwie ná odpufzzenie grzechow ich niewyłał? *KrowObr* 201, C3v, 1v, 52, 55, 60 (101); *UstPraw* C2; *OrzRozm* P3; nie potrzebá íprawiec od proftych ludzi wybránych/ iedno od przedmeyfzych. *BielKron* 119, 20, 24, 189, 198, 200v (9); *KochZg* A3, B; *OrzQuin* C3, Ev, Aa3v; *Prot* Cv; *SarnUzn* H4; *RejAp* BB4v, 3, 49v, 74v, 104 (8); *GrzepGeom* A4; *HistRzym* 3v; *RejPos* 148, 149, 156 [2 r.], 160, 162v (9); *GrzegŚm* (A4); *RejZwierc* 158, 189; *BielSpr* 48; Y to w Kościele záwśze záchowano było/ áby ludźie profte ná

fpowiedzi náuuczano. *WujJud* 224, 47y, 49, 49v [2 r.], 168, *Mm7v*; *WujJudConf* 49; *RejPosRozpr* b3; *RejPosWstaw* [143²]; *CzechRozm* 222; *ModrzBaz* 17v, 20v, 22, 124v, 130; *Oczko* 11; *SkarŻyw* 301; *CzechEp* 38, 50, 99, 204, 246, 373, 406; *NiemObr* 81, 179; *KochFr* 84; *KochWr* 38; A proŝtych ludzi niczym rychlęy nie przywabifz iáko hoynoŝciá/ á dáry. *KochCn* B3v; *WujNT Act* 4/13, 5. 643 *marg*; *JanNKar* D2v; Też vtáwiámy: iż miefczánóm y proŝtym ludzióm [*viribus et plebeiis JanStat* 1031] zkádkolwiek będącym/ miáfteczek/ wŝi/ Folwárków práwu Ziemfkiemu podległych/ kupowác [...] nie ma bydż wolno *SarnStat* 931, 159, 557, 615, 824; *KlonWor* 47.

»prywatni ludzie« (1): Iákoż to ŝlůzna/ ogulmá [!] przyŝięgę Pánu złamáć/ y powŝzechne práwo zgwałćić /[...] gwoli nowym iákimŝi priwatnych ludzi áffektom y żádzam? *PowodPr* 44.

»przedni ludzie« = *virī magni Modrz* [szyk 11 : 4] (15): *KromRozm II* a4v; Vrodżony Polak cztęrzy rzeczy włáŝne ma/ którymi hárdym y wfpánilem człowiekiem międyz nayprzednieyfzymi ludźmi ná ŝwiećie ieft. *OrzQuin* Q2v; *RejZwierc* 113; *BielSpr* 22; *ModrzBaz* 7v, 39v; *KochPs* 116; *SkarŻyw* 230, 309, 483; *ActReg* 69; Cierpiáł od ŝtanow rozmáitych: od Pogan y od Żydow/ od męŝkiey y białye płci: od przednieyfzych ludzi/ y poŝpółtwa *LatHar* 679; *GrabPospR* N3v; *PowodPr* 80; *KlonFlis* A3.

»ludzie przełózeni« [szyk 8 : 2] (10): *RejPs* 85, 205; *SekIWyzn* 2; *LubPs* I2v; *KrowObr* 4v; *HistRzym* 4; *RejPos* 36, 175, 255v; Niechże tedy pámiętáią ludzie przełózeni/ że tho ná nie włáŝnie należy/ że oni powinni dzyatki y młode ludzie w fwym ŝtáraniu mieć *RejPosWstaw* 42.

»ludzie przysiężni« (2): bęnda blyfzy czy ŝlchetny panowę wyfzy opifżany ŝplaczycz wyedluk zaczunku ludzy przyŝyżelżnych *ZapKóŝcier* 1588/75.

»ludzie robotni« [szyk 4 : 2] (6): *GlabGad* G4v; *GrabowSet* C3; Robotnym ludzióm ktorzy mále folgi od zwierzchnoŝci fwey máiá/ [...] potrzebá będzie w wypráwie wietfżá folgę veżynić/ o ktorey niżey powiem. *GrabPospR* Mv, L3, M2v, M4.

»ludzie rycerscy« = (*homines*) *militares Modrz, JanStat; milites PolAnt* [szyk 57 : 35] (92): *FalZiol* IV 48a, V 52v [2 r.]; Y tho theŝf ma bydż na pieczy myáno aby them riczerfkim ludziem pyeniedzy nyedawáno. *ConPiotr* 32; *GroicPorz* C2v; *RejZwierc* 109v, bb3v; *BibRadz Ps* 76/6, *Ier* 41/16, 52/7, 1.*Mach* 4/35; Gdy ŝczędł rod Lechow/ Rycerŝcy ludzie vczynili Syem w Gnieźnie/ po roznych rozmowách wybráli dwánaŝcie Woiewod ku ŝpráwie rzeczy poŝpolitey *BielKron* 340, 87v, 147, 192, 226v, 257 (8); Phalera, Nieyáki znák klenot á prziochędożenia rycerskich ludzi. *Mącz* 296d; *SienLek* 164v; *SienLekAndr* a3v; *GórnDworz* B7v; *RejZwierc* 26v, [282], [28*]v, 73v, 112v (17); *BielSpr kt*, 7v, 8v, 50v, 51; *MycPrz* II Av; Gdyż Rycerfkimi ludzmi być fie miánuiemy/ Závždy to iuż po ŝobie niech pokázuiemy. *WierKróc* A3v; *BiałKaz* K4v; *Paprpán* G2, H4, K4, L4, V3v; *ModrzBaz* 103v; *SkarŻyw* 46; *ReszHoz* 139; *GórnRozm* Lv; *KochWr* 28; *ActReg* 76, 114, 150; *SarnStat* 136, 449 [2 r.], 940, 1089, 1102 (8); *VotSzl* B4v [2 r.], C [2 r.], C2 [3 r.], E2v, E4, E4v; *CiekPotr* 78; Káždy fie kto chce dowie y w Horwáckiey żiemi/ Iákom ŝlůżył ŝzábłá ŝwá z ludźmi Rycerfkimi. *CzahTr* B4v, A3, A3v [2 r.], B4, F2v, F4 (20); *SkarKazSej* 692a; *SzarzRyt* C2.

»ludzie ŝláwni, dobrej ŝláwy« [szyk 6 : 6] (11 : 1): *RejWiz* 17; á iefliby kfięgi iáko przygodá zginęły/ thedy táki przywiley podeprzeć fámotrzcziemu z ludźmi dobrej ŝláwy. *UstPraw* H2v; W Teŝfáliey v Grekow ŝláwni ludzie byli/ Ci koniá w przedniem mieyfcie/ z mężem poŝtáwili. *RejZwierc* 17v;

RejZwierc 52, 103v, 136v, 158, 185v, 221 v; *SkarŻyw* 332; Rozełłał po wżytkich Woiewódtwách y Powiátach Koronnych Lustratory y ludzi ławnych dobrze záwołánych *SarnStat* 101; *SkarKaz* 79b.

»stan ludzi « = *hominum conditio a. genus, a. ordo* *Modrz* (23): *KromRozm III* F7; *LubPs* Y4v marg [3 r.], Y5 marg [2 r.], Y5v marg [2 r.]; rozne łtany ludzi/ rozne práwá máią/ y rozne mi łye práwy ładzą. *GroicPorz* av; *RejZwierc* 109v, bb3v; *BielKron* 414; Sunt tres ordines in Reipub. nostra, Trzy łtany łá ludzi w náłzym páńłtwie. *Mącz* 268a; *RejAp* 49v; *RejPos* 3v, 34v, 175; *WujJud* 10; Godzi łię też łtan ludzi vbogich przećiwko niebezpiećnem wżytkich možnośćiam opátrzyć y obwárowác *ModrzBaz* 95, 99v, 100, 135v; *KołakSzczęśł* A3v.

»prostego (*a. ślacheckiego, a. rycerskiego itp.*) stanu ludzie« = (*cuiuscumque*) *conditionis homines* *Modrz*, *JanStat*; (*cuiuseumque*) *generisy gradu, ordinis, statu homines a. viri* *JanStat* [szyk 75 : 61] (136): *LibLeg* 11/65v; Waruy łie od panow y od ludzi łthanu wyłokiego *FalZioł* V 52v; *GlabGad* G4v; Ktoregołcie łtanu ludzie kupci czy łlachcici A z iednego łpołu kraiu tułcie wyłzli wżytci *RejJóz* M3; *KromRozm I* M4; *Diar* 52; *GliczKsiąż* H6v; *LubPs* Rv; *GroicPorz* e2v, k3, k4, pv, ii; ia Biłkup Krákwłki niegánie małżeńłthwá/ miedzy ludzmi/ iáko wy mowicie łtanu łwieckiego *KrowObr* 222; *OrzList* i2v; *RejZwierc kt*, 20; *BibRadz I* *3v; *OrzRozm* B3v, F; [*Cesarz*] herby ludziom rycerłkiego łtanu rozmáithe rozdał/ na rycerłtwo pałá *BielKron* 325, 208, 222v; *Mącz* 322a [2 r.]; *SarnUzn* A2v; *RejAp* 54; częłtokroć w ludziach niziuchnego łtanu/ widuiemy wielkie á przednie dáry przyrodzone. *GórnDworz* D3v, Bb3; *RejPos* 1; *RejZwierc* 158; *CzechRozm* Av, 110; *KarnNap* ktv; Do tego też wielce pomagáią záslugi ludzi Ślacheckiego łtanu [*merita hominum equestris ordinis*] przećiwko tey Rzeczypołpolitey *ModrzBaz* 27v; Temi niemocámi niezliczone mnołtwo ludzi choruie/ ták niłkiego łtanu/ iáko śrzedniego/ y naywżylżego [*aegrotant et infimi ordinis viri, et medii, et summi*] *ModrzBaz* 67, 19, 37, 39, 39v, 40v (28); *SkarJedn* 195; *SkarŻyw* 130, 579; *ArtKanc* M19; *GórnRozm* E3v, I3v; *Paprup* G2; *Phil* 02; *OrzJan* 7, 109, 124; *LatHar* 671; *KołakCathOkuń* A2; *WujNT* 57, 412, 666, 719, 742; *SarnStat* 113, 135, 178, 179 [5 r.], 180 [3 r.] (41); *GrabPospR* Kv, K2v [2 r.], L4, L4v, Mv (10); *SkarKaz* 386a, 515a; *VotSzl* A4v, C2v; *GosłCast* 70.

»ludzie szkolni« = (*homines*) *scholastici, e schola* *Modrz* (5): Ale o Krolách było inłze mieyłce mowienia: teraz o Filozofiech á o łzkolnych ludźioch mowimy *ModrzBaz* 129, 129, 130v [2 r.], 135.

»ludzie szlacheccy« = (*homines*) *nobiles* *JanStat i equestres* *Mącz* [szyk 15 : 3] (18) : *Diar* 59; *UstPraw* E2; *KwiatKsiąż* Iv; *Susceptio ordinis equestris*, Poyęćie Ślacheckich ludzi. *Mącz* 36c; *ActReg* 75; VStáwiamy/ áby Burgrábiowie [...] nic nie wyćiągáli Spiłnégo z ludzi/ ták Szlacheckich iáko Duchownych [*hominum tam nobilium quam spiritualium* *JanStat* 325] *SarnStat* 354, 394 [2 r.], 395, 403 [2 r.], 404, 523, 703, 913; *GrabPospR* N4; *PowodPr* 73; *VotSzl* C4v.

»ludzie szlachetni« [szyk 4 : 4] (8): *BierEz* G3v; *FalZioł* IV 37c, V 52 [2 r.]; *OrzQuin* B4; Wiem że ludzie łłachetni łá záwždy milołćiwi. *HistRzym* 24v; Gdzie przitym bely łlachetny ludzye yako pan bartołz palubyczłky Marczyn wáłzorłky Gruba y wyele ynnych *ZapKościer* 1584/67; *CzechEp* 72.

»śrzedni ludzie« (1): Azaż sie tobie nie widzi Lepszy żywot śrzednich ludzi *BierRozm* 7.

»ludzie świeccy« [*w tym: bractwo świeckich ludzi* (3)] = *personae saeculares* *JanStat*; *homines profani* *Modrz* [szyk 15: 10] (25): *ConPiotr* 32; *KromRozm III* L4v; *GliczKsiąż* B5; *OrzList* i3; tákież ćiało Páńłkie brác pod dwiemá ołobomá/ ludziem łwieckim zdawná *Koncilium* zákazáło *BielKron* 232v,

230v; *KuczbKat* 130; *ModrzBaz* 122; Ieft w Sennie bráctwo iedno/ świeckich ludzi/ ktore zowiá bráctwo dobrze żyjących Pánný Máryey Ízpítalá *SkarŻyw* 460, 139, 269, 291, 301, 472; *NiemObr* 13; *ReszHoz* 115, 118; Ludzie świeccy/ ktorzy fię ślubem do wítrzymięźliwości nie obwiázáli/ iefli fię vpiją/ niech będą nápomnieni *WerGośc* 268; *WyprPl* A4; Kápłany Ítánowiá Biskupi nie ludzie świeccy. *WujNT* 744 marg, 248, k. Zzzzz2; *SarnStat* 1014, 1022, 1099.

»ludzie tułający się« = *homines vagi, otiosi* *JanStat* [szyk 3 : 3] (6); *LubPs* Y4v marg [2 r.]; Tułájący fie ludzie, kmiećie, zagrodnicy, y ich łynowie przez Stárofty y vrząd mieyfki máią bydz imáni *SarnStat* 520, 520, 521 [2 r.].

»ubodzy, zubożeni ludzie« = *pauperes* *Mącz*, *Vulg*, *JanStat*; *proletarii, capite censi, populus* *Mącz*; *plebs, plebei* *Modrz* [szyk 70 : 43] (112 : 1); *MetrKor* 57/1 20v, 59/283; *FalZioł* V 69, 90v; *WróbŻołt* A2v; Owślemći by to wam więcey przyştáło byćie fie wedle rozumu Ípráwowáli ábyście vbogie vpádłe á ofierociále ludzi przyimowáli wopieki łwoie á niedáli ich dręczyć moczom *RejPs* 123; *LibMal* 1547/124, 1548/138v; *SeklKat* L2v, L4; *LubPs* S5, ee6; *GroicPorz* B4 [2 r.], C3, d2, h3v, dd3; *KrowObr* B, C3v, 3, 4v, 88 (10); *Leop Eccli* 34/24; *RejFig* Bbv; *BibRadz* *Ier* 52/15; *OrzRozm* H3v; Nlewiedzác dáley co czynić miał Tárquinius/ podwiódł łługi niewolne y ludzi vbogie ktorzy byli dłuźni wiele/ áby fie Íprzyłięgli przeciw Senatowi *BielKron* 106v, 50v, 167, 176, 181, 204 (15); Proletarii, Nędzni/ Vbodzi ludzie byli v Rzimiánów kórtzi nie bogáctwy ále dziećmi á płodu wychowywánim póspolitá rzecz mnożyli/ kórtzych teź ná woynę nie vziwano tilko od niewoli. *Mącz* 325a, 37c, 32 1b, 487a; *OrzQuin* L; *GórnDworz* Ff; *HistRzym* 3v; *RejPos* 23, 23v, 144 [2 r.], 160, 233 (9); *BiałKat* 171; *BielSat* B3v; *RejZwierc* Bv, 72, 111v; *WujJud* A4v; *ModrzBaz* 17v, 18, 20v, 21, 33v (17); *SkarŻyw* 319; *NiemObr* 153; *ReszList* 187; *BielRozm* 13; *GórnRozm* I, 12; *Paprup* B4, F; *Phil* P4 [2 r.]; *GórnTroas* 68; nie mále vciáżenié vbodzy ludzie máią/ kórtzy z zbożem do tórgu iezdzą [*Quia pauperes homines, qui cum frumentis ad fora aequitant* *JanStat* 1056]/ prze rózné miáry *SarnStat* 282, 522, 673, 817, 897; *GrabPospR* L3; *KlonKr* F4; *PowodPr* 7, 67, 69; *VotSzl* B4v, E3v; *CzahTr* E2v, G; *SkarKazSej* 696a; *KlonWor* 75.

»ludzie uciśnieni (a. obciáżeni itp,)« (13) : *WróbŻołtGlab* A2v, A4v; *LubPs* ff2; *Leop Ps* 128 arg; *RejPos* 5v; Zaprawdęby teź mogły być teź nálezione nowsze y prętłze obyczáie Ípráwiedliwości l udiom [!] vćífnionym *RejZwierc* 190, 43, 189, [193]; [*Ludwik król węgierski*] krzywđ ludzi obciáżonych niemścił się [*oppressorum iniuriam non vindicabat*] y inych powinności Krolewłkich zániedbawał *ModrzBaz* 23v; *ActReg* 133; *WujNT* 566; *Powod* 67.

»uczciwi (a. poczciwi) ludzie« [szyk 14: 1] (15): *CzechEp* 406; Anno d^{omi}ni 1590 die 22 octobris przifli vcziwy dobrzi ludzie do prawa náłzego *ZapKóścier* 1590/47, 1581/21v, 1582/31v, 34v, 35, 35v (14).

»ludzie wiejscy« [szyk 1 : 1] (2): Miefzczánie albo Wiefyfcy ludzie/ wedle łwego widzenia obieráią Sędźiego *GroicPorz* n; *KlonWor* 30.

»wielcy (a. wielkiego zawołania) ludzie« = *magni viri a. homines* *Modrz* [szyk 30 : 19] (49): *LibLeg* 10/96v, 97, 97v, 98; *BielKom* E5; *OrzRozm* I; Wízákże ten łwięty człowiek nie mógł być przez łwego przelládowánia/ zwłáfczá od wielkich ludzi/ od Cefárzá y potomká łwego *BielKron* 164, 24v, 244, 274, 401v; *KwiatKsiqz* 12; *Mącz* 12d; *RejAp* 191v; Iednák w prawdzie wielkim ludziom/

niemáľz czego mieć zá złe/ kiedy o łobie wiele rozumieią *GórnDworz* D8, B6, E3v, Q6, S3v, V4v (9); *GrzepGeom* A4, A4v; *RejPos* 175; *RejZwierc* 155v; *BielSpr* 47; *ModrzBaz* 40, 107v, 132, 137; *SkarJedn* 357; *SkarŻyw* A3v, 100, 414, 463, 516, 573, 584; *StryjKron* 59; Wiódłes łwóy ród wyłoki z domu Tęczyńłkięgo/ Zkąd vřtáwicznie/ iáko z koniá Troiáńłkięgo/ Ieden po drugim ludzie wielcy wychodźli *KochPam* 80; *KochWr* 19; *ActReg* 162; *Phil* O2; *OrzJan* 119, 121; *RybGęśli* A2v; *GosłCast* 3.

»ludzie więźnie« (2): A lyudzie wyaznie zobudwu stron mamy zasye wrocnicz y wipułczycz. *LibLeg* 6/78v, 6/159v.

»występní ludzie« [szyk 5 : 1] (6): wkáľdey Zyemy takowich wiłtepnich livdzy dołłicz biwa *LibLeg* 10/94, 10/93v; *BielKron* 225v; *Mącz* 335c; *BielSpr* 8; *KochWr* 27.

»ludzie (wiel)moźni« = (*viri*) *potentes PolAni*, *Modrz* [szyk 12 : 4] (16): *FalZioł* +2v; *KrowObr* C; Zołtał tedy Menelaus przy kłięłtwie prze łákomłtwo ludzi moźnych/ tym łię więcey mnożác w złołci/ A bęďác zdraycą wielkim mieřczánów. *BibRadz* 2.*Mach* 4/50; *BielKron* 76; *RejAp* BB2; *BudBib Eccli* 29/23; *ModrzBaz* 7v, 42v, 94v; *SkarJedn* 132; *KochPs* 24; *SkarŻyw* 354, 510; *GórnRozm* I; *WujNT* 8; O nęďzne łczęłłcię pánłkię/ y tęź moźnych ludzi/ Nie káźdęgo o zazdrołć ku łobie pobudźi *GosłCast* 66.

»wolní ludzie« = *liberi homines, ingenui* *Modrz* [szyk 19 : 11] (30): *LibLeg* 6/155v; *KromRozm* III M7; *Diar* 88; *GliczKsiąź* M4v; *BielKron* 416v; A drugie nauki dla tego Wyzwolone bywają zwani/ yłz przysłuchają wolnym ludziom. *KwiatKsiąź* H3, H3; gďźie ludzie wolní Seymiał/ tám o łzczodroblíwołci Królewłkięy rychłý/ á niźli o łciáľiwołci ięgo ráďą. *OrzQuin* B; Bo wolnych ludzi Seym/ czegoł dobre^{ęo} á poźytecznégo Gminowi/ y łpółecznołci łwoięy łzuka. *OrzQuin* B, B marg, P, P3v [2 r.], R4v, S4 (10); *BielSat* [I4v]; *ModrzBaz* 42, 130; *BielSjem* 15; *Calep* 811a; *OrzJan* 39, 41, 44, 68, 131; *WujNT* 1.*Tim* 1/10; *SarnStat* 1058, 1187.

»ludzie wolní« [o stanie cywilnym] (3): Kółciół S. Małżeńłtwá ludziem wolnym niezákázuie. *WujJud* 212v marg, 212v, Mm4v.

»ludzie (w)zgardzeni, opuszczeni« [szyk 5 : 2] (5 : 2): *RejPs* 97v; pan/ iáko wielę przes wzgardzónę v łwiata ludzie/ mjaiác záčne/ łprawuie/ tak tęłz ty łwięłné gďy cię na prawęm groncie niełfadzą porzucá *MurzNT* 11, 28y; Iáko Pan wywyzłza ná zacne łthany ludzi opułłczzone. *LubPs* marg; *KrowObr* C3v, 3; *SkarŻyw* 589.

»zacní ludzie« = *aristocratia, megistanes, optimates, primates proceres, fortes et spectati viri* *Mącz*; *clari a. excellentes a. honorati a. maximi a. praestantes viri* *Modrz* [szyk 94 :5 6] (150): *FalZioł* +2; *BielŻywGlab* n1b 10; *RejJóz* Mv; Teźci przed łtem lat nyemáło łłáchty y zacnych ludzi poczęło łye było imowác Czelkyey wyáry. *KromRozm* I N, O2v; *MurzHist* H3v; *MurzNT* 116; *Diar* 59; *GliczKsiąź* K2v; *LubPs* hh; LVďziem zacnym á wyłokięgo łtanu/ przyłtoyna rzecz ięłt mieć prokuratorá łwego/ dla vtciwołci *GroicPorz* e2v; *KrowObr* C; *RejWiz* 17, 99; *Leop* *B2; *RejZwierz* A4, 110; *OrzRozm* R2; *BielKron* 55, 143, 159, 238v, 243v (11); *KwiatKsiąź* Iv, 04v, P3; *Optimates* in plurali, Zacnieyłzy ludzie/ powáźnieyłza łłáchtá á pánowie ráďni. *Mącz* 266d, 57b, 213d, 266d, 267d, 308b (10); *OrzQuin* Aa5v; *GórnDworz* C, D3v [2 r.], I2v, I6v, K (10); *GrzepGeom* K4v; *RejPos* 211, 283v [2 r.], 287v, 305, 322, 322v; *HistLan* A2v; był człowiek poćiwy/ záchowáły/ dworłki/ znáiomý

włzem/ á byli nań ludzie zacni bárzo łáfkáwi *RejZwierc* Aaa2, 52, 101v, 120, 136v, 158 [2 r.] (10); *KochMon* 20; *BiałKaz* H4; *PapPrPan* A4v, B4, D3v, E, G2 (15); widzę [...] leniŕstwo y niedbáłŕstwo/ nietylko poŕpolitego ludu/ ále teŕ y zacnych ludzi [*non tantum plebeiorum sed et clarorum virorum*] *ModrzBaz* 84, 13v, 64v, 99v, 129, 132v (5); *SkarJedn* 356; *SkarŹyw* 62, 100, 168, 195, 211 (14); *StryjKron* 123, 200, 772; *CzechEp* 61, 406; *ReszHoz* 120; *WerGoŕc* 237; Herby Zacnym ludziom w nagrodzie dawano. *WisznTr* 2; *GórnRozm* D3; *KochWr* 27; *PapPrUp* H, 13; *ActReg* 24, 170; Generosus – Szlachetny, vrodzony z ludzi zacnych, mąŕ prawy. *Calep* 451a; *Phil* 14, L3v; *WujNT przedm* 3, s. 579, 581 *marg*; *WysKaz* X3, 42, 43 [2 r.], 44; *SarnStat* [7v]; *GrabPospR* K3v, N3v; *KlonKr* F; *PowodPr* 9, 35; *VotSzl* D; *CzahTr* A3, A3γ, G3; *SapEpit* A3v; ZAcni fie ludzie rodzą takŕe z Zacnych *SzarzRyt* B4v; *SzarzRyt nlb* 2.

»zakonni ludzie« [*szyk* 7 : 5] (12): Potym y kłáŕtor dla ludzi zakonnych ná mieyŕce od Bogá famego cudem y ŕwiáŕłóŕciá niebieŕká náznáczonym/ w iedney puŕzczy Bongoniá názwána zbudował: y ludzi w nim zakonne oŕadził. *SkarŹyw* 231, 88, 299, 300, 510, 574, 580; *LatHar* 126, 128, 628; *WujNT* 271.

»ludzie zasłuzeni« = *homines meriti* *Modrz* [*szyk* 11 : 7] (18): *UstPraw* A4; wiele byŕo miéduy ludzie záŕluzone dochodow mieŕckich y wolnoŕci od poŕług poŕpolitych rozdano *OrzRozm* By, O, R3 [2 r.]; *RejPos* 207; *RejPosWstaw* [414]v; *BiałKaz* K4v; *ModrzBaz* 118v, 142; *SkarŹyw* A5v; *ActReg* 39; NAydówánié obyczáiu/ któрымby pocŕciwie záŕluzeni ludzie nagrodę przyŕtoyná ŕluzbóm ŕwym mieli/ záchowáné byŕo do Séymu tego Conŕtituciámi przefŕłémi *SarnStat* 79, 78 [2 r.], 79 [2 r.], 1206.

»zbiegli ludzie« = *profugi* *JanStat* [*szyk* 5 : 3] (8): O lyvdzye zbyegle wprzimyerzv yelth opyŕano yŕch ych wpaniŕŕhwach náŕchich przechowacz nyemami nad czo wyeczey biŕzmi nyepowynny. *LibLeg* 11/158v, 6/117, 11/72, 138y; Máietnoŕci zbiegłym ludziom y złupionym którzy fie do Prus wraciáia máia bydŕ wróconé. *SarnStat* 1102 *marg*, 658, 913 [2 r.].

»znamienici, znaczni, znakomici ludzie« = *luminares, optimates, primates, summates, viri magni a. summi, magna nomina* *Mącz*; *homines clari* *Modrz* [*szyk* 16 : 11] (22 : 4 : 1): *FalZioł* I 31a, V 114; *WróbŹołGlab* A2; *LubPs* X2v; *BielKron* 6v, 119v; *KwiatKsiąŕ* B4v, K3v, N2, N2v; *Mącz* 12d, 16b, 177d, 199c, 249b (9); *SienLek* 17v; *LeovPrzep* B4; Wiéć izby poohopnieyŕzy pan byŕ ku cnotham/ ŕpomnieć mu bédzie mogł one znáczné ná ŕwieczie ludzie/ one ŕławne Hetmány *GórnDworz* Ee7v; *ModrzBaz* 50, 123v; ludzie znákomici We wŕzytkim Izráhelu nagle ŕá pobići. *KochPs* 116; *NiemObr* 14; *Calep* 818a.

»zli, złoŕliwi ludzie« = *przestępcy; nequam homines* *Modrz, JanStat; homines flagitiosi* *Modrz; malefactores, mali homines* *JanStat* [*szyk* 29 : 7] (35 : 1): Thez na graniczach zly lyudzie mayá bicz karany zobu ŕtron po stara dawnemu. *LibLeg* 6/78v, 6/159v, 10/92, 94 [3 r.], 11/48, 48v (10); A cokolwiek náŕze práwo o zlych ludziach ŕádzi/ to wy s przyrodzenia ćirpicie *HistAl* K5v; *GroicPorz* r4; *BielKron* 203v; *CzechRozm* 249 [2 r.]; *ModrzBaz* 35v, 89v; ále to wŕzyŕtko indŕzey teŕ ielŕ/ iz ludzie zli krŕzywo przyŕięgáia/ á przećię przyŕięgá muŕi bydŕ końcem práwá. *GórnRozm* H2v, B, B4, Cv, C2 *marg*, Dv, H2, I; *ActReg* 163; *GostGosp* 144; *GostGospSieb* +2; *WujNT* 233; *SarnStat* 406, 611, 648, 897; *SiebRozmyŕl* H2; *SkarKazSej* 699b; *KlonWor* **3v.

»żołnierscy ludzie« (1): Frasuie się widzę zeŻołnierskie ludzie tak porzucono *ActReg* 131.

j. *Obywatele, poddani; często ze wskazaniem osób lub władzy, którym podlegają; homines PolAnt, Modrzt JanStat; populus Mącz, Vulg, Modrz; gens JanStat (403) : [Król Ezopa z gniewem zopytł:]* Tyli to ták śmieie rádziej/ Poślufzeństwo w ludziach kázisz. *BierEz* F2, M2v; *MetrKor* 46/175v; Mućić pan inakłzy niż lud być, będzielić iednaki zanic go łobie ludzie ważyć niebędą. *BielŻyw* 85, 155, 157; *BierRozm* 15; *LibLeg* 10/64v, 11/21v [2 r.], 174v; *RejJóz* L6; Czefłarzs Thureczky pan nałch ma lyudzi wziemy fwey dołłicz *LibMal* 1548/144v, 1543/70v; *ZapWar* 1548 nr 2668; *Diar* 29, 49, 86; *RejWiz* 134, 156, 181v; y zefłli fie włfyłthki węglowie (tho iefł Kxiążętá) ludzi [*anguli populorum*] *Leop Iudic* 20/2; Vćićiwość á dołtoieństwo krolewkie w wielkości ludzi [*In multiitudine populi*] *Leop Prov* 14/28, *Ex* 19/10, 12, 14; Sądźmy Wieceá pánowie/ wieręc ludzye láią/ Zadney łpráwiedliwości/ iuż dawno nie máią. *RejZwierz* 100, 2, 4v, 11, 11v, 12v (13); *BibRadz Gen* 14/21, I 308c marg, 3. *Ezdr* 4/14; Krolewkie bogáctwo ludźie łą/ nie pieniądze. *OrzRozm* N3; nie dopuści tego włtyd wrodzony Krolowi náłzemu wczynić/ áby on miał imienie bes pieniędzy ludźiom brác/ ktore od ludźi ná imienie pod łwym łłowem Krolewłkim wzięł. *OrzRozm* S2, D3, G4 [2 r.], H [2 r.], Hv, K4v (15); A gdy [*Geor*] dań wielką ná ludzi vłtáwił/ zábili go Drewlánie *BielKron* 343v, 7, 9v, 77v, 110, 162 (13); *KwiatKsiąż* A3; *Congiarium, Dar/ Vpominek/ który król álbo xiążę ludziem/ álbo ofobliwym yákim perfonam dáye Mącz* 63b, 35b, 61b, 77c, 136c, 196b; *OrzQuin* B4 marg, X3v; Włzákoż y w tym trzeba áby pan miał dobry rozłádek/ á znał ludzie/ komu wierzyć/ á komu niewierzyć przyłtoi. *GórnDworz* li7, D4v, E7, O6v, X6, Y2v (15); KROL niekory miał Vrzędniká nad włzyłtkim łwoim pańłtwem/ ktory łerce miał ták bárzo podniełone á pyłzne/ że włzyłtki ludzie vćilkał y nędził *HistRzym* 66v, 11; *RejPos* A3, 336; Rozmáicie ludzie Pánom łwym łłużą. *KuczbKat* 400 marg, 340; ludzie kiedy páná łwego/ Miłuią/ nie máłz im też nic trudnego. *RejZwierz* 225v, 49, 70, 205v; *BudBib Ex* 15/24, *Deut* 27/15, 1. *Reg* 12/19; MEmpricius Britáńskie Kłiążę á zuchwáte/ Rad ludzyom krzywdy czynił y łzkody niemáłe *PaprpPan* G3v, O3v, Qy, Ff, [Gg]4; wielcy Pánowie [...] ktorzi mnogim ludźiom rołkázuią [*qui populis multis imperant*]: niech łię o to pilno łtáráią/ áby łynowie ich byli dobrze wychowáni *ModrzBaz* 47, 15v, 22v, 26v, 32, [41] (13); *KochDryas* A2; *SkarŻyw* 143, 483, 501, 502, 503; *ZapKościar* 1535/61v; *KochFr* 110; *KochPam* 80; Gdzie w którym Páńłtwie Pan [...] vrzędniki da nıkczemne/ tám [...] wielką łzkodá/ vćilkał y nędzá ludźiom rołćie. *GórnRozm* 12, E2 marg; *KochWr* 34; Niechayze iuż takie yakiego pełno bylo vćilńienie miedźi Ludźmi niebedzie *PaprpUp* D3v, I4v, L3; *ZawJeft* 12, 43; *ActReg* 11, 27, 29, 68, 87 (15); po przyechániu [pana] łkoro/ máią mieć ludźie włzyłcy przyłtęp do łkarg y czynienia łpráwiedliwołći *GostGosp* 162, 66; *Phil* M3, P4; *GórnTroas* 7, 22; Biádá y wam Zakonnym Doktorom: ábowiem obćiążácie ludźi brzemiaony ktorzych uniełć nie mogá [*oneratis homines oneribus quae portare non possunt*] *WujNT Luc* 11/46, s. 171; *JanNKar* D2; *SarnStat* 4, 140, 145, 188, 249 (20) : *SkarKaz*)(4; *SkarKazSej* 660b, 694b.

W połączeniu z określeniem przynależności [w tym: z zaimkiem dzierżawczym (60), rzeczownikiem (17), przymiotnikiem (12); ludzie + przydawka (66), przydawka + ludzie (23); cesarscy (10), krolewscy (2), cesarza (10), carza, krola, cesarskiej (a. krolewskiej) mołći (5)] (89): *MetrKor* 34/134, 135v, 46/47 [2 r.], 117v, 118; *BielRozm* 9; ludzye Váłzey C. M. Tvrczy sthoyá s owczamy łzwoyemy y sbarany, y pałzłzá ye wzyemy Kye⁶⁰ M. pana niego *LibLeg* 7/9; od tego czáłłv wi przyacziel nasz any

poddany państwa waszego od nas any od ludźi nałchich wzadney rzeczy krziwdi any cziefkosczy niebedziecie mieli *LibLeg* 10/67v, 7/9 [3 r.], 10, 11, 104, 10/67v (52); *RejJóz* K8; *ZapWar* 1545 nr 2646; *BielKom* G6v; *RejZwierz* 1v; *BielKron* 61v, 139, 261v, 402; *Mącz* 301d; *HistRzym* 57v; *RejZwierc* 88, 204v; Nidgodźień też ten/ żeby go zwierzchnym Pánem ábo Krolém zwano/ ktory krzywdy czyni swoim ludźiom [*qui iniuriis afficit suos populos*] á kocha się z waśni iednego przeciw drugiemu *ModrzBaz* 21v, 23, 24v, 75y, 92v, 104v (9); *KochWz* 141; *ActReg* 46; *GrochKal* 27; tak iż przez wšelkiego sprześciwienia Zamki y miałta Kościółá przerzeczoného ludźiem krolewłkim máią byđz otwárte [*gentibus Regiis pereant JanStat* 911] *SarnStat* 1127, 397, 967, 1098, 1239; Naprzod wielkie fzczeńście iest krolewłwa y Rzeczypołpo: gdy ludźie swoie zachowuie w iedności/ zgodzie/ y miłości łpolney *SkarKazSej* 683b.

W połączeniach przeważnie typu szeregowego z nazwą przedstawicieli stanów (60): *ForCnR* B; *BierRozm* 18; *Reges terrae et omnes populi, principes et omnes iudices terrae*. Krolowie ziemłzci y wšyctci ludzie/ kxiążełta y wšyctci łędzie tego łwiata. *WróbŻółt* 148/11; *ComCrac* 14, 14v, 21v; *LibLeg* 7/9; Ludzie a Cmiecie slachczie z ich wsi do miastł bierzą i do wssi krolewłskich rancza *ZapWar* 1545 nr 2646, 1545 nr 2646 [2 r.]; Chryłtus wywodzy Pawłowij niedbałocz przełozonych y nnych Liudzi o nauce yego. *RejKup* o5; *HistAl* M4; *KromRozm II* f4v; *KromRozm III* P; *Diar* 29, 37, 71; *DiarDop* 104; *BielKom* F6v; *GliczKsiąż* F3v, G6, K7v, M5; *GroicPorz* dd, dd2; *RejWiz* 168; *Leop* 3. *Esdr* 6/ 12; *OrzList* d2; [z narodu gotskiego] połzło wiele zacnych ludzi/ thák Krolowł Cefárzow/ iáko y inych ludzi *BielKron* 159, 219, 300, 351v, 362v; *GrzegRóżn* Gv; *RejAp* 191v; *GórnDworz* K8, Ee8 [2 r.]; *RejZwierc* 50v, 147; *BudBibKaw* A3; Práwa wiele pozwaláią rycerzowi/ czego niepozwaláią inłzym ludźiom [*Multa legibus concenduntur militi, quae negantur aliis hominibus*], *ModrzBaz* 76v, 18, 70; *SkarŻyw* 81, 257, 472; *StryjKron* 672; Te tedy tákowe Compánije ktorych iest w Rzymie około 100. z zacnych Kárdynałow/ Kfiązełth/ Pánow/ y Sláchćicow/ y inłzych ludzi wzięło zebránie/ wziáwłzy ná łię wory grube *ReszList* 159, 167; *PudłFr* 40; *GórnRozm* 14; Iełcze zákázuiemy pod tákimiż winámi kupcóm wšyłtkim/ y innym ludzióm [*omnibus mercatoribus et aliis homines JanSta* 261]/ którégokolwiek záwołánia/ áby od tego czáfu y nápotym/ žadnych rzeczy przedáynych [...] do Czech nie łmieli wożić/ álbo nošić. *SarnStat* 219, 490, 886, 1071; *SkarKaz* 2a; *CzahTr* A4; *GosłCast* 14; *RybWit* [A2v].

W porównaniach (7): ludźie w Rádzie Krolewłkiey Demosłthenowi y Cyceronowi bárzo podobne. *OrzRozm* Q3v; Przeco w Królewłwách/ iáko Krolowie z Božey łálki kroluią/ ták téz y ludźie z Božey łálki łye rodzą: nie ináczey iedno iáko w Księżtwách Książełta z gniewu Božego pánuia/ ták téz w Księżtwách ludźie w gniewie Božym łye rodzą. *OrzQuin* Sv; Płczoły záłię/ prołto iákoby rozum ludzki miály/ w thákiey czći łwego krolá máia/ iáko kthorzy ná łwiecie pod grožą ludzie. *GórnDworz* Gg; Rychleyby bez łłonćá łwiat być mogł/ niłzi ludzie bez rządu *SkarJedn* 338; *SkarKazSej* 663a; *KlonFlis* D2.

Przysłowie: czego Krolowie nábroia/ to łię ná ludzi zwiežie [*ut delirent reges, pleclantur Achivi*]. *ModrzBaz* 107v.

Zwroty: »ludziom sprawiedliwość czynić; czynienie sprawiedliwości ludziom« [szyk zmienny] (4 : 1): Item aby stharofthowye sobvdwv stronv spravyedywofcz czynyly Lvdzyom kthorzy by się nyem vcziekaly *LibLeg* 6/156, 6/158 [2 r.]; *BielKron* 70v; *SarnStat* 1076 marg.

»ludziom panować« [szyk zmienny] (3): Choćiaby był mędrce wielkim Y pánował ludziem wfelkim/ Gdy pochlebcow słuchác będziefz/ Dobrego końca nie doydziefz. *BierEz* S4; *KrowObr* 3v; *Phil* S2.

»ludzi(e) przedawać (a. wydawać, a. kraść); ludźmi kupczyć, handlować; ludzi przedawanie« = *hominibus vendendis mercaturam exercere* *Modrz* [szyk zmienny] (5; 3 : 1; 1): Ludzi przedawanie w litwie. 105. *MiechGlab* **2v; *KrowObr* B; *BibRadz* 1. *Tim* 1/10; Ktorzy przed czasy ludźmi kupczili/ Mangones byli zwáni. *Mącz* 207d, 41a; *ModrzBaz* 78; *Venalitium* – Rinek gdzie liudzi przedaią. *Calep* 1108b; *KlonFlis* D2 marg; iednego ná takim vczynku Záchwycono/ co ludzi do Turek wydawał/ Wolne ciála zá wielkie pieniądze przedawał. *KlonWor* 31, 32.

»ludzi(e) (a. ludźmi) rządzić (a. sprawować); sprawowanie (a. rządzić) ludźmi« = *homines a, populos regere* *Modrz* [szyk zmienny] (14; 5): *BielŻyw* 84; *RejWiz* 160; *GórnDworz* Ee5, Ee6, Ff8v, Hh2; *PapPan* Ff3; *ModrzBaz* 19v [2 r.]; gdzieby ten kto ludźmi ma rządzić niebył íprawiedliwym/ [...] pewnieby nie mógł dobrze rokázować. *GórnRozm* M4; *WujNT* 845; ná woynie każdego Káftelaná bytności dla íprawówánia ludzi/ íeft potrzebá *SarnStat* 491; *SkarKazSej* 657b, 660a, 662b [3 r.], 664b, 678b.

»ludzi(e) (z)niewolić; ludzie zniewoleni« [szyk zmienny] (4; 2): *GórnDworz* Hh2; *CzechEp* 410; kiedy Krol/ ábo Książę pocznie niewolić ludzie/ przeftąpi ten kres/ ktory iemu íeft zámierzony *GórnRozm* M4v, C2v, M4v; íadzono/ onemi prawi ludzi onich zniewolonich/ yako ía Multanij/ Wolochowie *PapUp* E3.

Zestawienie: »Zgromadzenie (starych) ludzi« = *senaculum, gerusium* *Mącz* (2): Zgromádzenie ítárych ludzi. *Senaculum* latine. *Mącz* 145c; *Consessus*, Poíádzenie to yeft/ zgromádzenie ludzi ná nieyákíe íprawy liedzających. *Mącz* 379b.

Szeregi: »ludzie i (a) poddani« [szyk 6 : 4] (10): *LibLeg* 10/67v, 69v, 11/25, 133v, 151v; Item nathych szeymyech ma bycz naprzod spravyedywofcz Lyvdzyem a poddanem wftytkym názym. *MetrKor* 34/134, 34/135; íi ktorzy ízukáią Soli Zamorzkiéy álbo krupíáftéy/ zwykli ludziom y poddánym ich krzywdy czynić y ízkody *SarnStat* 1175, 953, 1073.

»(abo) ludzie i (abo, to jest) Rzeczpospolita« [szyk 3 : 2] (5): *RejZwierc* 139v, 162v; Níewiem íesli práwo íákíe ma być vftáwíone przeciwko ludziom próznuiącym á leniwym/ ktorzífie namniey nieftáráią o to/ żeby íie álbo Rzeczyóspolitey/ ábo ludziom [*de re tum publica, tum privatorum*] przysłużyli. *ModrzBaz* 83, 24v; *SkarKazSej* 665a.

»ludzie i (a) stany« [szyk 3 : 2] (5): *KromRozm* I Nv; [wszyscy powinni stanąć na sejmie] aby ze wszech stanow i ludzi egzekucyja była egzekwowana. *Diar* 29; *RejZwierc* 141; *WujJudConf* 4; *SarnStat* 12.

W przeni (2) :

Zwrot: »ludzi paść« = rządzić (2): Wy/ mówię/ którym ludzi paść poruczono: Y zwirzchności nád ftádem Bożym zwierzo: Mieycie to przed oczemá zázwdy fwoiemi: Zeście mićyfcie záfiedli Boże ná ziemi. KochOdpr B2v [idem] KochPieś 46.

k. *Służba, czeladź; homines Modrz, JanStat, Vulg; populus Modrz (78) : czasczy pana yakubowe tak folwarku iako ludzy y rol folwarkovich y łák ylassow [pan Aleksy z panem kasztelanem] mają między sobą rosdzielicz napoly ZapWar 1548 nr 2668, 1503 nr 1926, 1537 nr 2494, 1558 nr 2686 [3 r.]; OpecŻyw 84v; HistJóz A3v; FalZioł V 62v; Lvdzie kthorzibi bily obwyżany panom swoym, bancz slvfbą, bancz thefz yakyem ynfzem vynovacsthvem [...] mayá bycz wydany do zyemye oney s kthorey vczyckly LibLeg 6/156, 6/79, 10/70, 93v, 94 [2 r.], 11/24v (14); RejJóz M8v; MurzNT Luc 12/36; BibRadz I 173c marg; A przeto zle to káždy czyni kto gáni fthąd pány/ iż póspolicie biorá do komory ludzie/ ktorzy nic inego nie vmieią/ iedno dobrze służyć GórnDworz K7v, Hh3; Zázwdy Pan ludzi powoływa do winnice twoiey RejPos 60, 282; RejZwierc 107v, 251; BudBib 2.Esdr 2/12; A kiedy iuż będziefz miał od Stáwu ludzi rofpuáćić/ zwołayże do siebie wśyftkich/ á wytrześ od káždego Ryby ná iednę kupę Strum Iv, E3, I, R3; ModrzBaz 32, 94v; Vrzędnik ma zázwdy ludzie liczyć/ álbo namiestnik vrzędnikow/ gdy ná robotę wychodzą GostGosp 10; Káždą robotę ktora iedno bydz może/ wymiárem robić/ á wśyftkiemi ludźmi rázem GostGosp 160, 52, 54, 60, 62, 78 (10); WuJNT Luc 12/36; SarnStat 519.*

W połączeniu z określeniem przynależności [w tym: z zaimkiem dzierżawczym (25), paúscy, pana; ludzie + określenie (17), określenie + ludzie (10)] (27): pothym lyvdzyem pana woyewodzynom [...] zaplatha ma bycz vczynyona MetrKor 34/135v, 46/118 [2 r.]; poslalem fnym thesz konivfschego swego sniekorimy [!] livdzmy swimy LibLeg 10/91v, 10/91, 92 [2 r.], 94, 97, 11/25v (11); y toby trzebá w dobre obyczáie w wieść/ áby pewnych czáfow/ ábo Dozorce obyczáiw/ ábo ktorzi infi vrzędnicy czynili opyt o tákich Pániech/ y o wśyftkich infzych przełożonych/ iáko fię fprawuiá rofkázuiác fwoim ludziom [suis hominibus]. ModrzBaz 46v, 32, 47v, 84, 102v; GostGosp Pon 169; Którey to vftáwie y fkazániu nászemu wśyfcy ludzie tak náfzy/ iáko poddáných náfzych [universi homines, tam nostri, quam subditorum nostrum JanStat 1037] Duchownych y Swietckich podléc máią SarnStat 490, 67, 68, 285, 351, 910, 914.

l. *Wojsko; homines Murm, Mącz, milites, populus Mącz (905) : a wten czas woyfko Krola Ferdinandowo bilo pod Budziniem zdzialgo doftawaly y fzturmi czynily y yvz bily wzamkv, livdzie czy ktorzi bily przy kroliv barfo fye bily LibLeg 10/146; BielŻyw 147; HistAl Av; KromRozm I N4; KromRozm III C4; Leop 4.Reg 25/23, 2.Mach 12/19; GDy iuż w oftátniey bitwie/ był ránion śmiertelnie/ Pytał iefli wygráli ludzie bitwy pewnie RejZwierc 34v, 10, 13v, 25v, 37v, 42 (18); BibRadz Judith 3/8; Krol młody Bolefław profił oycá z płáczem áby mu dał ludzi corychley doftawác záfię zamku Miedzyrzecza. BielKron 349v, 47v, 74v, 85v, 87, 116v (31); KwiatKsiąż P; Auxilia militaria, Pomoc ludźmi przeciw nieprzyácielowi. Mącz 22b; Descriptio populi, Rozłożenie ludzi ná rotý. Mącz 375b, 47d, 55d, 146a, 171d, 343d; Prot Cv; Trábá kážda gdy iá fłyfzymy/ thedy vpomina ludzi áby fie álbo ku boiu/ álbo ku iákiey iney fprawie gotowáli. RejAp 73v, 170; GórnDworz L4, Y2v, Z5, Hh; A Hánnibál z ludźmi przyfkoczywízy/ woyfko ono tak przeftráfzone [...] fnádnie pobił á poráził wedle myfli twoiey. RejZwierc 163, 47v, 86, 93, 120, 163v (9); lepiej nowe ludzi*

náuczyc wftyłtkiego/ niż ftáre rozgromione zwieść. *BielSpr* 16, 9, 19v, 53v, 54v, 55 (19); *KochMon* 31; *MycPrz* II Cv; GElion fie w tym kochał kiedy konie rżały/ Abo zbroie ná ludzyach kiedy mu fkrzypiały *PapPran* N4v, Gv, [Gg]4, Hh4v; *KochOdpr* C4v [2 r.]; y poráził dzieśięć tyfięcy Moábitow/ ludzi przewybornych/ y ná woynę przebránych. *SkarŻyw* 559, 284, 500; Potym cztery ftá koni pod ftárą ciągnęło Ruffę/ áby wiadomość o ludziéch tám wzięło *KochJez* B3v, A4v; *BielSjem* 35; *KochPam* 86; *GórnRozm* E3, L4; *KochProp* 9, 14; Pan Hetmąn sięku nim zbliza zludzmy, iuz niedaleko są siebie. Woiewoda Kiiwski y inni zludzmi się ruszeli, zaktoremi też Pan Woiewoda Krakowski się ruszył *ActReg* 171, 13, 27 [2 r.], 72, 95, 103 (16); Siłém [!] ludzi/ ná których żywot fzturmowano/ To pomogło/ kiedy ie zá zábité miano. *GórnTroas* 37; *SarnStat* 300, 440; *KmitaSpit* A3, C2 [2 r.]; *VotSzl* Cv, E4v; Pod Syxowem [...] y pod Białogrodem/ Tám legło czoło ludzi miedzy tym narodem. *CzahTr* F3v; gdy ludzie wyginą kto ma muru bronić *CzahTr* H2, E2v, H2, H2v, Kv.

W połączeniu z określeniem przynależności [w tym: z zaimkiem dzierżawczym (83), przymiotnikiem (13), rzeczownikiem (3); ludzie + określenie (52), określenie + ludzie (47)] (99): Też ci flę miefzek z makiem aby wiedział że wiele ludzi moich iest aż im lidzby niemałz. *BielŻyw* 151, 63; *March*² Dv; Tvreczkiego Czarza lyvdzie ku mnye ydą a moy. knyemy ydą. *LibLeg* 10/98, 7/37, 100, 10/92, 96v, 147 (25); *ConPiotr* 33, 33v; *Leop Ez* 32/25; *RejZwierz* 20v, 37v; Ale náfzy Kronikarze piřą/ iż ná práwy rog Witułtowi ludzye przyřli/ á ná lewy Polacy *BielKron* 384; Ale Miedzyrzecz ludzye Kozuchowfkiego y Głogowfkiego kfiążęciá fpalili. *BielKron* 395v, 24, 28, 52v, 70, 85 (48); *GórnDworz* Aa7; A gdy w bitwie Brutufowi iáko człowiekowi dzielnemu iuz koniá nie dořawáło/ á ludzie go Antoniuřowi iuz byli pilni/ wyřdził fie przedęń Licinius ná takimże koniu *RejZwierz* 93, 261v; *BielSpr* 42; *ModrzBaz* 125v; *StryjKron* 46, 380, 717; *KochJez* B, B2v, B3v; do Spiza z Węgię weszli teraz Cesarscy ludzie y wzieli Lubowłá *ActReg* 7, 4v, 7, 144; *SarnStat* 1051; *CzahTr* 12v; *PudłDydo* nlb 1v.

W połączeniach typu szeregowego z nazwami akcesoriów wojennych (27): Káždy Sláhcic ofiády w inien [!] woyną fluzyc/ ludzmi/ końmi/ zbroiá/ ták iáko może nalepiey. *UstPraw* D2; vtonęło im okrętow ná półtorá ftá ze řpiřą/ z dzyáły/ s końmi/ y z ludzmi/ ktorzy iefzcze w nich zořtáli byli *BielKron* 191v, 58, 189, 191v, 314v, 315 (10); *RejPos* 2 13v; wielki ftrách bywa w ten czás kiedy fie woyfká pothykáia/ zbroiá chrzęści/ drzewá fie łamiá/ ftrzelbá puka/ konie kwiczą/ ludzie okrzyki czyniá/ w trąby trąbiá *BielSpr* 6, 8, 58v, 62, 63, 64 (8); Tráb/ bębnow/ y ludzi krzyk/ konie rżá/ drżá mury/ Drudzy obicie rzeżąc dziwne broiá fury. *StryjWjaz* C3v; *ModrzBaz* 104, 117; *BielSjem* 33; *SarnStat* 1051; *KmitaSpit* B, B2v.

W połączeniu z wyrazami określającymi ilość [w tym: liczebnik (159), wiele (60), wielkość (35), trocha (23), dostatek (14), niemało (7), wielcy [= wiele] (7), część (5), mało (4), mnostwo (4), garść (3), kilkadziesiąt (3), (jakaś) liczba (a. z liczby) (3), dosyc (2), mnodzy (2), niedostatek (2), niewiele (2), mali [= niewiele], moc, pełno, siła, wielość, znaczni; określenie + ludzie (271), ludzie + określenie (68)] (339): *BielŻyw* 151, 158, 159; w potikaniu gdy [Zygmunt król węgierski] był poráżon z pola vciekł, tak iż ledwy w male ludzi po Dunaiu vciekaiąc řromothnie był zachowan. *MiechGlab* 67; *LibLeg* 11/84v; *HistAl* C8, M2v; *KromRozm* I D2; A wfłępuiáć iáko burza przyřdzieř á iáko chmurá/ ábyř przykrył ziemię/ thy y wfłfytkie zařthępy twoie/ y ludzie mnodzy řtobá [populi multi tecum]. *Leop Ez* 38/9,

3.Esdr 2/30, Ez 38/6, 2.Mach 4/40; RejZwierz 36v; BibRadz Num 31/5, 1.Par 12/24, 25, 2.Esdr 2/12, 1.Mach 4/8; Turcy gdy obaczyli náleznych wieżdżanie/ wyfypali fie z miáftá ná koniech/ vřágáiąc Niemcom/ że thák z wielkim ludem vćiekáią przed máłymi ludźmi *BielKron* 315, 25, 31v, 47v, 58, 73v (94); *Mącz* 240a, 506o; *OrzQuin* R2v, R3v; *GórnDworz* O7v, Zv; *RejPos* 50v; *RejZwierz* 186, 205v, 247V; wielką *Phalanx* wynosiłá ludźi ízełtnaście tyfięcy/ máła: połowicę tego ludu *BielSpr* 11, 10, 12, 13, 19, 29 [2 r.] (25); *BudBib* I 399a marg; *PaprPan* Ff2v; *ModrzBaz* I12v [2 r.], 113, 128; Ták iż zá dziwnym foritowánim Bożym onę pięćdziesiąt tyfiąc Wołochow y Turkow/ náleznych íześć tyfiąc/ á práwie garść ludzi pobilá/ y rozgromilá *StryjKron* 757, 602; *ReszList* 166, 173; *BielSen* 8, *BielSjem* 19, 33; *BielRozm* 4; *GórnRozm* D3v, L4v, M3v; *ActReg* 10, 27, 28, 63, 87; *GórnTroas* 70; *KochCz* Bv; *OrzJan* 40; *SarnStat* 1051; *VotSzl* C3, D4v; *CzahTr* F3v; *SkarKazSej* 677a; *PudłFr* A2; [nieprzyjaciel] Depce mię írodze/ pyfźniąc fie wielościá Ludźi/ y zbytnią tłumi mie írogościá *SzarcRyt* A4v. Cf *Zwroty*.

W porównaniu (1): praktykowano mu [Kserksesowi] zły znák/ iż iego ludzye mieli vćiekác iáko Záiąc. *BielKron* 117.

Fraza: »[ile] ludzi zginęło, (po)legło« [szyk zmienny] (12 : 9): Wyfłkoczył potym Achilles/ vćzynił z nim potkánie/ bili fie okrutnie/ iż wiele z obu ítron ludzi poległo *BielKron* 57, 21 v, 52, 60v, 62v, 72v (15); *RejZwierz* 46v, 64v; *BielSpr* 62; A nim fie práwie woyná dokonálá/ Iáka moc wielką ludzi poginęłá *KochSz* A4v; *KmitaSpit* A2; *CzahTr* F4.

Zwroty: »ciągnąc (a. ruszyć, a. íść itp.) w (a. z) lile] ludzi (a. ludźmi); ludzie ciągną (a. idą)« [szyk zmienny] (25 : 4): Potim Alexander daley ciągnął dobywaiąc miał á wfi, dla kthorey rzeczy krol Darius z wielkością ludzi przeciw niemu wyciągnął. *BielŻyw* 152, 155; *March*² Dv; swiętschim spossobem y z livdzmy poczciagnely vmiłnie pod ten zamek nasz chczac go przes mocz wiazęz *LibLeg* 11/64; Castellan onego powiatu wktorem ludzie ciągną ma pilnie opatrzac wedlug ítatutu ktorego ma bydź yłtothnie wypelnienie wewfithkiem. *ConPiotr* 32; *RejZwierz* 31v; Potym Lokietko ítamtąd wyciągnąłwfy ízedł s tymi ludźmi do wielkiej Polfki/ á tám íkarał ty ktorzy byli przyftáli do Krolá Ianá Czelkiego *BielKron* 373; [Król polski] rufzył ludźi s Polfki zwłafzczá z Litwy/ íedny zá pieniądze/ drugie s powinowáctwá/ ták pielze iáko íezne. *BielKron* 423, 55, 64v, 124v, 130, 190v (19); *BielSpr* 56; Iuż íye był Król ku Pfkówu rufzył z ludźmi íwými/ A po nieprzyjacielkfkiéy ítrách íye ízerzył ziemi *KochJez* B; *ActReg* 53, 171.

»mie(wa)ć [ile] ludzi« [szyk zmienny] (58): *LibLeg* 11/84v; Darius mu Perfki Krol pošłáł mię máku/ Iż ma ták wiele ludzi/ dawáiąc ná znáku. *RejZwierz* 5v, 5v; [Olbrycht] ciągnął potym ná Norymberczany máiąc o dwa tyfiácá ludzi *BielKron* 236v, 106, 117, 123v, 124, 188 (30); *Mącz* 308d; *RejZwierz* 187; KTory Sprawcá ma doftátek ludzi ku walce/ á rozumie iż máło ćwiczonego/ ordynuy ná gráni woýfko/ á wey środek włoż nieuki. *BielSpr* 36, 13, 13v, 14, 18 [2 r.], 19 (13); *MycPrz* II B[3]v; *PaprPan* Aav [2 r.]; *SkarŻyw* 187, 559; *ActReg* 28, 48, 94; *OrzJan* 40; *SarnStat* 428.

»osadzić ludźmi (a. ludzi); ludźmi osadzony; osadzenie ludzi« [szyk zmienny] (7; 2; 1): *LibLeg* 10/148; [kolumbus] ofádźiwfzy też zamek íthrzelbą y ludźmi/ płynął dáley w mnieyfzych trzech okręciech do drugich Kráin. *BielKron* 442, 229v, 250v; [Cesarz tatarski] íelzće ná then czás nie miał

Iánczárów áni ofádzenia tákimi ludźmi Porty zdrowia fwego iáko dźiś ma Cfarz Turecki. *BielSpr* 52v, 9v, 19, 36, 56v; *VotSzl* D4v.

»[ile] ludzi pobić (*a. z(a)bić*); ludzie pobici (*a. z(a)bici*)« [szyk zmienny] (30; 9): mille hominum occifum est. Es ift eyn taufent menfchen getodt. Tyfząc lyudzy zábito yeft. *Murm* 200; *MiechGlab* 34; *LibLeg* 11/64; *GroicPorz* kk4; Albo on Sámfon mocny co obalał fklepy/ Tyfiącmi ludzi pobił choaiy iuż był flepy. *RejWiz* 86v, 114v, 155v; *Leop 2.Mach* 12/16; *BielKron* 35, 60v *margin*, [842], 248, 250 [3 r.] (17); Obruta itinera ftrage. Pełno w drógách pobitych ludzi. *Mącz* 362a; *RejAp* 81, 147v; *RejPos* 50, 167; *RejZwierc* 166, 200v; *BielSpr* 43, 65, 66, 74v; *WujJud* 134; *StryjKron* 712; *WujNT* 857.

»(po-, z)gromić ludzi« [szyk zmienny] (4): *RejŁas w.* 52; *RejZwierc* 4v; Iudith oná fwięta páni/ ktora tám była w oblężeniu onym/ dowiedzyawfzy fie o takim poftánowieniu/ pogromiła ludzi ony *RejPos* 213; *SarnStat* 1051.

»porazić [ile] ludzi« = *interfecerunt super millia hominum Vulg* [szyk zmienny] (14): *RejRozpr* K3; *Leop 2.Mach* 8/24, 30; Kiedy ludzi poráził/ gonic ich nie kazał/ Mowiac/ nie Rycerfka rzecz/ bić ktoby vciekał. *RejZwierc* 40v, 13, 28v, 34v; Potym Alexánder wzyął [...] Sobos/ y Sykámby/ ktorým poráził wielkość ludzi. *BielKron* 126, 395v, 403v, 409v; *RejPos* 217v [2 r.]; *RejZwierc* 261v.

»posiec [ile] ludzi« [szyk zmienny] (3): [Tatarowie zamek wzięli] ná ktorým thák wiele ludzi pofiekli áż krew ftrumieniem cieklá do Wilfy *BielKron* 361v, 31 6v, 380v.

»posłać (po) [ile] ludzi« (28): Lágarus z Pánnoniey/ áby fie záfłużył Alexándrowi wielkiemu/ pośłał mu ná pomoc ludzi przeciw Dáriufowi Arfámowemu fynowi *BielKron* 296, 47v, 206, 220, 243v, 245 (23); *Mącz* 60b; *BieSpr* 27v; *StryjKron* 96; *ActReg* 6, 56.

»[ile] ludzi potracić (*a. stracić, a. utracić*); ludzie potraceni; utrata ludzi« [szyk zmienny] (20; 1; 1): *BielŻyw* 159; Powiedzieli Hetmáni/ fzkodá pśowác mocy. Bo to zamek ták twárdy/ ludzi potracimy/ Sámí fie potrudziwfzy nic nie vczynimy. *RejZwierc* 5; ftyfzeliśmy przedtym rozmáite powieści otych ludzi od Krolá potraconych *BielKron* 213, 183v, 190, 191v [2 r.], 205, 209 (19); *KochWr* 28.

»sprawić, sprawowác, mieć pod sprawą ludzi(e); sprawowanie ludzi« [szyk zmienny] (4 : 2 : 1; 1): *RejZwierc* 13; Zá kthorym [Michálem] puścił fie Krol z woýfkiem fwym fprawiwfzy ludzye pod Mińskiem. *BielKron* 406, 383v; Náuczýć ie [uffy] też ma Hetman y káždy fprawcá kthory ma pod fprawą ludzi/ iáko ná głos tráby/ álbo pifzczátek/ álbo rofzká/ álbo furmy/ máią fie záchowác *BielSpr* 16, 29, 72; *KochMon* 26; Gdyż ná woynie Káztelaná káždého bytności dla fprawowania ludzi ieft potrzebá *SarnStat* 77.

»szkodę (*a. utratę*) w ludziach uczynić (*a. wziąć, a. widzieć itp.*; być bez szkody w ludziach; szkoda w ludziach się stała« [szyk zmienny] (23; 2; 2): Náfzy popadfzy fzkodę w ludzyech niemála/ odciągnęli ná ine mieýfcá *BielKron* 417; nie mogliśmy w fwoie łodzie wfieść bez fzkody náfzey w ludziach/ ábowiem łodzie blińko nie mogły przydź by ich Maurowie nie vchwycili *BielKron* 454, 124, 226v, 248, 251, 251v (18); Quum omni parte cede ingenti sternerentur, Gdy ze wfzech ftron wielką fzkodę w ludziach czynili. *Mącz* 414d, 77d; *RejZwierc* 86; *BielSpr* 4v, 7, 25v, 69; *StryjKron* 427, 717.

»wyprawić [ile] ludzi« [szyk zmienny] (7): iefli kthory dzierzy iáką włość tedy thym obyczáiem/ áby z onego páńftwa wyprawił ludzi ku potrzebie/ iáko ośzácuia ono páńftwo *BielKron* 261v, 211, 308v, 418, 421; *RejZwierc* 170; *ActReg* 5v.

»zebrać [ile] ludzi; zebrać się z ludźmi; zbieranie ludzi« [szyk zmienny] (28; 4; 1): *LibLeg* 11/66; *RejZwierz* 45; zebráli [Grehowie] dzyełięć tyfiąc ludzi z miáftá/ ktorými porázili Dáryufá z wielkimi woýłki. *BielKron* 116v; Drugi raz fie zebrał Máflaus ná krolá z thymifz ludźmi *BielKron* 347, 49v, 69v, 85, 116v [2 r.], 128v (24); Ut spatium ad colligendum homines haberent, Ab y [!] czás mieli ku zbierániu ludzi *Mqcz* 404c, 340c; *BielSpr* 57v; *Paprpán* Hh3; *SkarŻyw* 559; *ActReg* 86; *PudłDydo* A2v.

»(z)gotować ludzi(e), gotować się z ludźmi; ludzie gotowi (ku boju)« [szyk zmienny] (3 : 2; 4): *BibRadz* 1. *Par* 12/24; [miasta górnych Niemców y ksiązę wirtemberskie] fámi też gotowáli zbroie y ludzi *BielKron* 226; też Rycerftwo Polfkie z ludźmi gotowemi przyecháło/ pod íprawá Sándywoia s Szubiná Stárofta Krákowskfiego *BielKron* 377v, 350, 392v, 421v, 424; *BielSpr* 20; *Paprup* E4v.

Wyrażenia: »ludzie do (a. ku) boju, bojowi, bojujący« [szyk 7 : 3] (5 : 4 : 1): *GroicPorz* kk4; *BibRadz* *Num* 31/5; á pófpolicie więc boiowi ludzie y więdzy Hetmáni ná lepszey pieczy y ná więtfzey łáfce takie więźnie závády miewáli *RejZwierz* 85v, 1 85v, 1 87v, 255v; *SkarŻyw* 559; *GórnRozm* L4v; *OrzJan* 1 23; *SkarKazSej* 677a.

»ludzie (lekkó-, nie)zbrojni« = *homines inermes* *Vulg* [szyk 17 : 5] (22): ci [więźniowie] fłyfząc chrzęft ludzi zbroynych wołáli wzyfscy do Alexandrá. *HistAl* F6v, II; *Leop Judith* 5/27, 2. *Mach* 4/40; *BielKron* 31v, 49v, 61, 307v, 384, 392v; *GórnDworz* Gg7; Węgrowie fá Ludzie lekkozbrojni w Páncerzách s Tarczą á z Drzewem/ ná Koniech rownych/ ieżdzą *BielSpr* 65v, 14v, 17, 18, 29, 29v, 33v, 36; *BielSjem* 19; *Paprup* E4v; powinien ieft koždy Rycérzki człowiek wedle wielkości máiętności fwych y dochodów Rzeczypópolitáy z pewną liczbą zbroynych ludzi fłużyć [*armatis hominibus servire* *JanStat* 697]/ y iéy pomocen bydź. *SarnStat* 126.

»lekcy ludzie« [szyk 6 : 1] (7): Náfzy mnimáiąc by wćiekáli gonili ie s ítrzelbą/ zwłáfzczá/ lekcy ludzye *BielKron* 41 1v, 123v, 314; *KochPieś* 38; *ActReg* 27, 172; ná lekkiego Tátáryzná/ ktoby go chćiał bić y dogonić/ trzebá też ludzi lekkich y rządnych *VotSzl* E3.

»ludzie mężni (a. waleczni, a, sprawni itp.)« [*w tym mężni i waleczni itp.* (2)] = *viri bellicosi a, belligeri* *Miech* [szyk 33 : 24] (57): *FalZioł* V 52v; *MiechGlab* 19, 27; *RejRozpr* K2v; A przetho wiedz iż po niedługim czáfie do ciebie z wielkofcią walecznych ludzi fie póspieszemy *HistAl* C8; *RejZwierz* 9v; *BibRadz* 1. *Reg* 31/12, 2. *Reg* 17/10, 1. *Par* 8/40, 12/21, 25, 2. *Par* 13/3, *Judith* 14/1; ácz ci ferce y rozum v dzielnych ludzi przodkuią/ ále bes chlebá nieduży Hetmánowie fá. *OrzRozm* N4, P3v, R3; *BielKron* 182, 247v, 256v, 335v, 337; v ludzi mężnych/ ólzcżep ieft miáfto żupice/ á páwezá miáfto fukniey; *GórnDworz* Z4, H2v, Hhv; *RejZwierz* 50, 185v, 241v; kiedy małz ludzi ípráwne y gotowe przyidzieć to [potkanie z nieprzyjacielem] zá iednę krotophilę *BielSpr* 20, 9v, 20v, 27v, 64, 75; *BudBib Judith* 14/1; *MycPrz* II B [3]v; *Paprpán* ktv, R4v, Aav [2 r.], Cc2v; Zá dawnych czáfów ták wielkie baczenie miano ná ludzi mężne [*olim quidem tanta ratio habebatur fortium virorum*] *ModrzBaz* 118v, 51, 114v, 118v; *SkarŻyw* A3v, 206, 500, 558; *BielSen* 11; My Polacy zdawná iestefmy walecznemi/ á ludzie waleczni nie chodzą bez broni *GórnRozm* E2v; *Phil* R; *GórnTroas* 59; *OrzJan* 16; *VotSzl* C2v; *CiekPotr* 78; *CzahTr* F4; *SkarKazSej* 686b.

»ludzie (nie)ćwiczeni« [szyk 3 : 1] (4): *RejZwierc* 187v; [*Hannibal*] z nienagłą zákzrywiáiąc [!] woysko poštěpowáľ/ á tym obyczáiem przywiódľ nieprzyziácielńkie woysko ná pośrodek fwoy y závárl ie między łobą/ ále ná tháki poštěpek trzebá ćwicżonych ludzi. *BielSpr* 40v, 8, 56v.

»ludzie pieszy, jezdni« [w tym: *jezdni i pieszy* (4)] [szyk 14 : 4] (12 : 10): Ty przyczyny przywiódľy ktemu Dáryuľá/ iż zebraľ przeciw Grekom łto tyľiáć ludzi pieľzych/ á ieznych dzyefięć tyľiáć *BielKron* 116v, 222v, 227, 250v, 274, 395, 411; *BielSpr* 12, 13, 16, 17, 18 (8); á owo nád świtániem [*Lanfrankus*] trochę záľnáľ/ y vyrzáľ piękny ludzi iezdnych poczet: y pyťá czyy to poczet? *SkarŻyw* 511; *SarnStat* 428; *VotSzl* D4v.

»pomocni, posileczni ludzie« [szyk 4 : 3] (5 : 2): Skánderberg theż poľileczne ludzi łwieże przypuściľ/ niemogli mu Turcy wytrzymáć *BielKron* 256v, 188; Drugie iezdne włyťtki co zbroynieyľze łtáwľ [*Pompejusz*] ná lewey łtronie s pomocnymi ludźmi: áby łtáď ná woysko Iuliuszowe yderzył. *BielSpr* 41, 8v, 18, 18v, 41 v.

»poczet, wojsko, (h)uf(iec), zastęć ludzi« = *agema, agmen, cateroa, emturio, classis, colonia Mącz; exercitus pugnatorum Vulg; copia JanStat* [szyk 67 : 4] (52 : 10 : 7 : 2): *March*² Dv; *RejPs* 38v; *ConPiotr* 32v, 33v; ma się JKM sam osobą swą obrocić, z jakim będzie raczył nawięczsem pocztym ludzi *Diar* 81; *Leop Num* 2/11; *UstPraw* K3v; *RejZwierc* 31v, 38, 45; *OrzRozm* C3; Benádáb krol Syriyľki zebraľ włytek záľtęć łwoich ludzi *BielKron* 85, 48, 55 [2 r.], 57v, 60v *marg*, 61v (34); Mittere coloniam in Podoliam, Pośláć woysko ludźy nie máłe ku mieľzkániu do Podola/ áby tám mieľzkáli/ y bronili od Tátar. *Mącz* 60b, 5d [2 r.], 41b [2 r.], 47d, 55d; *GórnDworz* I6v, Z4v; *RejPos* 217v; *BielSpr* 20, 22, 24v, 30v, 35 (8); *WujJudConf* 9; *PapřPan* Hh3; *SkarŻyw* 511; *StryjKron* 122; *GórnRozm* M; *ActReg* 53; *SarnStat* 117, 437.

»ludzie słuźebni« = *wojsko; milites Mącz, JanStat; exercitus Mącz* [szyk 25 : 11](36): *LibLeg* 10/155, 11/76v; *Diar* 81; Ale niźli dwor przyźedľ/ Lánckoruńki Kámieniecki Stárołta zwiodźy trochę ludzi łłuźebnych y inych/ poráziľ zagon Tátarľki v Biľki do kęľá *BielKron* 409v, 211, 212v, 224, 258v, 410v (10); Comparare exercitum, Woysko łpráwić Dołtáć słuźebnych ludzi. *Mącz* 62a, 113d, 187b, 311a, 331d, 340c, 374b; *OrzQuin* Lv; Náiázdow y łkod/ drapieźnych Tátarow/ áby przeľtrzegano y łtrzeźono/ ludźmi łłuźebnymi/ ná gránicách. *BiałKaz* K4v; *ActReg* 48; *SarnStat* 303, 304, 363, 412, 427, 434, 438; *GrabPospR* L2v, L3v, L4v, Mv; *VotSzl* E3 [2 r.].

»wojenni ludzie« = *virii bellatores PolAnt; bellatores, militantes, armorum gentes JanStat* [szyk 5 : 2] (7): A y panom biľczie łwoym y ynľchim voyennim livdziem przikazaly zebi ony przes ten czas zadnej zbitecznej rzeczy niepoczinaly *LibLeg* 11/92; *BudBib* Ios 5/4; Woienni ludzie nie indźie iedno ná polu łtania łwé niechay czynią. *SarnStat* 901 *marg* 901, 903, 1090, 1123.

»zadni, dolni, przedm, tyľni ludzie« [o szykach wojsk] (3 : 1 : 1 : 1): Przyźľo kilka vľfow łwieźych náľzych kthorym Moľkwá nie mogľá wytrzymáć ná czele/ vćiekáć im trudno byľo przed zadnimi ludźmi/ lećieli s koni iáko łnople *BielKron* 412, 47v, 49, 352v, 384; ono czoľo przednich ludzi ma záďzierzeć nieprzyziácielá ná łobie áż noc zayďdzie *BielSpr* 26v.

1. *Wierni, wyznawcy zaleźni od religii, często ze wskazaniem na religię, jej prawo, wymogi, przedstawicieli (1900)* : *OpecŻywList* C; *PatKaz III* 154; Niechay łie łpowiedaią Ludzie łthobie Boże/ niechay łie łpowiedaią łthobie ludzie włyťtczy. *TarDuch* D7v, D8 [3 r.]; Ná to łtan duchowny

[Bóg] íprawił By gi przezeń ludziom ziawił. A my Duchowni ítanowie íestefny ku wam poílowie *RejRozpr* A3v, A3v; Theraf thefz íabye wydzym jako íatym nowym nyechtorych ludzy od wyary odtargnyenym íwowlolnym wyele pan bog wízechmoguczy zlego na krzeíczyanítwo przepuícza *LibLeg* 8/133; kapłani boży/ [...] wízyftkim lvdziam ciało y krew bożą rozdawali *SeklWyzn* e2v, Ev [2 r.], e2; Kradną duchowny zbawienie przed ludzmy/ gdy ich nie vczą nauky prawdziwey iako powynny *SeklKat* L2, E2, M2v, Qv, Y2; *RejKup* 14v; Yestci w koícyele íwýetym mnoítwo ludzi/ ktorzy íye Bogu podobáyą *KromRozm I* L2, D4v, F4, G3, O, O4v; *KromRozm II* k2; [Kapłan] Ludzye ku bogu ípoíobi/ opowyedáyac im wolą bożą/ co przez kazáuye bywa *KromRozm III* K2v, D6v, D7, F3, 18, K2v (23); *Diar* 70; *LubPs* D3 marg, M3, N5 marg, O4v; ludzie ná Wielkenc y ná inne tzáfy ty offertorya kxięzey znalzáią/ Szodry/ kołatze/ obártuchy/ y kielbáfy *KrowObr* 196, Bv, 56v, 58, 63v, 84v marg (43); *Leop Iudith* 6/16, AAA4v [2 r.]; *OrzList* b4v; odpowiedáią Káplanowi ludzie/ AMEN: to íeft/ ták będzie/ álbo ták vczynimy. *OrzRozm* M3, M3; *BielKron* 14, 88v, 118v, 163v, 194v (22); *GrzegRóżn* Ov; Infrequens concio fuit, Mało ludzi było ná kázaniu. *Mqcz* 136c, 136c; Bóg nie zdrowé^{so} ani zbawienne^{so} ludzióm nie dáie/ íedno przez káplaná. *OrzQuin* Gv marg, X4 [2 r.], Z4v, Aa3v, Aa4v marg; *SienLek* T4v; *RejAp* [AA7], 60v, 115v, 166; *RejPos* 56v; *BielKat* 243v marg; Ale y ono mieyfce Kościołem zową/ ná ktore íie ludzie álbo dla Kazánia/ álbo dla íprawy íákiey íwiętoíliwey íchodzą. *KuczbKat* 75; ludzie pokutuiący wízyftki grzechy z ofobná/ Káplanom przy Spowiedzi máią oznáymiác. *KuczbKat* 210; W Niedzielę ludzie co czynić máią/ á czego íie czynić niegodzi. *KuczbKat* 295 marg, 9, 10, 35 [2 r.], 70, 110 (35); *RejZwierc* A3, 262v; *BielSpr* 61; Tám [przy szatach íwiętych] ludzie hurmem paóorki y chufty miotáli ná one íwięte Reliquie/ áby íámym dotkniem vdzrawiáiacemi íie stály *WujJud* 61; ták záfwe koíciól mogł pewnych czáfow ludziem mieíá álbo mleczná zákázowác *WujJud* 196, A8v, 5v [2 r.], 37v, 41v, 49 (40); *WujJudConf* 12, 39v, 84, 87, 106v (15); *RejPosWstaw* 42; *BudBib Deut* 33/19; zakon dla tego podány był/ żeby ludziom grzechy vkázowál. *CzechRozm* 95v, 50v [2 r.], 210, 215v; *KarnNap* A3, B3, F2, G2v; *ModrzBaz* 123; Koíciól Boży ná ziemi z wiela ludzie czyni íednę plebánią *SkarJedn* 61, 14, 45, 47, 103, 306, 334, 346, 371; Y wroóiwfz íię do óltarzá/ dał Biskupie ludziom błogofławieńítwo. *SkarŻyw* 511, A2v, 3 [2 r.], 86, 89, 131 (20); *CzechEp* 1 1v, 26 marg, 34, 235, 333; *NiemObr* 10, 27, 80, 89, 147, 148 [2 r.], 174; *ReszPrz* 37, 43, 68; *ReszHoz* 116, 136, 137; *ReszList* 143, 148, 153, 156, 160 (20); *Phil* M; *LatHar* 57, 121, 256, 364 marg, 682; Wiemy íz ludziom Bogá miłuiącym wízytko w dobre íię obráca. *KoíakSzczęí* C marg; *WujNT przedm* 2, s. 12 [2 r.], 154, 233, 249 (35); *PowodPr* 52; Dla tego pímo trudne/ áby íię ludzie vnižáli koícielnym vrzędom. *SkarKaz* 81b marg, 41b [3 r.], 81b, 116a, 119a [3 r.], 156b (15); *SkarKazSej* 683b [2 r.], 686a, 686b [2 r.], 687b, 688a [2 r.] (10).

W połączeniu z określeniem przynależności do grupy wyznaniowej (225):

~ Z przymiotnikiem [w tym: ludzie + przymiotnik (132), przymiotnik + ludzie (33); ludzie chrzeícijańscy (108), pogańscy (50), pogańscy i (albo itp.) chrzeícijanscy (4), heretyccy, katoliccy, odszczepiency] (165): Abowym poílowye v wíchech lyvdzy nyethilko chrzeíczyanífkych alye y poganífkych the ízwyebode maya *LibLeg* 11/160v, 7/10v, 8/133; *BielŻywGlab* n1b 9, 13; *RejPs* 82v, Ff7; *SeklWyzn* d4v; *SeklKat* 13, Z; *RejKupSekl* a2v; *HistAl* B5; *KromRozm II* e4v, m3; *KromRozm III* D2, K3v; *LubPs* C2, S3; *KrowObr* 23v, 65v, 105, 158, 165v (8); *Leop Act* 28/1; *OrzList* c; Ludzie

Krześciánscy gdy bywáią krzczeni/ thedy fię dla tego krzczą áby z Kryftułem powftáli *BibRadz* II 98b *marg*, I *2, *3v, Ppft 5 *arg*; *OrzRozm* M3v; Terminus był kámień/ ktory też chwalili zá bogá Pogánscy ludzye/ iż v niego porázili nieprzyiaciele. *BielKron* 24v, 23, 24v, 90, 136v, 144 (24); *Prot* A4; *RejAp* 1; *RejPos* 205v, 207, 254; *BialKat* a2, b2v, c, 278v [2 r.], 331, 358v; *KuczbKat* 270 [2 r.], 300, 345, 355, 405; A tu pátrż w iákiey to były powadze práwá v ludzi pogánfkich/ ledwo by ták dziś y między Krześciánkami tego fie dopátrzył. *RejZwierc* 34, A6, B, B2, 33v, 56 (19); *BielSpr* 58; *WujJud* 50, 64, 66v; *WujJudConf* 1v, 47v, 144v, 193v, 214v; *RejPosWstaw* [414] [2 r.], [414]v, [1103]; *BialKaz* B4, D3v, N; *CzechRozm* A3v, 224; *PaprPan* A3; *KarnNap* C2v, F2v; *ModrzBaz* 4v, 89; Ná ten cud wiele ludzi pogánfkich chrzeft S. wzięli/ wtego Bogá wierząc/ ktory tákie zwyciętwo dał Theodorowi. *SkarŻyw* 187, 21, 92, 384, 536, 582; *StrykKron* 777; *CzechEp* 5, 244; *NiemObr* 67, 68, 82, 83, 84, 134; *ReszList* 145 [2 r.], 151; *WerGośc* 211; *ActReg* 40; *OrzJan* 34, 128; *KolakSzczęśl* C4v; Bo táká závŹze bylá cnotá y pokorá ludzi Kátholickich/ że woleli niektore omyłki ábo rózne czytánia w świętych księgách ćierpieć *WujNT przedm* 5; Pierśi páncierzmi żeláznymi vzbrowione/ znáczą vpor odłzczepieńfkich ludzi *WujNT* 860, 238 [2 r.], 319, 428, 443, 489 (13); *JanNKar* Cv; Célnicy, Mytnicy, Zupnicy, y tym podobni, iáko łá Czopownicy: nie Zydowie, ále ludzie Krześciánscy bydź máią. *SarnStat* 341, 602, 1095; *PowodPr* 61; Bo ná ták wiele ludzi heretyckich/ y odftępnikow od wiáry y przymierza/ ktore z Pánem Bogiem y kościołem iego vczynili/ pátrzym. *SkarKaz* 119b; *VotSzl* A4 [2 r.], A4v; *CzahTr* F4v; *SkarKazSej* 685a; *KlonWor ded* **2v.

Z rzeczownikiem [tym: w G (47), w L (13); tudzie + rzeczownik (43), rzeczownik + ludzie (17); (jednej, a. powszechnej a. katolickiej itp.) wiary (15), w wierze (2); (starego) kościoła (9), w kościele (5); zakonu (5), w zakonie (3); (jakiej, -go) sekty (4), nabożeństwa (2), nauki (2), religii (2), cechu, zboru; Starego Testamentu (3), Babilonijej, katoliki rzymskiej; w pogaństwie (2), w chrześcijaństwie] (60): ludzie w pogaństwie byli próżni, bo łaski bożey nie mieli. *WróbŻołt* kk5v; *KromRozm III* C2; nie wŹyfcy ludzie w obec ftárego kościoła o przełożeńftwie Papieżá Rzymfkiego wierzyli *KrowObr* 17v, 16v [2 r.], 194v, 199, 204, 205v, 206; *BielKron* 223v, 232v, 249, 280, 326v; *OrzQuin* B3, K4v [2 r.]; Bo náłz Kátholik łáie ludziem róžney wiáry/ Ci záfię nárzekáią ná Rzymfkie przywáry. *Prot* D; *RejAp* 48; *GórnDworz* Kk5v; *RejPos* 139v, 169v, 282v; łam Luter ná perfwázyą dyabłá zlé⁸⁰ ludziem łwéy Bábiloniéy tę ofiárę zhydžil/ spáczyl/ czyniąc miłtrzá łwé⁸⁰ dyabłá woléy dołyc *BialKat* 341; *RejZwierc* 8v, 136v; *WujJud* 78v, 206v; Iż iefli ludzie ftárego Testámentu Bogá ználi/ y do niego przychodzili/ tedy też pewnie y Pośrzedniká mieli *CzechRozm* 22, 22v, 120v, 154; *ModrzBaz* 48v, 103, 105v; *SkarJedn* A4, 46, 255, 362, 384; *SkarŻyw* A4v, 235; *CzechEp* *3, 10 [2 r.], 99; *ArtKanc* F6; *KochProp* 16; *LatHar* 478; *WujNT* 3, 563; A beneficia kościołów Gréckich/ ludzióm téyże Gréckiey wiáry dawáné bydź máią. *SarnStat* 115, 117, 987, 989; *PowodPr* 39; *SkarKaz* 40a, 310b, 382a. ~

Z zaimkiem dzierzawczym odnoszącym się do Boga [w tym: ludzie + zaimek (14), zaimek + ludzie (2)] (16): A gdy chćiał dziwy łwe okázowác w Egipćie wywodząc przebráne ludzi łwoie/ iłćie thám był znacznem bogiem *RejPs* 203, 123; VŹlyłátem záś drugi głós z niebá/ ktory mowił: Wynidźćie łniego ludzie moi [*Exite du illa, populus meus*]/ ábyście nie byli vćeśnikámi grzechow iego *Leop Apoc* 18/4; *BielKron* 46v; Oto przybythek Boży y z ludźmi: á będzie mieszkał z nimi/ á oni będą ludzie iego *RejAp* 174v [przekład tego samego tekstu: *WujNT Apoc* 21/3]; A dawáli chwałę Pánu

Bogu/ mówiąc: iż powtłał Prorok miedzy námi/ á Pan Bog raczył nówiedzić ludzi swoie *RejPos* 220v, 220v, 221, 283, 292, 296 (8); *KochPs* 115; *ArtKanc* N15; *WujNT Apoc* 21/3.

W utartych cytatach ewangelicznych i modlitewnych oraz w ich omówieniach (93): anieli sie raduią/ pokoy ludziom dámaią [!]/ wefele fpiewaią *OpecŻyw* 17v; *SeklWyzn kt*, 2, c2; kto mię będzie wyznawał przed luczmi [*qui confitebitur me coram hominibus Vulg Matth* 10/32] wyńnam go ia też przed oycem moym niebieńkym. *SeklKat* F4v [*przekład tego samego tekstu: SeklWyzn kt*, 2, *MurzHist kt*, G2, R3v, *KrowObr* 134v, *RejAp* 24, 89, *RejPos* 4, 80, *RejZwierc* 43, *NiemObr* 5, 40, *WujNT* 44, *Luc* 12/8, 9, *Ccccc4v*]; *MurzHist kt*, G2 [2 r.], R3v; *MurzNT Ioann* 3/19; *KromRozm II yv*; *KrowObr* 62v, 64v, 66 [2 r.], 134v; Ták niechay świeci przed ludzmi światłość wálfa [*sic luceat lux vestra coram hominibus*]/ áby oni widząc wálfe dobre íprawy á vczynki/ chwalili oycá wálfego kthory ieft w niebiefiech. *Leop Matth* 5/16 [*przekład tego samego tekstu: KromRozm II yv, KrowObr* 62v, 64v, *KuczbKat* 385, *WujNT* 26]; *BibRadz Matth* 10/32, 33; *GrzegRóżn* A2v; *RejAp* 24, 89; Y rzekł im Iezus: Y przeczeńcye íą thák zátrwożeni ludzie máley wiary [*quid timidi estis, modicae fidei? Vulg Matth* 8/26]? *RejPos* 48v [*przekład tego Samego tekstu: 51, 331*]; światłość przyśzła ná świat/ á ludzie sie więcey rozmiłowáli ciemności niżli światłości [*difexerunt homines magis tenebras quam lucem Vulg Ioann* 3/19]. *RejPos* 146 [*przekład tego samego tekstu: RejPosWstaw* 21v], 4, 18, 19v [2 r.], 20v, 25v (12); *BiałKat* c; ktorým ludziem grzechy odpuścicie [*quorum remisertis peccata Vulg Ioann* 20/23]/ odpulzczone ym będą *KuczbKat* 210 [*przekład tego samego tekstu: 245*] 30, 245, 385; *RejZwierc* 43; Ktory dla nas ludzi/ y dla náńzego zbáwienia zftąpił z niebios. Y wcielón ieft z Ducha świętego *WujJud* 25 [*przekład tego samego tekstu: BiałKat* c, *KuczbKat* 30, *LatHar* 90, 691]; *RejPosWstaw* 21v; *BudBib Is* 9/2; *BudNT Luc* 2/14, *Ioann* 3/19; *ModrzBaz* 58v; *SkarJedn* 266, 312; wiare gorącą záchowuy/ áby świecá twoiá gorzáła przed ludzmi przez dobre vczynki. *SkarŻyw* 279; *NiemObr* 5, 9, 40; *ArtKanc* B3, Cv, C9v; *GrabowSet* F3v; CHwałá ná wyfokości BOgu/ á ná ziemi pokoy ludziom dobrej woley [*pax hominibus bonae voluntatis Vulg Luc* 2/14]. *LatHar* 86 [*przekład tego samego tekstu: RejPos* 18, 19v, *ArtKanc* B3,Cv, C9v, *LatHar* 530, *SiebRozmyśl* F4v]; Tá ieft krew moiá/ nowego teftámentu/ ktora zá wiele (ludzi) będzie wylaná. *LatHar* 706 [*przekład tego samego tekstu: SeklWyzn* c2], 29, 30, 90, 132, 517, 530 [2 r.]; głupftwo Boże/ ieft mędrftwo nád ludzi [*sapientius est hominibus*]/ á mdłość Boża/ ieft mocnieyfa nád ludzi [*fortius est hominibus*]. *WujNT* 1.*Cor* 1/25 [*przekład tego samego tekstu: GrzegRóżn* A2v], *przedm* 19 [4 r.], *Matth* 5/17[16], s. 26, *Matth* 10/32, 33 (23); *SarnStat* 4, 1086; *SiebRozmyśl* F4v; *SkarKaz* 7b, 638b.

W wezwaniach do oddawania chwały Bogu (24): OMnes gentes plaudite manibus: iubilate deo in voce exultationis. Wfzytczy ludzie chwalcie pana boga wefele y rękoma klaskaiąc raduycie sie *WróbŻółt* 46/2; *MurzHist* I; Wyflawyaycyesz yuż Páná wyflawyaycye ludzie *LubPs* P4v; Niech cie chwałá Boże ludzie/ niech cie chwałá ludzie wflyftcy [*confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes*] *Leop Ps* 66/4, 66/6 [2 r.], *Ier* 1/18; *BibRadz Ps* 117/1; *BudBib* 1.*Par* 16/24, *Ps* 95/3, *Is* 34/1, *Mich* 1/2; Chwalcie páná wfzytcy narodowie/ y wyfpiewaycie go wfzytcy ludzie. *BudNT Rom* 15/12; LVdzie wfzyfcy wefelcie fie/ Synći Boży národził się *ArtKanc* B15v, B9v, C2, P17, Q5v, S3; *LatHar* 62, 230, 384; *WujNT Rom* 15/11.

W połączeniach przeważnie typu szeregowego z nazwami przedstawicieli władzy kościelnej (17): tam iako kaznodzieie tak i infzy ludzie/ by téż gardła dác/ niemaia natakowa niezbożność przyżwalać *MurzNT* 76; *GliczKsiąż* O5; Kto rofkazał tznąć wielki oplátek kxieży/ á ludziom máły. *KrowObr* Ss2, 8v, 12v, 141, 189v, 196, 224v; *OrzRozm* E; *HistRzym* 34v; A ná drugiego niechay Biskup y oni ludzie ná then čás zebráni wlożą ręce swoie *RejPos* 102v; *WujJud* 86; przykladnych kaplanow y ludzi y plebanow duchownych málo. *SkarŻyw* A4; *WujNT* 461, 584, 738.

W porównaniach (2): tak bes Káplaná ludzie fá nie fmáczni/ iáko miéfo bes foli *OrzRozm* E; iużby ludzie pobożni á poćiwi tylkoby sobie mieszkáli iáko Anyeli fwięci *RejZwierc* 96.

Zwroty: »ludziom (a. do ludzi) kazać (a, kazanie czynić, a. miewać itp.); ludziem na (w) kazaniu powieść (a. pisać itp.); kazanie do ludzi« (5 : 3 : 1): *BielKron* 141v, 165v, 198, 385; *SkarŻyw* 31, 100; kazania do ludzi nie máia być nic infzego/ iedno wykład Mfzey. *ReszPrz* 55; Stephan z nich napřednieyfzy známienite czyni do ludzi kazanie *WujNT* 512, 615.

»modlić się, modlitwa (a. dziękowanie) za ludzi; modlitwa ludzi« = *deprecari pro populis* *Vulg* [szyk zmienny] (9 : 6; 6): Modlić fye zá ludzie yeft rzecz káplánfka. *KromRozm III* K5v marg, K3, K6, K7; *KrowObr* B3; *Leop Sap* 18/21, 1. *Tim* 2/1; *BibRadz* I 106b marg; *RejPos* 202; *BialKat* 196; Bo náuczył nas swięty Ian w Obiáwieniu swoim/ że Swięci zá ludzie sie modlá. *KuczbKat* 365, 25, 360; *WujJud* 26v, 229, Mm3; *ReszHoz* 115; NApominam tedy napirwey/ áby były czynione proáby/ modlitwy/ przyczyniania/ dziękowania zá wśytkie ludzie [*Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus*] *WujNT* 1. *Tim* 2/1, 722, 851, Aaaaaav.

»ludzi (na)uczyć (a. nauczać) (grzechow odpuszczenia, a. wiary, a. ewanijeliej, a. pocziwie żyć itp.)« = *homines docere* *Vulg*, *Modrz* [szyk zmienny] (74): *RejKup* y3v; *MurzHist* Mv; *KromRozm III* N7v; nápominanie ku flugam kościoła swiętego/ áby flowá Bożego pilnie ludzi wczyli/ á prawdziwie im fzáfowali *LubPs* dd3v, V3v; co ieft infze⁸⁰ ludzi odpufztzenia grzechow w imię vmártych ludzi vtzyć? *KrowObr* 158v, A2v, 43, 51, 51v [4 r.], 57v [2 r.] (37); *RejWiz* A3; *Leop Matth* 5/19; Potym s. Woyciech do Polki fzedł/ gdzie náuczył ludzi Krzeáciánfkiej wiary. *BielKron* 323v, 8v, 25, 82, 219v, 467v; *GrzegRóżn* E2; *BialKat* 23v; *KuczbKat* 235; Od tego fá Káznodzieie áby ludzie tak o Ceremoniach/ iáko o infzych rzeczách náuczáli *WujJud* 207v; *WujJudConf* 222v; *CzechRozm* 87v, 90v, 92, 97, 106v, 110; Ná káznodzieie też to należy/ ktorzi iáwnie ludzi wczą w kościelech [*qui publice docent populum in templis*]/ wažność y swiętobliwość przyśięgi przekládáć *ModrzBaz* 86, 131v; Ciebiem opowiadał/ o tobiem ludzie náuczał/ nigdym tobie fię niefprzećiwił. *SkarŻyw* 203; z iego łodki nigdy niepograżoney Pan Iezus náuczáć ludzie miał. *SkarŻyw* 596, 108, 211, 312, 559; *ReszHoz* 116; *ArtKanc* Gl6v; Ktobykolwiek tedy rozwiázal iedno z tych przykazań namnieyfzych/ y takby ludzi náuczał: będzie zwan namnieyfzym w kroleftwie niebiefkim *WujNT Matth* 5/19, s. 416; *SkarKaz* 40a.

»ludzi nawrócić (a. nawracać); ludzie się nawracają; ludzie nawroceni; nawrocenie (a. nawracanie) ludzi« (14; 6; 4; 4): *KromRozm II* c4v, g4v, v, x2; *KromRozm III* G2v; [*Papież Urban*] Náwrocił ná wiare krześciánfká ludzi wiele/ potym męczenniczą koroną fzczedł. *BielKron* 151v, 139, 139v, 143, 148v, 153, 166v, 323v; ieft iuż teraz pokoy wielki/ á wiele fie ludzi ná krześciánfká wiare náwroćilo.

HistRzym 79v; *RejPos* 212v, 295; *WujJud* 88; *SkarŻyw* 235, 357, 537, 600; Kreda/ nawrocenie niezliczonej mocy ludzi/ przez naukę Pana twego/ Chrześcijańcom przed oczy kładzie. *LatHar* 79; *WujNT* 211, 403, 441, 472, 510, 526.

»ludziom, między ludźmi, przed ludźmi objawi(a)ć (a. powieść itp.) ewangelią (a. prawdę, a. naukę Bożą itp.)« = *annuntiare hominibus* *PolAnt* [szyk zmienny] (34 : 1 : 1): rzeczy boskiej mądrości bywać przez anyoły ludzkiem/ obywanym *PatKaz III* 98v; *SeklKat* X2 [3 r.]; *KromRozm II* f3, f4; *LubPs* ff3v; Krystus objawił wolę ojcą swego ludziom. *KrowObr* 42v marg, 42v [2 r.], 43, 75v, Ss; Objawiłeś między ludźmi moc twoją [*notam fecisti in populis virtutem tuam*] *Leop Ps* 76/15, *Act* 17/30; Prawdziwy rząd Proroków którzy byli w kościele Izraelskim/ ten był/ aby nie tylko opowiedali ludziom rzeczy przyzłe *BibRadz I* 353v; Anyoł go [Piotra świętego] wywiódł z więzienia w nocy/ a rozkazał aby śzedł ludziom przepowiedań słowo Boże. *BielKron* 141v, 143, 194v [2 r.], 195 [2 r.], 205v, 223, 362v; *GrzegRóżn* O2; *RejAp* CC2; *Górndworz* Z; *RejPos* 313; *BialKat* 236; Pasterze mają ludzkiem o świętościach często powieść. *KuczbKat* 120 marg, 1, 134; *CzechRozm* 173; *CzechEp* 261; *NiemObr* 89.

»ludziom (grzechy) odpuszczać; (co) jest ludziom odpuszczone; ludzie biorą (a. bierzą) odpuszczenie grzechów; na odpuszczenie (a. ku odpuszczeniu) grzechów ludzi (a. ludziom)« [szyk zmienny] (8; 5; 2; 4): *WróbŻółt* pp5v; *RejKup* k5; wżyczył im też mocy grzechy ludziom odpuszczać/ która bogu łamemu przywoita yeft. *KromRozm III* M4; przez Krystufowo Imię/ bierzą ludzie odpuszczenie grzechów *KrowObr* 51, 43, 70, 178v, 218v; *RejPos* 88; *WujJud* 192, 234; *WujJudConf* 88; *BudNT Matth* 12/31 [2 r.]; *KarnNap* C4; Wżelki grzechy i bluźnierstwo będzie odpuszczone ludziom [*Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus*] *WujNT Matth* 12/31, s. 49 marg, 402, 537.

»ludzi (na-, przy)wieść (a. pobudzać, a. skłaniać itp.) do pokuty (a. do bojaźni Bożej, a. ku wierze itp.); przywiezienie (a. pozyskanie) ludzi ku wierze« [szyk zmienny] (51; 2): [Krystus w kościele postanowił urzędy] dla przywiezienia ludzi ku wierze y zakonowi jego *KromRozm III* H2, F2v; *LubPs* P5v marg, R5v [2 r.]; *KrowObr* 63v, 80, 103v, 115v, 116v, 212; *BibRadz Hebr* 2 arg, 2. Cor 5/11; ADryanus czwarty [...] posłan był do Norwegii [...] / aby na Krześciańską wiarę ludzi nawiodł. *BielKron* 181, 165, 218, 225v, 239v; *GrzegRóżn* E3v [2 r.]; *BialKat* 46; *GrzegŚm* 12; *KuczbKat* 300, 385, 415; a [apostołowie i uczniowie ich] wżąc iednym kázaniem kilka tysięcy ludzi do Pana Krystufa przywodzą. *RejPos* [143²], [143²]; *CzechRozm* 71 [2 r.], 91; *SkarJedn* 239; [Marek święty] wiele ludzi do nauki swej a wiary Chrystufowej przyciągnął. *SkarŻyw* 363, 180 [2 r.], 251, 292, 309, 310 (16); *NiemObr* 34, 118; *KochWr* 38; Abowiem będą wolnym od wżytkich/ wżyniłem się niewolnikiem wżytkich/ abych tym więcej ludzi pozyskał [*ut plures lucrifacere*]. *WujNT 1. Cor* 9/19, s. 222, 505.

»rozgrzeszać ludzi« (2): *SeklWyzn* c4v; A tak wżyfcy prawdziwi Biskupi a Pasterze w Kościele Powżezchnym porządnie tych kluczyków wżywaia/ y rozgrzeszaia ludzi *WujJudConf* 88v.

»upominać (a. napominać) ludzi(e) (do pokuty, ku modlitwie itp.; upominanie (a. napominanie) (do) ludzi« [w tym: aby (9), ku czemu (6), do czego (2), żeby, o czym; bez dopełnienia (9)] = *homines hortari* *Modrz* [szyk zmienny] (22; 6): *WróbŻółt* kk4v; Upominamy też ludzi/ aby się zafię niewracali/ do onego błota/ s którego wyšli *KrowObr* 63, 61 v, 63v; Przełożeni mają inśfe ludzie napominać ku modlitwie y ku dziękowaniu Bogu *Leop 1. Tim* 2 arg, *Ps* 28 arg; *BibRadz* *3v, *Ps*

117 *arg*; *RejPos* 12v, 32v, 43v, 63v; *KuczbaKat* 295, 300, 345; *WujJudConf* 87v, 222v; własny ięft vrząd á powinowáctwo dobrego náuczyciela/ vpomináć ludzycy ku świętemu á pobożnemu życiu *RejPosWstaw* 21v; *CzechRozm* 111v; *KarnNap* A3v; *ModrzBaz* 86; Aniołá P. Bog ná vpominánie ludzi do pokuty posłał. *SkarŻyw* 557 *marg*, 231, 269, 312; *CzechEp* 5, 153; *ReszList* 145.

»ludzi(e) zbawić; dáć ludziom zbawienie; (co jest) ku zbawieniu ludzi (*a.* ludziom); ludzie (są) zbawieni; ludzie dostają (*a.* biorą) zbawienie; zbawienie (*a.* odkupienie) ludzi« [*szyk zmienny*] (7; 4; 5; 13; 3; 5): Przeto rzeczniczko świętá/ tegos doftoyna [...] aby przez cię byli zbawienij ludzie *OpecŻyw* 183v; *PatKaz III* 92; *SeklKat* F3v; *RejKupSekl* a8; *KromRozm II* 13; *LubPs* I4v, Q2; A więc thy iaftzte w thym gnoiu śmrodliwym/ y w tey chuście plugáwey niewiáfty/ będziefz ludziom zbáwienie pokázował? *KrowObr* 58, 83, 84v [2 r.], 93v, 160, 163, 218; *Leop 1.Tim* 2/4; *RejPos* 311; *WujJud* 145; Rozmáitými śpofoby BOG ludzi zbáwia. *CzechRozm* 172v *marg*, 172 [3 r.], 222v; *KarnNap* A4v; *CzechEp* 286, 311; *NiemObr* 85; *LatHar* 153, 155; *WujNT* 256, 263, *Rom* 5/18, 8. 560, *1.Tim* 2/4, *a.* 796 *marg*, 804; Sámeo Bogá mocą ludzie fię odradzáią y zbáwienia doftáią/ przez śłowo Boże y wodę. *SkarKaz* 275a.

»ludzie (*a.* serca ludzi) z(a)wodzić (*a.* uwodzić); ludzie z(a)wiedz(i)eni (*a.* nabożeństwa zawięzionego); za wieludzi; ludzie zwodzący; zwojca ludzi« [*szyk zmienny*] (56; 16; 1; 1; 1); *SeklWyzn* Dv; Wyele fáłfŷywych prorokow powftánye/ á zwyodą wyele ludzi. *KromRozm I* E2, E2 *marg*, E2v, L2v; *KromRozm II* hv, 12v, í3; A czártowy kłamce śą y zwoyce ludzi z początku. *KromRozm III* A6, Av, A6v, G6 [2 r.]; *LubPs* B3v, 14, dd; *KrowObr* 75v, 143v; *BielKron* 7, 25v, 142, 165v, 193 [2 r.], 204, 214v; *GrzegRóżn* E3, Ov; *OrzQuin* Aa2; *LeovPrzep* G; *RejAp* C, F2v, 53v, 75, 75v (9); *GrzegŚm* 13; *RejZwierc* 126; *WujJud* 3v; *CzechRozm* 6v, 55, 67v, 222v; *SkarJedn* 35, 51, 348; *SkarŻyw* 324, 361, 374, 518; Żeby fię wždy kiedykolwiek ludzie zawięzioneni obaczyć/ w tym/ iż Papież Rzymfki ięft Antychriftem/ mogli. *CzechEp* 413, 71, 77, 128, 154, 165, 415; *NiemObr* 4, 82; *ArtKanc* N14v; Rátuy należco duż/ ludzi zawięzionych *GrabowSet* O4; *WujNT* 13, 174, 520, 693, 811 (11).

Wyrażenia: »ludzie bałwochwalni« (1): Ięfcze fię v nich [*ludzi inflanckich*] závádzá ludzi bałwochwálnych po części. *BielKron* 297v.

»ludzie bogomyślni« (2): Takież y innym ludziem bogomyślnym/ ktorzy tu [*w żoltarzu*] rozliczne á gruntowne modlitwy kuftwemu nabożeństwu naydą A zwłáfczta to będzie pożyteczne kapłanom proftym *WróbŻółtGlab* Av; *SkarŻyw* 508.

peryfr. »błogosławionych ludzi stolica« = *niebo* (1): Ale vmysł ná one błogosławionych ludzi ftolice [*beatorum sedes*] pogládáiąc/ ktore śprawiedliwie boiuiącym śą nágotowane/ [...] przeciwko oney ftrażliwey przygodzie śmierci zmacnia fię *ModrzBaz* 109.

»ludzie Bogu mili (*a.* oblubieni, *a.* poddani *itp.*)« [*szyk 8 : 3*] (11): *BielKron* 136; *RejAp* 175; [*grzeszny człowiek*] áby trzymał káskę páná śwego śle orędowniki ku Bogu/ to ięft/ namileyfze ludzi Bogu/ iákoby krewne á przyiaciele. *HistRzym* 71v; *RejPos* 140v; *CzechRozm* 69v, 103v; *ReszPrz* 19, 24, 34; w piśmie ś. dla tego nam vpadki ludzi Pánu Bogu miłych śą wypifáne/ áby ich przygody nam były ku przelstrodze *ReszList* 143; *WerKaz* 283.

»ludzie Boży (*a. Boga*), Pańscy, Chrystusowi« = *sancti Dei homines PolAnt, Vulg* [szyk 15 : 1] (10 : 4 : 2): *GliczKsiąż* H2; Pátrzayże gdy ono był Báláám poiechał/ Aby ná ludzi Páńskie przekłętwo był wydał. *RejWiz* 155v; *BibRadz* 2.Petr 1/21; Afcellinus zakonnikow mniefzych brát z drugą brácią był połtan od Papieżá Innocenciułá czwartego z Lugdunu do Chámá wielkiego Celárzá Tátárfkiego áby przyiął krzełt święty [!]/ á ludzi Bożych Krzeácián nie dał więcey mordowác *BielKron* 361v, 61; *RejAp* 185v; *RejPos* 166v, 284v; *BudNT* 2.Petr 1/21; *SkarJedn* 18, 45; *CzechEp* 112; *NiemObr* 70; *WujNT* 2.Petr 1/21, s. 856; Widźimy tedy iáko religia y kápłáńftwo fundámentem ieft kroleftw v ludzi Bogá práwego. *SkarKazSej* 678b.

»grzeszni (*a. grzeszacy, a. w grzechu się rodzący itp.*) ludzie; grzechy ludzi; ludzie grzeszą (*a. są grzeszni*); grzech się na ludzie ściąga (*a. sposobi*)« = *homines peccati, peccatores, hominum peccata Vulg* [szyk *zmienny*] (62; 9; 10; 2): thuta ftogy angyol bozy. ktory napyfzal thy trzy modlitwi [...] ku poczyefchenyv wfczytkym lyudzyom grzełchnym *PowUrb* +4; [*Chrystus*] prawu danemu ludziom w grzechach fie rodzącym/ dobrowolnie fie dlá ciebie poddál *OpecŻyw* 22, 103, 160v, 184; *PatKaz II* 73; *PatKaz III* 110v; *WróbŻołt* C5v, E, I, K7, 31/10 (8); *SeklWyzn* b3, Dv, g3v; *SeklKat* F; *MurzHist* G4; *MurzNT* 78v; *KromRozm II* e4; *KromRozm III* D3, D3v, D4v [2 r.], K7v; *LubPs* bbv; to ieft ofobliwa łáfká Boża/ kiedy Pan Bog tákowe grzełżące ludzi/ tu ná tym fwiecie karze *KrowObr* 65, C3v, C4, 48, 153, 165v, 208v; *Leop Lev* 9 arg, *Num* 32/14, AAa, *Prov* 13/21; *HistRzym* 57, 122; *RejPos* 136, 160, 309; ták iż sie nam zda/ iákoby ten grzech tylko łam ieden był/ ktoryby ná wfczytki sie ludzie ściągał. *KuczbKat* 335, 280, 320, 361 marg; *WujJudConf* 102; wczynił tedy [*Pan*] dofyć nie tylko zá pirworodny grzech/ nie zá niektore tylko/ álbo zá grzechy ludzi niektorych/ ále zá wfczytki grzechy wfczech ludzi. *RejPosWstaw* 22, [41²]; *CzechRozm* 17v, 60, 65v 115v [2 r.], 116 [2 r.] (9); *KochPs* 3; *SkarŻyw* 284, 310; *CzechEp* 84; *NiemObr* 32, 110, 121 [2 r.], 175; *ReszPrz* 82; *ArtKanc* P20, Q5; Ráčż przytym/ wfczelkie w grzechách ponurzone ludzie/ z grzechow ich/ w te święte y zbáwienne dni/ potężnie podźwignác *LatHar* 352, 24, 99, 155, 578, 620, 622; Grzechy niektorych ludzi fá iáwne/ vprzedzáiáce ná ład *WujNT* 1.Tim 5/24, s. 517, 625.

»jednaczka ludzi« [*w modlitwach do Matki Boskiej*] [szyk 6 : 1] (7): wyfluchay nas o Márya. Bądz pozdrowioná Iednatzko ludzi. *KrowObr* 176v, 177, 192, 217v [2 r.], 218 [2 r.].

»Kościoł (*a. zbor, a. zchranie itp. (z) ludzi (zebrany, a. zbudowany itp.)*)« = *ecclesia Vulg* (14): Kofcyołowi z ludzi zbudowanemu trzebá było łprawce widomego *KromRozm III* M2, B2v, B3v, D5v; *GliczKsiąż* L; *LubPs* F, Gv; *Leop Eccbli* 21/20; Kościoł ieft ná źiemi/ tho ieft ludzi zgromádzenie ktorzy Pánu Chrifufowi poślubieni y poświęceni fá *KuczbKat* 80; *WujJud* 121v; *WujJudConf* 115v; *RejPosWstaw* [143²]v; *ModrzBaz* 135v; *WujNT* [405].

peryfr. »kraina wiecznie żywiących ludzi« = *niebo* (1): A fnadz bych fie był nádzieią nieciełfył iż mam pewnie oględác páńskie miłofierdzie wkráginie wiecznie żywią ludzi *RejPs* 39v.

»ludzie nie(do)wierni, wierze przeciwni« [szyk 21 : 17] (37 : 1): *RejKupSekl* a8; Aleć nyewyerni ludzye wfcyfcy łpołu zgina/ Y ołtátki ich pomłty ná wyeki nye miná. *LubPs* K2v, K4, bb marg, bb2 marg; *BibRadz* II 138a marg; *OrzQuin* P3; *RejAp* 38; *RejPos* 1, 17v, 76, 278, 315v; *GrzegŚm* 58; *KuczbKat* 370, 385, 390, 405; *RejPos* 139; Niewierni ludzie mogą co dobrego fámi zlíebie czynić. *WujJud* 64 marg, 94v, 261; *WujJudConf* 72; mogą być bełpiecznie názwáni Apołtołmi y

Ewányeli Itami mężowie fwięci á wierni/ ktorzy napirwey przepowiadáią prawdę Ewányelicy [!] fwiętey ludzyom iákim niedowiernym *RejPosRozpr* c3; *CzechRozm* 84v, 112v, 183; Ale ácz wŕzytkie gránice trzebá dobrze opátrzyć/ wŕzákże napilniey one/ ktore fą od ludzi wierze Chriřtuŕowej przeciwnych [*ad gentes spectant a Christi religione alienas*] *ModrzBaz* 103; *CzechEp* 3, 163, 337; *WujNT* 159, 570, 820, 872, 877; *SkarKaz* 5b, 207b.

»niesprawiedliwi ludzie; niesprawiedliwość ludzi« = *iniqui homines; iniustitia hominum Vulg* [*szyk 4 : 2*] (5; 1); *FalZioł* V 46v; *Leop Sap* 12/12; *KuczbKat* 85; *WujJudConf* 102; Íromotną śmierć podiał/ y prawdziwie vmárl dla náŕzych złořci/ Íprawiedliwy Pan zá ludzie nieřprawiedliwe *KarnNap* D4v; gniew Boży obiawia fię z niebá/ przeciwko wŕzelákiey niepobożnořci y nieřprawiedliwořci ludzi *WujNT Rom* 1/18.

»niezboźni (a. bezboźni, a. niepoboźni itp.) ludzie« *impij homines Vulg, PolAnt* [*szyk 39 : 27*] (66): tak wielka ieřt liczba ludzi nie/ zboźnych i od Boga odrzuconych a baržo mało ku zbawieniu wybranych *MurzHist* Q2v, P, Pv, Vv, V2; *MurzNT* 56; *DiarDop* 103; *LubPs* O3v marg, cc5; *KrowObr* 143v; *Leop Num* 16/26, *Soph* 1 arg, 1.Mach 2 arg; *BibRadz* 2.Par 13/7, *Iob* 20 arg, 34/8, I 286a marg, *Ps* 7/10, 18/5, *Sap* 17 arg, 1.Mach 9/73; *RejAp* 92; *KuczbKat* 60 [2 r.], 240; *RejZwierc* 96; *WujJud* A5v, 257; *WujJudConf* 72; *BudBib* I 246d marg, *Iob* 21/28, *Eccli* 34/21; Tym Ípořobem oney to/ winnice dořtáli/ Ci ludzie niepoboźni/ á zápamięтали. *HistHel* Dv; *BudNT przedm* bv; *CzechRozm* 101, 149v, 184, 240, 241; *KochPs* 19, 43, 81; *SkarŻyw* 306, 328, 483; *CzechEp* 369, 395; *ReszHoz* 141; BŁogofławiony człowiek co fię ták Ípráwuie/ że w rádę niepoboźnych ludzi nie wřępuie *ArtKanc* P20, P20v; *LatHar* 20, 437; *KořakSzczęřł* B3v, B4v; *WujNT* 44, 249, 533, 635, 2.Petr 3/7 (10); *SkarKaz* 207b; Ná to fwą pilnořć wŕzytkę obroćili/ Bezboźni ludzie [!]/ áby mię hydźili. *SzarzRyt* B.

»ludzie nowowierni« (1): Czuyćieź fię odřzczepieńcy/ Sektarze mizerni: Ludzie zápamięтали/ ludzie nowowierni. *KlonWor* 11.

»ludzie odrodzeni« [*szyk 2 :1*] (3): ludzie odrodzeni [...] máią chęć vprzeymá ku dobremu/ y czynią dobrze *WujJudConf* 67; *CzechRozm* 185v, 216.

»ludzie poboźni (a. bogoboźni, a. naboźni itp.)« = *viri timorati, colentes Vulg; pii PolAnt; pii homines Modrz* [*szyk 65 : 46*] (111): Iuź wy ludzie nábornij [!] o Iezu Kriřtowé mlodořci/ tym równé rzeczy rozmyřlaycie daley *OpećŻyw* 35v; *MurzHist* T2; *KromRozm II* av; *LubPs* I3v marg, N6; Zbudził Pan Bog tych dni ořtátetnych/ wiele ludzi Bogoboźnych y vtzonych/ w piřmie fwiętyym *KrowObr* 236v, 20v, 86, 95v, 113, 147, 158; *Leop Ps* 51 arg; Abowiem iż rodzicy iey byli ludzie poboźni [*Et parens eius iusti*]/ przetoź corkę fwą wyćwiczyli w zakonie Moizęřzowym. *BibRadz* Dan 13/3, *Prov* 2/20, *Eccli* 27 arg, 50/30, 2.Petri 2/9; *GrzegRóżn* Bv, M3v; *SienLek* Ttt4, Ttt4v; *RejAp* AA3v, 2v, 3 [2 r.]; *GórnDworz* Ff8v; *HistRzym* 22, 73, 123; *KuczbKat* 60, 65, 365, 410; *RejZwierc* 100v, 187, [193v], 264v; *WujJud* 130, 211, 229, 233v [2 r.], L18v; *WujJudConf* 156v, 189v, 191v, 241; Nie táyemna tho rzecź ieřt v poboźnych á bogoboźnych ludzi/ iáko báržo w tym/ czałow dziřieyřszych złych/ pořpolići ludzie przeciwko Pánu Bogu y powinnořci fwey grzeřzá *RejPosWstaw* [41²], [21³] [2 r.], 44; *HistHel* tv, [A2], [A2]v, B3; *MycPrz* I B2v; Bo zachodne kráiny krwiá iuź popłynęły/ Onych ludzi poboźnych ktorzy w cnoćie żyli. *WierKróć* A3v; *BialKaz* Dv; *CzechRozm* 138, 225, 267; *ModrzBaz* 55; Przypátr

fyę rzeczóm ludzi bogoboynych/ Ze lat ná koniec vžiją łpokoynych *KochPs* 55, 178; *SkarŻyw* A4v, 28, 117, 460, 472, 488; *CzechEp* 5, 195, 295, 323, 324, 325, 381; *NiemObr* 13, 167; *ReszHoz* 129 [2 r.], 132; *ReszList* 152, 156, 163, 164, 173; *LatHar* 444, 491, 506, 510, 551; *KolakSzczęśl kt*, A 2v, C3v; *WujNT przedm* 1, s. 180, 193, 222, 262 (10); LVdzie naboźni/ y z rozumu przyrodzonego y z rozkazania Bożkiego/ kościoły P. Bogu budowáli *SkarKaz* 453a, 609a; *VotSzl* A4; *SapEpit* B3; *SzarzRyt* A4.

»ludzie potępieni (a. straceni itp.); ludzi potępienie« [szyk 12 : 3] (14 : 1): *WróbŻołt* tt2v; *MurzHist* T4; Iákíe łą przybytki potępieniem ludziom zgotowane. *LubPs* N2 marg; Czyńmy złe rzeczy/ áby przyífly dobre? ktorych (ludzi) potępienie/ łpráwiedliwe íest [quorum (hominum) damnatio iusta est]. *Leop Rom* 3/8; *OrzRozm* M4v; *BielKron* 467; *KarnNap* A4v, B2; *WujNT* 121, 403, 760, 810, 861, 875, Zzzzzv.

»ludzie sprawiedliwi« = *recti, iusti homines* *Modrz, Vulg; viri iusti* *PolAnt* [szyk 42 : 17] (59): *BierEz* Hv; *PatKaz II* 54v; *BielŻyw Glab nlb* 9; I oglądali to łprawiedliwi ludzie y vradowali łie/ á wšzelka złość łtuli vfta łwe. *WróbŻołt* 106/42, B6, ff3, 91/14; *RejPs* 63; *SeklWyzn* g3v; *LubPs* 12, K2v, V2 marg, cc5; ALe dułfe ludzi łpráwiedliwych w ręce Bożey łą/ á nie tknie łie ich męká łmierci. *Leop Sap* 3/1, *Sap* 4 arg, *Eccli* 27/6, *Is* 57 arg, *Matth* 13/17; *BibRadz Prov* 21/18, *Eccli* 9/20; *BielKron* 136; wierni Páńscy á ludzie łpráwiedliwi będą łie łwiećić ná obłoczech *RejPos* 262, 6; *BialKat* 91, 143v [2 r.]s 183v; *GrzegŚm* 22; *KuczbKat* 115; *WujJud* 233v, L18v; *BudBib Eccli* 9/20; *BialKaz* Dv; *CzechRozm* 67v; *ModrzBaz* 101, 137v; *KochPs* 46, 102; *SkarŻyw* 498; *ArtKanc* P2; *GrabowSet* B; *LatHar* 302, 394, 578; *KolakSzczęśl* A, Bv, Cv; *WujNT* 533, 546, 547 marg, 551 [2 r.], 851, Bbbbbbb2; *SarnStat* 953; *KlonKr* A3; *SkarKaz* 417a, 634a; *KlonWor* 74.

»ludzie święci« = *sancti (homines)* *Vulg, PolAnt; boni, iusti* *PolAnt; sancti viri* *Modrz* [szyk 158 :103] (261): Náuká y mądrość ma być wufciech ludzi łwiętych. *March*¹ A3v; *OpecŻyw* 28v; *OpecŻywPrzedm* C3v; *BielŻywGlab nlb* 9, 13; *LibLeg* 8/133; *WróbŻołt* B6; *RejKup* o6v, aa2v, cc2; *MurzNT* 176 marg; *KromRozm II* h3v, p4v, 14; *KromRozm III* H8v, 14, L8; y łwyęci ludzie pod čás nie łą dołkonáli *LubPs* Hv, Q4, R4 marg, S2v; *KrowObr* 20, 104v, 142, 151, 166v, 195; *RejWiz* 155, 179 [2 r.], Co7; *Leop Num* 16/3; Rołkazał też łplugáwíc mieyfcá łwięte łpołu z ludźmi áwíętemi. *BibRadz 1.Mach* 1/49, *5v, I 5d marg, 10b marg, 106b marg, *Eccli* 39/28, 2.Petri 1/21; *OrzRozm* C2; *BielKron* 136, 152v, 168, 171v; *KwiatKsiąż* D3; *OrzQuin* E3, N, X2v; *SarnUzn* B8; *SienLek* Ttt4v; *RejAp* 2v [2 r.], 10v, 43v, 61, 78v (15); *HistRzym* 73; *RejPos* 4, 11v, 36v [2 r.], 37, 37v (64); *BialKat* 93v, 123v, 148v, 221, 241 (10); *KuczbKat* 1, 95, 255, 275 [2 r.], 365 (9); *RejZwierc* B2, 33, 70, 152v [4 r.], 168 (13); *WujJud* 32v, 33 [2 r.], 48v, 113, 133; (10); *WujJudConf* 8v, 48, 48y, 58v, 61, 113, 233; *BudBib* I 371d marg, *Sap* 18/9 [2 r.], 1.Mach 1/49, *Eccil* 36/28; Pan Bog prośb S. ludzi nieodrzuca/ ále ich wyłuchawa *BialKaz* Dv, C, Dv; *BudNT 2.Petr* 1/21; *CzechRozm* 6v, 69v, 209v, 210, *4v; *PaprPan* B3, N4, V2; *KarnNap* F3; *ModrzBaz* 52v, 107v; *SkarJedn* 199, 395; Páńkié y ludzie łwięci Pewni będąo chęci/ Będą łyę chłubili/ Y w rádości żyli. *KochPs* 92; *SkarŻyw* A2, 13, 231, 325, 328, 460 [2 r.], 516; *MWilkhHist* A3; *CzechEp* 78, 112; *NiemObr* 70, 81, 100; *ReszPrz* 17, 36 [2 r.], 38, 88; *ReszHoz* 116; *ReszList* 150, 175; *WerKaz* 283; *ArtKanc* D11v; *GórnRozm* H2; *GrabowSet* R4; WEłełą

fię w niebie dufze Świętych ludzi/ ktorzy torem ízli Páná Chryftułowym *LatHar* 438; *KołąkSzczęśl* A4v, Bv; *WujNT* 15, 38 *marg*, 50, 148, 159 (24); *WysKaz* 43; *SkarKaz* 159a, 277a [2 r.], 418b, 579a.

»upadli ludzie« [szyk 6 : 6] (12): *KrowObr* 2 18v; Ták fie Bogu podobáło/ Gdy on weźmie s pánny ciáło. Ma ie zá fwe ofiárowáć/ Vpádłe ludzi záchowác. *BielKron* 134v; *RejPos* 136, 147v, 176, 322; *WujJudConf* 59; *RejPos* 44; Beatus qui intelligit fuper egenum. SZczęśliwy/ który ludzi vpádłych rátuie/ Pan téz w iego niezczęściu nád nim fye ímiłuiie. *KochPs* 60, 54; *CzechEp* 292; *NiemObr* 180.

»ludzie (są) usprawiedliwieni; ludzi usprawiedliwienie; sprawiedliwości dostępują ludzie; ludzi usprawiedliwiać« [szyk 13 : 1] (10; 2; 1; 1): *KrowObr* 61; przez dobre vczyunki ludziom vÍpráwiedliwionym Pan Bog grzechy odpufzcza. *WujJud* 234, B5v, 93v, 101, 233v; Moyżelzow zakon/ chciał był mieć Bog wiecznym y dofkonáłym: y przezeń ludzi vÍpráwiedliwiać *CzechRozm* 87, 207v, 215v, 224; Ípráwiedliwości doftępuią ludzie przez wiárę/ á nie przez zakon Moyżelzow. *WujNT* 649, 193, 673; *WysKaz* 19.

»ludzie wierni, wierzący, wielkiej wiary, gorący w wierze« = *fideles homines PolAnt, Vulg* [szyk 74 : 45] (113 : 4 : 1 : 1): thys ítworzył lato y wiofnę. Lato) to ielt ludzie gorące w wierze. *WróbŻółt* Z6, qq3; *SeklWyzn* c2; *SeklKat* P2v; *RejKupSekl* a8 [2 r.]; *KromRozm II* g3; *LubPs* A3, A4, D3v, F [2 r.], F2v *marg* (10); tzałem pímo fwiete/ ludzi wierne zowie/ Ípráwiedliwymi/ fwiętymi/ [...] albo dziewicámi *KrowObr* 2 10v, 43, 97v [2 r.], 104v, 121, 140v (14); *Leop Ps* 28 *arg*; *BibRadz I* 91a *marg*, 351a *marg*, *Is* 1 *arg*, 2. *Tim* 2/2; *OrzRozm N*; *OrzQuin* N2v; *RejAp* 175; Spyełzciełz fie rychley w drogę miedzy wierne ludzi/ Niech fie káždy s ciemności k fwiátłości obudzi. *RejPos* C4v, 26, 41, 52v, 65, 124 (22); *RejPosWiecz²* 95v; *RejPosWiecz³* 96; *GrzegŚm* A4; *KuczKat* 15, 215 [2 r.], 250, 270; Wiele ludzi wierzących przychodziło do Apoftólow/ wyznáwác álbo ípowiádác fie *WujJud* 82, B5v, 26v, 41v, 56, 93v (9); *WujJudConf* 8v, 106v, 109v, 115v, 145 (9); *RejPosWstaw* 42v, [110²] [2 r.], [143²], [143²]v; *CzechRozm* 78v, 253; *KarnNap* B3v; *SkarŻyw* 207, 374; *MWilkHist* A3v; *CzechEp* 5, 111, 154, 295, 338, 362, 382; *NiemObr* 69; *GrabowSet* Q4v; *OrzJan* 108; *LatHar* 38; *WujNT* 72, 89, 154, 184, 331 (8); A zbudowawłzy kościoł ludzie wierni/ y fkończywłzy włzytko: poświácáli P. Bogu *SkarKaz* 454a, 484b.

»ludzie wybawieni; wybawienie ludzi; ludzi wybawiać« [szyk 2 : 1] (1; 1; 1): Odpowiedáycie na falśs zydowłki ludzie od złych duchow przez Iezufa wybawienij *OpecŻyw* 119; *PatKaz I* 2; *CzechRozm* 56v.

»ludzie wybrani (a. przebrani, a. przejrzeni itp.) (od Boga a. Boży itp.)« [szyk 12 : 2] (14): *RejPs* 171v; *MurzNT* 58v; *KrowObr* 104v; *RejAp* CCv; *RejPos* 135v, 276, 276v, 316; *BiałKat* 143v [2 r.]; A náoftátek ludzie fwięci/ ludzie od Bogá przebráni y wywołáni/ pátrz iegli który był bez przygody ná fwiecie? *RejZwierc* 152v; *CzechRozm* 57; *SkarŻyw* A5v; íam Pan/ [...] wzywa do [...] wiecznych poćiech/ gmáchow zgotowáných/ Dla wierných iego/ y ludzi wybráných. *GrabowSet* Xv.

»zbawiciel(ka), odkupiciel ludzi« = *Salvator omnium hominum PolAnt, Vulg* [szyk 3 : 1] (3 : 1): *PatKaz III* 103v; *KrowObr* 192; *BudNT* 1. *Tim* 4/10; nádzieię pokłádamy w Bogu żywym/ który ielt zbáwicielem włzytkich ludzi *WujNT* 1. *Tim* 4/10.

Szereg: »ludzie i zbor« (1): [trzeba, aby biskupi dopuszczali przychodzić do majątności] włzytkim tym/ ktorzi náuką fwą ludzío^m y Zborowi pożyteczni być mogá [rebus humanis ac religioni prodesse possint]. *ModrzBaz* 133v.

m. *Ogół, wszyscy, środowisko ludzkie, bliższe czy dalsze otoczenie; w kontekstach przeciwstawiających jednostki lub grupę ogółowi: inni, pozostali, bliźni (najczęściej o wzajemnych relacjach i udziale w kształtowaniu opinii); homines Mącz (1364) : Bo inych ludzi przygody/ Ktore cierpią itez szkody. Czynią człowieká mędrszego BierEz K4, F2v, G, Hv, H4v, L; zamykacie krolewstwo niebieskie przed ludzmi/ a fami tam nie wnidziecie/ bo niewierzycie w mię OpecŻyw 76v, 24v, 43v, 47v, 55v, 108; ForCnR D4v; FalZioł V 52v, 62v; Gdyż nad ludzmi władniełz, pamiętay żeć bog y nad tobą moc ma, á gdyż ludzie ładziłz, pamiętay że łam też od Boga ładzon będziełz. BielŻyw 130, 42, 57, 75, 164, 165; BierRozm 13; WróbŻołt X2; RejPs 39, 55, 213; Krotka rozprawa miedzy trzemi ofobámi/ Pánem/ Woytem/ á Plebanem. Ktorzy y łwe y innich ludzi przygody wyczytáią. RejRozpr A; LibMal 1544/86, 93v, 1546/110, 113, 128 (12); SeklWyzn b4v; LibLeg 11/136v, 138v, 141v; RejJóz A3, C5, F [3 r.], G3v, L5v (10); SeklKat X2v, X3; RejRozm 406, 408; RejKup 18v, p2v; Drugi [mędrzec] rzekł/ wczorá [Aleksander] ludziom roskázował/ á dzis iemu ludzie. HistAl N5v, A5v, N5v; KromRozm I A4v, B4v, L, Nv; KromRozm III D3v; Diar 47, 53; DiarDop 100; BielKom D3v, B5v, E8v, F4; GliczKsiąż A4 [2 r.], Bv, B2v, B4v, F4v (33); LubPs A2, ee6; GroicPorz dd3v, kkv [2 r.], mm; Ieśli wy ięzykiem włáwnym ku wyrozumieniu/ niebędziecie mowić: iákołz was tedy ludzie máią wyrozumieć/ co będziecie mowić? KrowObr 198, A2v, 1v, 13, 35v, 53 (27); Iuż nie ieżdż ni do ludzi áni ná biefiády/ Bo więc o to niewiałtki gniewáią łie rády. RejWiz 44v, 13v, 66, 78v, 90v, 91v (10); Leop A3v, 2.Par 7/20, Eccle 4/1, Eccli 42/11, Aet 22/15; OrzList e3, e4; Byála głowá dziwnie głádká/ [...] K temu/ co ludzye nadrożey łzácuia/ cnotliwa. KochZuz A2, A2v, B4v; RejZwierz 5, 6v, 18v, 35v, 66 (10); BibRadz I *6, Ios 23/4, Ier 37/4, Eccle 7/22, Matth 6/2 (10); OrzRozm A3v, 12 [2 r.], P4v, Q, T4; obáč łie iż ludzi poniżáłz á łiebie podwyzłzáłz BielKron 124, 36v, 137, 208v, 210v, 235 (11); GrzegRóżn Hv; KochSat A3v; Fugere congressus hominum Chronić łie ludzi álbo towarzłłtwá. Mącz 138c; Omnia praepostere ait, Włziłtko opák czini/ dźiwniey niźli ludzie. Mącz 314d, 3a, 44d, 67c, 74c, 78d (35); OrzQuin C3, E2v, E4 [2 r.], G4; Prot A2v, B3; SienLek 3, 12v, 30 [2 r.], 53v, 138v, 199; LeovPrzep a2, H2v; RejAp AA3v, AA4v, 150, Ffv; chociań tego nie widział w łobie/ iżby rozum moy/ mógł być kiedy vzyteczny ludziom GórnDworz Bv; oney iego mowy/ ludzie przed brzydkośćią łłuchác nie mogą. GórnDworz li6v, B, C8v, D4 [2 r.], E3, E7 (62); Ty záwždy z ludźmi towarzłłzyłz/ á przetoż day mi ten pierłłcień łchować HistRzym 61v, 8 [2 r.], 95, 124; RejPos A6v, C4v, 5v, 13, 67v (20); BiałKat 136, 226, 288v, 366, 386; BielSat C2, C3, D4; Támże pánu młodemu chłopię powiedziáło/ Iż pan łtáry ma długow v ludzi niemáło HistLan C, Cv, D4, E2v, F, F3v, F4 (9); ták Pleban ma wykłádác/ áby náuczyl że włzyłtki ludźie bez włzelákiego brákwánia miłowác mamy KuczbKat 315, 60, 305, 315, 420, 425; Przewoźnik álbo márinarz też ten y ludziom dobrze czyni y łobie/ bo łobie dobrze czyni iż mu płáczą/ y onym też niezle iż łe przewiożł po potrzebach łwych ná drugá łtronę. RejZwierz 94v; Nam łie czemuł chce cudzego/ Ludziom też pewnie náłzego RejZwierz 23lv, 14, 15v, 17v [3 r.], 18, 18v (98); KochMon 31; WujJud 217v; RejPosRozpr b4v; BudBib 2.Esdr 6/6, Iob 15/7; MycPrz I Bv; Strum P2v; WierKróc B2; CzechRozm 182v, 216v; Ale ia iego łpráwy włzyłtki wam wypılżę/ Iákom y łam dołwiádłzył y od ludzi łłyłżę PaprPan Hv, 14, K2, L, N3v, T2, T3v, Bb2; Ieśli odpułłćie ludziom wyłłtepkı łch/ odpułłćı y wam Oćiec wáłz niebieski: A łeśli łeodpułłćie ludziom vpadkow łych/ tedy y Oćiec wáłz*

niebiebiefki [!] nie odpuści wam występów wálznych [*si remiseritis hominibus errata sua, remittet et vobis pater coelestis; sin minus, nec Pater vobis remittet errata vestra Vulg Matth 6/14–15*]. *ModrzBaz* 67v, 4, 6v, 13, 13v, 18v (33); *SkarJedn* A5, 44, 150, 372, 384; Ludzie/ widzę/ v Boga fzczeńcia łobie profzã/ A ia kiedy mie z chęci fwey tym potykáli/ Miałem gárdzić? *KochOdpr* B3v, C3; rynfztok cudniey v ludzi chowáią/ niż my tę wodę [*cieplicznã*] *Oczko* A4, 10, 11v; *KochPs* 61, 150, 167; A w milczeniu ták fię [*ta święta*] kocháłá/ ifz raz od krzyżá S. afz do Wielkieynocy żadnego do ludzi fłowá nieprzemowilá *SkarŻyw* 581, A3, A4v, A5, A5v, 31 (39); *MWilkHist* D, D2, 13v; *CzechEp* 79, 97, 113, 232, 305, 338, 406; *NiemObr* 65, 70, 98, 115; Ná nas niewiem co ludzie vpátrzyli/ Dźiwno im/ żesmy trochę fię nápiłi. *KochFr* 24, 38, 94; *KochMarsz* 154; A ty o Vránia/ życz mi łálki fwoiéy/ Aby ludzie poználi gwiazdy z pieśni moiey *KochPhaen* 1; *KochSz* C3v; *ReszPrz* 26; *ReszList* 163; *WerGość* 216, 259; *WerKaz* 305; *WisznTr* 21; *BielSjem* 9, 17; Chrónię fye ludzi fámá niewiém czemu *KochPieś* 19,51; *KochSob* 61, 62, 67; *PudłFr* [3], 7, 9, 16, 18; *BielRozm* 20, 31; *GórnRozm* B4, C4, C4v, D2v, L; *PaprUp* 12, L3; *ActReg* 82, 87, 147; Contumeliosus – Ludzom złorzeczacy, y z nich fzie pofzmiewaiący. *Calep* 255a; Phil- anthropia – Ludcz kośc [!], miełofcz do ludzi *Calep* 799b, 665a, 959b; *GrochKal* 16; gdyż tho iefz záftarzáły zwyczaj zayrzeć ludziom fzczeńliwego powodzenia/ á ciefzyć fie z niefzczeńcia. *Phil* K3, F4, G, 12 [2 r.], Q2; Iam doznał/ y káždy dzień ludzie doznawáią/ Iż z trzáfkiem wielkie rzeczy w proch lie obracáią. *GórnTroas* 23, 23, 25, 73, 74; *KochCn* B3v [2 r.]; *KochPij* Cv; *GrabowSet* A2, F3v [2 r.], G3v, V3; *KochAp* 13; *KochFrag* 47, 49; á wždy przećię/ iáko ludzie pámiętáią/ niefłychano iefcze tego nigdy/ ábyście fie wy kiedy równym Azyáckiemu woyłkiem przeciwko nim puścić mieli *OrzJan* 40, 102, 121; *LatHar* 26, 30, 567, 682; *KołakCath* B2; *KołakCathOkuń* A2; *WujNT* 27, 76, 183, 186, *Luc* 1/25 (18); bo káždy fłufznie domá náuczyć ma fługę fwégo/ iáko fie między ludźmi záchowác ma. *SarnStat* 16, 70, 264, 454, 550, 600 (10); Dzieciáteczko zásię rofło v ludzi w miłofci/ Tákże y w pomnożeniu wfzelákiéy mądfości. *SiebRozmyśl* G2; *PowodPr* 79; *SkarKaz* 2b, 38b, 316a, 385b, 421a (12); *CiekPotr* 13, 16; *CzahTr* B4v, C, C3, 12, I2v; Komu wfzytko omierznie/ ni ludźiom/ ni łobie/ Myflic dobrze niemoże: to ia widzę w tobie. *GosłCast* 47, 24, 43; *PaxLiz* C2v; *SkarKazSej* 661b, 662a; *KlonFlis* A4v, H5; Nie fzydź ludzi/ nie mrugay powieká niefzczerá/ Nie bądź lżywym ofzulfem/ obłudnym przecherà. *KlonWor* 41, **3, 4, 23, 25, 41 (15).

Przysłowia: bibl. tak maia ludzie czynić. iakowi chczá być widzeni. *BielŻyw* 54; *MurzNT Luc* 6/31; *Diar* 46; *KrowObr* 63v; A tho cobyś rad widzial áby prze cię ludzie czynili/ tákże też ty to wfzytko bądź záfię powinowát ludziom. *RejZwierc* 92v; *BudNT Matth* 7/12; *SkarŻyw* 135; A iáko chcecie áby wam ludzie czynili/ ták że im y wy czynicie [*Et, prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter*]. *WujNT Luc* 6/31, *Matth* 7/12. [Ogólem 9 r.]

Ci co záwždy złe zá dobre ludzyom oddawáli/ Ták mi frodze bez winnofci ná wfífem vřágáli *LubPs* K4; *RejZwierc* 147; Tą miárą ludźiom oddáią/ Iákiey oni vzywáią. *ZawJeft* 15.

kto fye ná ludźye dawa/ połowicę tráci *KromRozm III* N4v; *RejZwierc* 235v.

To Szczęfście mile gdy nám powolné bywa Człowiek tedy mnogofcz przijacieli miewá Ale gdi to przeklęte Nieffczęfście k na^m przijdzie/ Wífytka będadzá przijázn od ludzij ođędzie. *ForCnR* E3v.

Pellicator, Wyłudźacz/ [...] to yeft ten który vmie ludzie przez nogę przerzucac, to yeft Zdradźac.
Mqcz 182b.

Ynfzich ludzy rzeczy baczic á fwoych nic. *Mqcz* 368a.

iednego ludzie/ pálcem łobie pokázuią *GórnDworz* Cc5.

kto z ludźmi nie łzczyrze, Iudałzem go witay. *KlonWor* **2v.

Frazy: »ludzie mają (a. rozumieją itp.) [kogo (25), co (10)]; będzie mian od ludzi« [w tym: za kogo, co a. za jakiego (26), być kim czym a. jakim (11)] [szyk zmienny] (36 : 1): Kogo ludzie mnimaia bytz łyne^m człowieczym [Quem dicunt homines esse Filium hominis Vulg Matth 16/13] *OpecŻyw* 56v; *MurzNT Mar* 8/27; *KromRozm II* 14v; *LubPs* T6; *RejZwierz* 82; tak że nas dziś ludzie niemaią za łprofne y nie wyćwiczone/ iáko przed tym nas mieli *OrzRozm* P4; *BielKron* 25, 459; telko to przypomnię/ iż fie to trefia y prawdziwemu/ że go za kłamcę ludzie rozumieia *GórnDworz* N6, D5, G7, 18, M4, M7v (12); *RejPos* 299v; *RejZwierz* [782], 115, 266; *BudNT Mar* 8/27; *ModrzBaz* 35; *SkarŻyw* 141, 583; *CzechEp* **3v; *KochFr* 46, 59; *Phil* G2; Bo mie nie ćiefzy mieyfce/ y za zły znak maia Ludzie/ miełkac tam żywym/ gdzie zmarłe chowaią. *GórnTroas* 37; [przymierze z Turkiem] podobnieyfze bydz ludzie rozumieia vpadkowi y niełczęściu iákiemu wielkiemu/ niź łłufznemu przymiérzu. *OrzJan* 118; *WujNT Matth* 16/13, *Mar* 8/27, s. 365.

»[co] ludzie mowia (a. powiedaja, a. rzekna itp.)« [w tym: o kim, o czym (7), iż (5), że (4), żeby, około czego] = est rumor populi, dicitur, homines loquuntur *Modrz* [szyk zmienny] (29): *RejJóz* C6v; ludzie powiadaią/ iż gdi krol Filip prziiiedzie zwoyny mnie wirzuci á infza zone poymie *HistAl* A3v; *MurzNT Luc* 6/26; Połpolicie ludzie mowia/ że Krol nam dwie rzeczy ielt powinien *OrzRozm* S3v; Qui erit rumor populi, Co ludzie beda mowic. *Mqcz* 340b, 336e, 360c, 418b, 486b; *OrzQuin* E3; Wiedziec co ludzie mowia o tobie/ nie wadzi/ Bowiem gdzie fie niełtrzegą/ prawde mowia [!] rádzi. *Prot* D4; *GórnDworz* N5, Aa4, Ce4v; *HistRzym* 80v; *GrzegŚm* 56; *HistLan* F5; *RejZwierz* 85v, 135, 268; *KochList* 1; *ModrzBaz* 81v; *SkarŻyw* 461; *GórnRozm* C4; *KochWr* 29; *GórnTroas* 29; *LatHar* +5v; *SkarKaz* 42a; Na wlytke łtrony ludzie złe o tobie mowia. Chciwem zyłkow łzkaradych zowia cie łsiedzi. *CiekPotr* 8.

»ludzie (na)z(o)wa, mianuja [kogo, co]« [w tym: kim, czym (7), jakim (3)] [szyk zmienny] (10 : 1): Slyzalem ia tez o tym/ y zwali go ludzie przeto Prorokiem *OrzRozm* G2v; moim widzeniem rychleiby w.m. ludzie dobrym bakalarzem nazwali/ niź dobrym dworzáninem á pana zalię/ rychley dobrym łprawca/ niź wielkim krolem. *GórnDworz* I2v, Gg4, Kk7v; *CzechRozm* 6; daleko Mniey dobr na łwiecie nizli tego/ co złym Ludzie miánuią *KochOdpr* B2; *Oczko* 6; *SkarŻyw* 245, 574; *KochMRot* B3; *WujNT Matth* 23/7.

»(co, jak) ludzie mniemaja (a. dzierzą, a. sadza, a. sa mniemania itp.); mniemanie jest (a. szerzy się) miedzy ludźmi; mniemanie ludzi« [w tym: o kim, o czym (18), że (3), aby (2), iż (2)] [szyk zmienny] (32; 2; 1): Pan Iezus pytal łwych zwolenikow tzoby oniym ludzie dzierzeli. *OpecŻyw* 56v; *OpecŻywSandR nlb* 3; *ForCnR* D4v; *PatKaz III* 105v; *RejJóz* D; *RejZwierz* 24; *BibRadz Mar* 8 arg; *OrzRozm* P2v; *Mqcz* 265c, 448b, 474c; *GórnDworz* Fv, F2, L7v, Mv, Q2v, Ee8v; *KuczbKat* 50, 280, 310; *WujJudConf* 22; *CzechRozm* 29v, 42, 160v; *ModrzBaz* 1v, 86v, 97v; A on znoil wlytke łkromnie/ y w tym fie kochał/ ifz tak o nim zle ludzie trzymali. *SkarŻyw* 107, 223, 455; *WSzyfcy* ludzie/ ktorzy cie za

żywotá ználi/ Siłá o twych pieniądźách/ Sobiechu trzymáli. *KochFr* 43; *RybGęśli* B4v; *WujNT* 152; A ludzie będą mniemác, zem ia ciebie łwoim Łákomłtwem łtąd wycińnął *CiekPotr* 55; CYGANY zdawná ludzie dziwnie rozumieią; Ktorzy/ iákby rzemiełto/ trefnie kráść vmieią. *KlonWor* 6.

»(jest) miedzy ludźmi, w ludziech (przy)powieść (a. przysłowie)« [szyk zmienny] (6 : 1): *BielŻywGlab nlb* 8; *RejRozpr* D; *GliczKsiąż* A3, F6; *BibRadz* I 446b; *RejPos* 312; Stára ono miedzy ludźmi przypowieść/ że poczćiwóść chowa náuki [Vetus est verbum honore ali artes]. *ModrzBaz* 135.

»zda się, widzi się ludziom; ludziom zdać się« [w tym: być jakim (3), za co (2), jakoby, że] – pluribus visum est, multi, videtur *Modrz*; *parere hominibus Vulg* (szyk zmienny) (5 : 1; 1): kto łkápie chwali/ widzi łie ták ludziom/ iákoby niemiał co powiedác *GórnDworz* Dd7; ále łię wielu ludziám zda/ że tá rzecz godná łełt popráwy. *ModrzBaz* 45, 44v, 121; *CzechEp* 78; *ActReg* 78; *WujNT Matth* 23/28.

Zwroty: »u ludzi być (a, stać się) w sławie (a. nienawiści, a. w jakim mniemaniu itp), [jakiej] sławy (a, czci, a. [jakiego] mniemania), pośmiewiskiem (a. dziwem), za dziw, jako niewolnicy« [szyk zmienny] (13 : 3 : 3 : 1: 2): *GliczKsiąż* B8; Acz v wyelu ludzi byłem zá yákis dziw/ O czymem łnadź nigdy nye myłłił yáko żyw *LubPs* Q3; Kátowie/ Opráwcy/ Ceklarze w wielkiej nienawiłci y zelżywołci v ludzi bywáiá *GroicPorz* h, ee3v; *BibRadz* I 3c marg, 308d marg, *Matth* 6/2; *Mącz* 386d; *GórnDworz* M3, Xv; *PapPan* Sv; *BielSat* D4v; *KochMon* 20; *RejPos* [41⁴]v; A łfz byłá wielkiej v ludzi łławy á czci y náwiedzánia zacnych ołob/ y raczenia łwieckie/ wielkie byli około niey *SkarŻyw* 139, 462; *KochFr* 117; *ReszList* 169; *KochMuza* 26; *BielRozm* 31; Abo łády Gonzagi w Medyolánie/ zálz nie łá v ludzi dziwem? *GórnRozm* F4; *WujNT* 280 marg.

» u, (a, od) ludzi, ludziom, miedzy ludźmi być (a, zostać itp,) [jaki]« [w tym: wzgardzony (18), wzięty (12), sławny (6), wdzięczny (6), przyjemny (3), godny (2), miły (2), nienawisny (2), ohydzon(y) (2), podejrzaný (2), wielki (2), brzydliwy, chwalny, dobry, jasny, nieprzyjemny, nikczemny, podły, przekłety, straszny, ważny, wysławiony, zacny, zawołany, zelzon; wzięty i wzgardzony itp. (4)] [szyk zmienny] (41; 3; 12 : 8): Ezopie bądź iuz łwiebodny/ Gdyżeł ludziem tákó godny. *BierEz* E4v; *OpecŻyw* 154; *FalZiol* IV 48e, 54a; *BielŻywGlab nlb* 14; *KromRozm II* a2v; *GliczKsiąż* B, B6, M8v; Bom łie słtał od włłech ludzi ták práwie wzgárdzony Od włłfytkyego połpolłtwá ná włłem odrzucony *LubPs* Fv; *GroicPorz* g4v; *OrzList* e4; *KochZuz* A3v; *RejZwierz* 110; *OrzRozm* A3v, H3v, Pv; *BielKron* 176, 214, 323; *Intra famam esse*, Nie owłzeki być wziętym/ á zacnym miedzi ludźmi. *Mącz* 117b, 249b; *GórnDworz* A2v, B8, C5, E7v, F2 (8); *RejPos* 166v; *BiałKat* 378v; Ktory kryie zboże/ miedzy ludźmi przekłety m zołtánie. *KuczbKat* 330; *RejZwierc* 18, 65v, 147 [2 r.], 150; *RejPosWstaw* [21³]; *ModrzBaz* 126; *SkarJedn* A6v; *KochPs* 43; Bo pewnie by zá podeyrzaná łey cnotá v ludzi byłá/ gdy by v niey łyná widzieli/ á łey męża nieználi *SkarŻyw* 242, 46, 100, 185, 489, 497 (9); twé łmie łdawné Y dźis miedzy ludźmi łławné. *KochFr* 60, 53, 65; kto dźis do vmoru nie vczelłtue gołłciá/ towarzylzá/ áłbo przyácielá/ pełnemi nie zálzpuntuie/ nikczemny łełt miedzy ludźmi *WerGołc* 211; *KochSob* 69; *KochTarn* 78; *ArtKanc* K9, K15; Zálółna Polłko z łwyc włłóci vbogich/ Siłás zázylá vtrápienia łrogich/ Gdy łię przeciwnik ludziom ochydzony/ Dárł ná włze łtrony. *KmitaPsal* A2; *Calep* 463b; *OrzJan* 103; *SkarKaz* 82b [2 r.], 610b; *CzahTr* B3v, F3; Záczym niełczelłwie márná á nikczemná Słulźnie bydź łie łmienię/ y ludzióm nieprzyemną. *GosłCast* 61; *SapEpit* A2v.

»miedzy (a. z) ludźmi być (a. mieszkać, a. obcować, a. żyć itp.); z (a. między) ludźmi obcowanie (a. mieszkanie itp.); miedzy ludźmi bywający, chowający się« [szyk zmienny] (22; 5; 2): *GlabGad* L7; then kthory ma łtác oratorem y ktego potrzebá będye myędzy ludźmi przebywác. *GliczKsiąż* K4v, K4v, K5v, L3 [2 r.]; *RejWiz* 16; *BielKron* 36v, 153v, 260; *Mącz* 35a, 223d, 329b, 401d; podobnoby nie zle/ áby dworzánin z więcey ludźmi przełtwał [!] *GórnDworz* L6; *HistRzym* I13v; *CzechRozm* 230v; Lecź on śláchćic ielzcze żyw/ y miełzka miedzy ludźmi [*Ille vero, qui est equestris ordinis, vivit adhuc et in luce hominum versatur*] *ModrzBaz* 71, 97v; *SkarŻyw* 249, 487; *MWilKHist* Dv; *NiemObr* 151, 158; *KochSob* 65; *GrabowSet* P2; *SiebRozmyśl* Mv; [pustelnicy] woleli wżytki nędze ná pułczy zność [...] niżli modlitew łwoich rozerwánie w miełzkániu miedzy ludźmi ćierpieć. *SkarKaz* 609a; Niemal wżyłcy mowili o tym Dobrochowłkim Po Koronie, że miedzy ludźmi żyć nie godzien *CiekPotr* 16.

»na ludzie się dawać« (1): y zá toć też dziękuujemy/ iż łam łobie nieułałz/ á iż łye ná ludźie dawałz. *OrzQuin* E3. Cf *Przysłowia*.

»do ludzi się garnąć« (1): Pięknie ći Gárnyłzowie do ludzi łie gárną/ Odrzućili ná łtronę precź obłudność mární *PaprPan* E3v.

»jednać (a. czynić, a. mnożyć itp.) [co] u ludzi« [w tym: miłość (4), cześć (2), łaskę, mniemanie, nienawiść, ośławę, podejrzenie, creditumi [szyk zmienny] (12): *OrzQuin* B3v; dworzánin/ ma mieć piękną twarz/ y kłtált w ćiele/ ktemu onę wdzięczność/ kthoraby mu miłość v wśzech ludzi iednáłá. *GórnDworz* D8v, D3v, Mm3; *WujJud* 145; *PaprPan* O3v; Częłto męźczyzny z gniewu álbo z łwaru łudzy/ Szkodliwé podeyźrzenie nam czynią v ludzi. *ZawJeft* 22, 21; *ActReg* 135; *KochCn* B4v; *SkarKaz* 456b; *CiekPotr* 57.

»iść za ludźmi« = *naśladować innych* [szyk zmienny] (3): [jeśli człowiekowi w czym się nie chce zgadzać z pospolitym zdaniem] przedlię/ nie vłaiąc łam łobie/ idzie zá ludźmi/ á zołtáwuie záwdy mieyłce czemuś tám łkriteму *GórnDworz* D4v; *SkarJedn* 334, 338.

»u (a. od) ludzi, między ludźmi mieć (a. dostać, a. odnieść itp.) [co]« [w tym: sławę (8), łaskę (5), cześć (3), zachowanie (3), mniemanie (2), rommienie (2), uczciwość (2), chwałę, nienawiść, powagę, przyjaźń, wiarę, wziętość; w tym: część i powagę itp. (3)] [szyk zmienny] (20 : 4 : 4): A tak namęczywłły łie go/ poganóm go w ręce dali/ aby s tego czełtz od ludzi mieli/ iłżby onij byli ludzie miłóćiwi *OpecŻyw* 108; *MurzHist* N4; *MurzNT* 151 marg; Ale chłopyęłá co zá chwałę á łlawę dobrą odnołłá od ludzi s tego łwego dworáckyego łzkołównyá/ ty boże wyedz. *GliczKsiąż* H6v, N6; NApifano thámże o Duchownych iáko łye máią záchowác/ chcáli być miani v ludzi w powinowátey vtćiwółci *GroicPorz* h2; *Leop Eccli* 49/19; *RejZwierz* 2; *BibRadz Eccli* 44/25; *BielKron* 65v; Bene audire, Dobre záchowanie á sławę mieć miedzi ludźmi. *Mącz* 19d, 318a; *OrzQuin* D4v; *GórnDworz* D4; *HistRzym* 61v; *WujJud* B2v, 61; *BudBib Eccli* 45/1; *ModrzBaz* 84v; *KochOdpr* D; *SkarŻyw* 459, 472, 559; *KochFrag* 49; *SkarKaz* 385a; *SkarKazSej* 657b, 668b, 694a.

»nad ludzi(e) (mieć, a. być itp.)« [szyk zmienny] (24): Lepak b ył [!] [*Aristipus*] pytan czoby mędrći nad inne ludzie mieli *BielŻyw* 57, 123, 153; *BierRozm* 5; *KromRozm III* M3v; Był Abłalon cudnego weyrzenia nád ine ludzi *BielKron* 71v, 23, 241v; *KwiatKsiąż* G2; *Mącz* 36d, 173b, 268a; o tym telko myłlił/ iákoby we wżythkich łwych połthępkach/ miał nád wżytki ludzie. *GórnDworz* Aa6v, Cc8; Luter rozumiał łye być nád ludzi. *BiałKat* 323v marg, 323v; *KuczKat* 55; *BiałKaz* G4; Rozny dowćip

nád infze ludzi temu dano *PapPan* M4; Nic o mnie Cefarzu nád ludzie ine niechćiey rozumieć *SkarŻyw* 593, 279; *KochFr* 15; *GórnRozm* M4v; Bo nie ledá/ Bóg/ iáko fwyh darów rozdawa/ Temu ľáfkáwřzy/ komu co nád ludzi dawa. *KochFrag* 22.

»[kogo] nad (ine, a. wszystkie) ludzi(e) wysadzić, wynosić, wywyższyć« [szyk zmienny] (2 : 1 : 1): widzimy iako pan Bog W. M: bogactwe^m y zwirzchnoćią nád ine ludzi wywyższyć raczył *HistAl* A3; chciałbych/ áby w nim była táka pilnoć/ iákaby go nád ludzie wyfádziła/ y wćzyniła znácznym z oľobnej dzielnoći. *GórnDworz* E2v, D2v; *WujNT* 860.

»[jak] z ludźmi się obchodzić, obchodzący, żyć« [w tym: szczyrze (4), łaskawie, nieprawie, obłudnie, pięknie, źle] (9 : 1 : 1): *Venerabundus*, *Vczćiwy*/ áľbo pięknie fie s ludźmi obchodząći *Mącz* 479d, 34d, 104c, 500c; *PapPan* O2v [2 r.]; *NiemObr* 177; Z ludźmim fie fzczerze obchodził/ Chćiwoćią fwą im nie fzkodził *KochMRot* B; *ActReg* 131; W życiu chciałbym tákiego [...] ktory z Bowiernie: we ćci z Krolem: á fzczerze z ludźmi żywie. *GostGospPon* 169; *KlonWor* 67.

»nie oglądać się na ludzi« [szyk zmienny] (2): *OrzJan* Dv; A on ná ludzie fię y ná ludzkie fprawy nic nieogłádaiać/ wziął iá zá rękę/ y fzedł zniá przez miáľto. *SkarŻyw* 100.

»porowna(wa)ć z ludźmi« = *in ordinem se cogere, redigere* *Mącz* (4): *Equabilis*. Ten ktory zrownáwa/ áľbo porownáwa s ludźmi. *Mącz* 4c, 173b, 268a [2 r.].

»ludziom, między ludzi (a. ludźmi), przed ludźmi, do ludzi powiedzieć (a. (na jaśnie) podać, a. pokazać itp.)« [o przekazywaniu i rozpowszechnianiu informacji lub tekstów pisanych] [szyk zmienny] (57 : 22 : 12 : 1): niektorzy fnich ten dziw fśedwřfy do miáľta/ miedzy ludźmi rozniefli *OpecŻyw* 68v, 115v; *ForCnR* A3v; *FalZioł* +2v, IV 50d; *BielŻyw* 101; *RejKup* q8; *BielKom* n1b 4; *GliczKsiąż* B5v; *RejWiz* 181; [Wóźny] Iedno gi [pozew] ma ludzyem obiáwić/ żeby o nim ten wiedział kogo pozywáią. *UstPraw* C4; POwiedziano mu że dwá/ kiedy fie popili/ Bárzo zle o nim wiele przed ludźmi mowili. *RejZwierz* 35v; *BibRadz* I *4v, *5, *Matth* 6/5; Powiem iáko rozumiem/ nic przed tobą nie táiać/ áni teź oto bárzo dbáiać/ iellize ty to coć powiem miedzy ludzie roznieśiesz/ áľbo przy łobie zádzierzyfz. *OrzRozm* Dv; Piľáli [Rzymianie] rzeczy wćzone y mądre/ ná iáľnoć ludzyom dawáiać áby fie wćzyli/ á ľami w wielkim błędzye mieľzkáli *BielKron* 25, 9, 23, 24, 55v, 87v (13); *Praesignificare* hominibus quae sunt futura, Oznaymić przed tym ludźiom/ co zá przifzłych rzeczy máyá oczekawáć. *Mącz* 392b; *Prot* Ev; Ale do wynálezienia/ y podánia rzeczy ludziom/ trzebá człowieká wziętego/ iżby to czo powie/ fźło w poľłuch. *GórnDworz* C, B, Cv, D7, E7, E7v [2 r.] (11); *RejPos* 288; *BiałKat* 371; *HistLan* ktv, F5; *Krol* mn [I] powiedział: Iź iefliżeś nic nie winien/ tedy to lepiej thu ludziom okázáć/ niżli w złym mnimániu zoľtáć. *RejZwierz* 55v, 24v; *WujJud* 6v, 75; *WujJudConf* 212v; *BudBibKaw* A2; *MycPrz* II B3; wmyľliem dľuzéy fye nie oćiaćiać/ té Książki/ ácz pod wagá miedzy ludźom podáć *Strum* A4, A3v [2 r.]; *BiałKaz* B2; *BudNT* przedm a2, a3, b8; *CzechRozm* 48v; wiele ich iefť/ ktorych wola nieiefť wiadoma/ ktorzi fię miedzy ludzi ná iáľniá [in lucem ac oculos hominum] nigdy nieukázáli *ModrzBaz* 43v, 1; *ModrzBazBud* ¶6; *SkarŻyw* 235, 249, 600; By fńadź iego *Zwolennicy* [...] Ciáľá iego nieukrádli. A ludźiomby powiáдали Y ták wřzędzy rozľławiáli. Iź mocá fwoiá zmartwychwřtaľ Iáko więc przed tym powiádaľ. *MWilKHist* B2v, D3; *CzechEp* 176, 181, 202, 208, 418; *CzechEpPORz* **4; *WerGość* 204, 217, 254; *PudľFr* 18; *ArtKanc* G6v; Ale vmnie to więtřza, ze zPana niecontent, yzřpraw iego, co się iuz y miedzy ludzie rozgłasza. *ActReg* 114; *GórnTroas* 5; *KochCzJan* A2; Abowiem oni

twarzy łwoie niłzcą/ áby łię ludźiom okazałi połzczącemi [ut appareant hominibus ieiunantes] WujNT Matth 6/16, s. 8; SarnStat 1067; SkarKaz 82b, 384a; VotSzl kt; CzahTr A3, B; [Józef] vmyślne vczynił/ By mię łwiátu vkazał/ do ludźi obwinił. GosłCast 61.

»insze (a. drugie) ludzi przechodzić« = omnes excellere Modrz (3): A to niechaj będzie dofyć powiedźiano o tych cnotách/ ktoremi Krolowie inłze ludźi przechodzić máią [reges praeter caeteros singulares et maxime excellentes esse debent]? ModrzBaz 22v, 16v [2 r.].

»przyjść ((a. podać, a. przywodzić itp.) [kogo]) [w co] do ludzi, u ludzi, ludziom« [w tym: w (jakie) mniemanie (3), nienawiść (3), ohydę (3), podejrzenie, podobanie, sławę, wziętość, zapamiętanie, lekkie znamię] [szyk zmienny] (8 : 6 : 1): Bo tędy ma przychodzić toć iełt moię zdánie/ Káždy człowiek pocźciwy ludzyom w podobánie. RejWiz 44v; Venire in suspitionem apud vulgus, Przyść we złe mniemanie do ludźy. Mącz 406d, 36c, 404a; OrzQuin E; GórnDworz Ee5; CzechRozm 95; ModrzBaz 118; Przyłzedłem do włzech niemal ludźi w ohydę/ Głową/ widzę/ kiwáią/ gdziekolwiek idę. KochPs 169; Trzy rzeczy mi wielkie I. M. zádaie: ktore gdyby prawdziwe były/ mogłyby mię łłufznie w nienawiść táką do ludźi przywodzić CzechEp 337, 109; NiemObr 4; Phil B; CzahTr K, Kv.

»miedzy ludźmi, u ludzi, przed ludźmi (wy-, roz-)sławi(a)ć (się) (a. słynąc, a. sława (jest))« [szyk zmienny] (7 : 5 : 3): HistAl A2v; Haec ferunt aures hominum, Tá sławá yełt miedzi ludźmi. Mącz 21b; BiałKat 293v; RejZwierc 249; WujJud 59, 158v; Strum R; Z vłt poboźného łzczera mądrość płynie/ A iezyk prawdą miedzy ludźmi łłynie KochPs 54; SkarŻyw 249, 453; MWilkHist D2v; GrochKal 4; WujNT Act 4/17; Ci łię mnie nie záwłtydzili: ci mnie przed ludźmi łławili SkarKaz 6b; SkarKazSej 670a.

»puścić uszy miedzy ludzie, do ludzi« = nasłuchiwać [szyk zmienny] (1 : 1): RejŁas w. 13; Czytay łpráwy dowiełz łię puść vłzy do ludźi/ Poznałz SapEpit Bv.

»słyszeć, wiedzieć od (a, z) (inszych, a. wiela, a. wszystkich) ludzi« [szyk zmienny] (14 : 1): Slachethni pan Alexi piotrkowski zeznal y zem ia thak thes od ludzi ynssych sslyssal ZapWar 1558 nr 2686, 1558 nr 2686; OrzRozm D2; BiałKaz G2; PaprPan Hv; Od wiela ludźi teź to wiemy/ [ex multis cognovimus] że roki/ niewiem ktorego Powiátu/ dla łrogie⁸⁰ morderłtwá łmętné á záłolne były/ ModrzBaz 140v; CzechEpPORz *4v; ReszList 142; WerGość 204; SiebRozmyśl A3v; CzahTr Cv, G2, H3, K2; PaxLiz E.

»ludziom się (s)podobać« = hominibus placere Vulg, Modrz; multis se probare Mącz [szyk zmienny] (20): KromRozm I Pv; BielKom E4v; Bym łie iełzcze ludziom podobał/ Chryłtułowym bych łługá nie był. Leop Gal 1/10 [przekład tego samego tekstu: KromRozm I Pv]; Mącz 323c, 495a; GórnDworz A3, E4, L7v, P7v; RejZwierc 25v; WujJudConf 191 v; CzechRozm 173v; ModrzBaz 59, 96; NiemObr 97; PAni [...] Pátrząc ná twą wdźięczną twarz/ rymów mi przybywa. Które iełli łię ludźiom kiedy łpodobáią/ Nie więcýy mnie/ niź tobie/ być powienné máią. KochFr 9; KochPij Cv; WujNT Gal 1/10 [2 r.], Eph 6/6.

»ludźmi szalić (a. gardzić, a. mamić itp.); ludzi(e) szalić« = homines contemnere Modrz [szyk zmienny] (18; 4): FalZioł I 86d; Item zeznal yłch liczmanamy lyudzie łchalili a pokrzyky przedawali nyewyáltham na włzyach LibMal 1545/96, 1545/95; RejKup e7; BielKom D2v; GliczKsiąż C4; KrowObr 58v, 81; RejFig Dd8; BielKron 217v, 258; Repercutere fascinatores, Tym kórtzi mamią

ludźmi odtrącić ich naukę/ Nieczemną vczinić. *Mącz* 339c, 223d; *BiałKat* 16; *BielSat* Cv; *GrzegŚm* 7; *RejZwierc* 147 [2 r.]; *ModrzBaz* 69; *WerGość* 220; *KlonWor* 27, 50.

»(aby a. iżby) być widzian od ludzi« = *videri ab hominibus Vulg* [szyk zmienny] (7): *HistAl* C5v; A w licemyernikach to ganił/ Iż wlfyftkye fwe vczynki czynili/ iżeby byli widzani od ludzi. (*marg*) *Matth.* 6. (-) *KromRozm II* yv; *GroicPorz* z3v; *KuczbKat* 370; *SkarŻyw* 575; A wżytkie fprawy fwe czynią/ aby byli widziani od ludzi *WujNT Matth* 23/5, *Matth* 6/5.

»(wyn)ić, przyjść, wchodzić między ludzie« [szyk zmienny] (5 : 2 : 1): *BierEz* F; *FalZioł* V 62v; *Hinc* dicimus prodire in publicum, Między ludzie/ wynić ná rynek *Mącz* 329b, 135a; *SienLek* 14v; *GórnDworz* Kv; między ludzi przyżedfzy nie siedzieć iako dármobith *RejZwierc* 112v; *BudBib Esth* 14/15[16].

Wyrażenia: »do ludzi szczęście, nieszczęśliwy« [szyk 1 : 1] (1 : 1): [*niektóre ludzie Bog*] ozdobił/ rozumem/ wymową/ vrodą/ kfthałtem/ wdzięcznością/ y fczczęfciem do ludzi *GórnDworz* D2; *CzahTr* A4.

»ludziom (ś)wiadomy, znajomy« = *notus est (hominibus) Vulg, PolAnt Modrz; nobilis Mącz* [szyk 12 : 4] (13 : 3): Mierność wáfła niech bedzie fwiadoma wlfyftkim ludziom *Leop Philipp* 4/5; *BibRadz Philipp* 4/5; *BielKron* 466; *Scelere* nobiles, Wżem ludziom znáyomi dla fwych niecnót. *Mącz* 248c; *Prot* B4v; *GórnDworz* Q8, Y8v; *RejPosWstaw* [110⁸]v; *ModrzBaz* 4v; *Oczko* 25v; *KmitaPsal* ktv; dobrze wiefz/ iż cokolwiek rzeczeńz y vczyniż/ to nátychmiał wżem ludziom wiadomo będzie *Phil* S4; *WujNT Philipp* 4/5, s. 836; *SarnStat* 941; *SkarKazSej* 661b.

»[jaki (a. jak)] nad (drugie, a. in(sze), a. wszystkie) ludzie (a, ludźmi), z ludzi, niż(li) ludzie, między ludźmi, u ludzi« [w tym: *cum ai sup* (11), *comp* (9), *pos* (3); *av comp* (2); *być* (14), (u)czynić (się) (4), *zostawać* (1), *inny czasownik* (2)] = *super omnes homines, omnibus hominibus PolAnt, Vulg; omnium Modrz* [szyk 17 : 8] (13 : 4 : 4 : 3 : 1): [głowa *Pana Jezu Krysta była ścięta*] iakoby był lotr/ albo człowiek nágorfły między ludźmi. *OpecŻyw* 48v, 132; *FalZioł* V 90v; *BielŻyw* 83; *MurzHist* D3; *KrowObr* 13 [2 r.]; *Leop 1.Par* 17/17; *BibRadz 1.Cor* 15/19; Był Moizefz człowiek ćichy nád ine ludzi. *BielKron* 40, 10v, 458v; *GórnDworz* E7v, E8v, V4v; *RejPos* 310v; *KuczbKat* 90; *BudBib Dan* 4/17[14]; *CzechRozm* 104; *ModrzBaz* 19, 100v; *SkarŻyw* 483; *WujNT 1.Cor* 15/19; á což ty fprawiedliwży nád wżytki ludzie czynić z námi będziefz *SkarKaz*)(3, 122b.

»skłonny przeciwko (a. ku) ludziom; ku ludziom skłonność« = *humanus philanthropos, amator hominum Mącz; humanitas Modrz* [szyk 3 : 3] (3; 3): *Indue* hominem, Bądź ludzki skłonny przeciwko ludzióm. *Mącz* 169b, 157b, 297c; Tákże też gwałtownik/ [...] nie będzie mógł dżiatkam fwoiem ftánowiąć praw ćichości/ vkładności/ y ku ludziom fklonności *ModrzBaz* 11v, 47, 47v.

Wyrażenia przyimkowe: »przed ludźmi« = *jawnie, publicznie, wobec wszystkich; ante homines PolAnt; coram hominibus Vulg* (54): *OpecŻyw* 45, 121v; fpowiednik mamu wftawic yawną pokutę którą ma [*grzesznik*] czynić przed ludźmi *SeklKat* X3; gdi [*Sokrates*] przed ludźmi łayał yednemu człowyeкови/ rzekł mu [*Plato*]/ ná ofobliwym mieyfcu miałes mu tho mowić. *GliczKsiąż* G4, G4, G4v, G5; *LubPs* P4; *KrowObr* 8, 65, 65v [2 r.], 66 (8); *Leop Sap* 3/4; *OrzList* c3, f; *BibRadz Sap* 3/4, *Matth* 6/1; *Nowokrzożeńcy*/ wżytko fpołu mieli/ niczym fie nie dzyelili/ [...] á bicżowali fie przed ludźmi *BielKron* 118v, 242; *GórnDworz* T6; *RejPos* 201, 220, 312; *KuczbKat* 355; *WujJud* 106,

115; *BudBib Sap* 3/4; *BudNT Matth* 6/1, *Rom* 12/18 [17]; Gdy iálmuznę dawaćie/ [...] nieczyńćie tego przed ludźmi [*ne id faciatis coram hominibus Vulg Matth* 6/1] *ModrzBaz* 59; *SkarŻyw* 320, 335; *NiemObr* 115; *WerGość* 222; okaż nam to przed ludźmi miłoiśierdzie twoie. *ArtKanc* P17; *WujNT Matth* 6/1, s. 26, 796 *marg*; byś miał nayliźłzego/ Nieprzyaciela tedy nie wřpominay iego. Zle ná ftronie przed ludźmi owřzem go wynalżay *CzahTr* I3v, F2, 14.

~ *Wyrażenia*: »jaśnie przed ludźmi« (2): *DiarDop* 100; [*heretycy*] śmieią mowić iuż nie tylko w fercu swoim/ ále y iáinnie przed ludźmi: Ze Chriftus Bogiem nie ieft *WujJud* 6v.

»jawnie (a. na jawią) przed ludźmi« [*szyk* 4 : 2] (6): *KrowObr* 120v; *RejZwierz* 24; *Testibus praesentibus aliquid facere, cui contrarium, clam et furtim, iáwnie pred [!] ludźmi. Mącz* 452u; Przyřzedłzy Márřiałz do krolá prořil áby tę kauzę odłóżył do domu/ áby iey thu iáwnie nie řadził przed ludźmi. *RejZwierz* 55v; *SkarKaz* Bb; Co zá czásem pokażę przed ludźmi ná iáwią/ Ktorzy więc przedřiewięćie swoie tym nápráwią. *CzahTr* 12.

»nie tak w oczy jako przed ludźmi« (1): Chwalić go nie ták w oczy/ iáko przed ludźmi/ kogo chceř przyaciélem mieć/ dobrze. *KochCn* B4. ~

»przy ludziach« = *jawnie, publicznie* (2): Gdy [*Turcy*] w małżeńtwo wřthępuią/ przy ludziach řadney chući k łobie nieukázuią *BielKron* 261; *CiekPotr* 78.

n. *Ludzie odróżniający się określonymi elementami budowy ciała* (34) : Krol/ rzekł Ezopowi/ Dziwnoć mię temu cudowi: V was ludzie řkrzydłá máią/ A po powietrzu lataią. *BierEz* G2v; Ieřce piřali ći to Hiřtorici aby tam rodzili řie ludzie iedno oko w czele maiaci albo o dwu głowach, albo o iedney nodze, drudzi ze piřá głowá *MiechGlab* *5, *7v, 63 [2 r.]; [*Aleksander*] nálażł tám ludzie nágo ohodzące/ ná ktorych oiáło włofmi obrořle iáko ná zwierzętach *HistAl* G3, L7; Scyryte/ miedzy Tátary ludzye bez wřzu/ tylko dzyurki miářto wřzu máią. *BielKron* 8v; Monokuli/ ludzye z wielkimi nogámi ták řie wřzytek zářłoni od řłońcá řtopá. *BielKron* 8v; Są teř pod nim ludzie ktorzy máią w pierřiach oblicze *BielKron* 462, 8, 8v, 335 [3 r.], 446, 450, 452v; Centauri populi Thessaliae circa Telium montem, Ludzie ó ktorých poetowie piřá izby ná poły człowiek miał być/ á na poły kón *Mącz* 47b, 16a, 275a, 333d; *ModrzBaz* 108; Tám kędy Pigmeowie niewielcy mieřzkáią. Ludzie řá ná łokieć wzwyřz *KmitaSpit* A2.

Wyrażenia: »ludzie leřni« (4): á byli řnimi weřpołek ludzie leřni mężowie y niewiářthy/ máiąc kořdzi řzeřć rąk *HistAl* H6v, K6 [2 r.]; *BielKron* 8.

»ludzie wielcy jako obrzymowie« (1): Iako Alexander nálażł ludzi wielkie iáko obrzimy [*invenit homines magnos ut gigantes*], *HistAl* K6.

a. *Twory mitologiczne* (5) : Ná to weřele Peleufowo/ prořil Iupiter wiele bogow y bogiń y rozmáitych ludzi/ okrom Diřzkordiey/ bo była zwáđliwa á nie weřoła. *BielKron* 21v.

Wyrażenie: »obrzymowie (a. gigantes) ludzie wielcy; ludzie wielcy jako obrzymowie« [*szyk* 2 : 2] (3 : 1): *GliczKsiąż* E2; Cyklopes álbo Gigántes/ ludzye wieley [!] iáko Obrzymowie/ ći byli w Syciliiey pod. gorą Etną/ ći teř iedno oko w ćiele miewáli *BielKron* 8v; Gigantes wielcy ludzye chcieli ie [*bogów*] z niebem obálic ná zyemię [...] / á řámi niebo chcieli ořieřć. *BielKron* 24, 4v.

o. *Figury posiadające kształt ludzi* (3) : [*Nektanabo*] wczvnił okręty y ludzye z wořku/ [...] kiedy kinał rozgå ruřzáły řie okręty wořkowe z ludźmi *BielKron* 122v, 122v.

Cf **CZŁOWIEK, LUD, LUDNOŚĆ, [LUDZIKRADZIECTWO], [LUDZIKRAJCA],
[LUDZIOPRZEDAWCA]**

TK